

T.C.
Niğde Üniversitesi
Sosyal Bilimleri Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı

**POST OTİSTİK İKTİSAT ÇERÇEVESİNDE 2008
GLOBAL EKONOMİK KRİZİ VE TÜRKİYE**

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Mehmet Vahit EREN

2011- Niğde

T.C.
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**POST OTİSTİK İKTİSAT ÇERÇEVESİNDE 2008
GLOBAL EKONOMİK KRİZİ VE TÜRKİYE**

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Mehmet Vahit EREN

Danışman
Prof. Dr. Erdiñç TUTAR

2011- NİĞDE

ONAY SAYFASI

Prof.Dr. ERDİNÇ TUTAR danışmanlığında MEHMET VAHİT EREN tarafından hazırlanan “**Post Otistik İktisat Çerçevesinde 2008 Global Ekonomik Krizi Ve Türkiye**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İKTİSAT Anabilim Dalı İKTİSAT Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

05.07.2011

JÜRİ :

Danışman : Prof. Dr. Erdiñç TutAR
Üye : Yr.J. Doc.Dr. Ahmet TURGUT
Üye : Ab. Dr. Mehmet ÖZKZ

.....

.....

.....

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun ..... Tarih ve
..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

/ /

Prof. Dr. Selen DOĞAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

POST OTİSTİK İKTİSAT ÇERÇEVESİNDE 2008 GLOBAL EKONOMİK KRİZİ VE TÜRKİYE

Post Otistik İktisat Hareketi, 2000 yılının başlarında Fransa'da önde gelen kurumların birinde öğrenim gören bir grup iktisat öğrencilerinin yayımladığı bir bildiriyle başlamıştır. Harekete göre, egemen öğretisi ekonomide ortaya çıkan sorunları çözememekte hatta daha da derinleştirmektedir. Ayrıca iktisat eğitimindeki sorunlar ve kurgusal ekonomik modellerde kullanılan aşırı matematiksel ifadeler, iktisadın gerçek dünyayı algılayamamasına yol açmaktadır.

Mevcut iktisat sisteminin toplumun beklentilerini, isteklerini, gereksinmelerini karşılamakta yetersiz kaldığı zamanlarda yöntem ve sistem tartışmaları artmaktadır. Sorgulamanın başlaması yeni bir iktisadi akımın oluşması için zemin hazırlamaktadır. Özellikle son yıllarda egemen iktisat görüşü olan Neo-klasik iktisat kuramına getirilen eleştiriler bu bağlamda önem kazanmaktadır. Son dönemde eleştiriler yoğunlaşarak yaşanan küresel ekonomik krize yol açan temel sebebin Neo-klasik sistemin olduğu yönünde gelişmiştir.

2008 global ekonomik krizinin 1929 Büyük Buhran'dan sonra yaşanan en büyük ekonomik kriz olduğu çoğu iktisatçı tarafından dile getirilmektedir. Yaşanan kriz sadece finans krizi değil, finans ve reel sektörü içine alan tam bir ekonomik krizdir. Başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkeler büyük zarar görmüşlerdir. Türkiye ise bankacılık sisteminin 2000 ve 2001 krizlerinden aldığı derslerle güçlendirilmesiyle diğer ülkelere oranla daha az etkilenmiştir.

Çalışmanın amacı, son yaşanan 2008 global ekonomik krizini Post Otistik İktisat bakış açısıyla Türkiye değerlendirmesini tartışmaya açmaktır.

Anahtar kelimeler: Neo-klasik İktisat, Post Otistik İktisat Hareketi, İktisat Eğitimi, 2008 Global Ekonomik Kriz, Türkiye

ABSTRACT

2008 GLOBAL ECONOMIC CRISIS IN THE CONTEXT OF POST AUTISTIC ECONOMICS AND TURKEY

In early 2000 in France, Post Autistic Economics Movement began with a declaration issued by a group of economics students studying in one of the leading institutions. According to movement, the dominant doctrine couldn't solve the problems occurring in the economy even further deepens the content of the difficulty. In addition, problems in education of economics and extreme mathematical expressions used in fictional economic models led to the economics could not comprehend the real world.

In the course of time, the current economic system remains incapable to meet society's expectations, demands, and requirements, the system and method debate has been increasing. The start of the questioning is to prepare the ground work for the formation of a new economic trend. Especially in recent years, the dominant view of economic theory, criticism of the neo-classical economics is gaining importance in this context. Recently, the basic reason that led to criticism by focusing the global economic crisis has developed in the direction of the neo-classical system.

2008 global economic crisis was by far the biggest one since the great depression in 1929 and this has been mentioned so by many economists. The crisis was not only the financial one, it was a full economic crisis which covered finance and corporate sector. Developed countries especially the United States of America has exposed to the great harm. In contrast, Turkey's banking system has less affected compared to other countries since Turkey has its own lesson-learned from respectively 2000 and 2001 crises.

The aim of this study is to open discussion of last 2008 global crisis to Turkey's assessment from the view point of Post Autistic Economics.

Keywords: Neo-classical Economics, The Post Autistic Economics Movement, Economics Education, The 2008 Global Economic Crisis, Turkey

ÖNSÖZ

Son yıllarda iletişim ve bilişim teknolojilerinin gelişmesiyle ülkeler arasındaki sınırlar ortadan kalkmıştır. Dünya ekonomisinin küreselleşmesiyle birlikte zaman zaman bazı ülke ya da bölgelerde ekonomik krizler ortaya çıkmaktadır. Son yaşanan global ekonomik kriz, bu sürecin bir örneğidir. Bu krizin çıkış sebeplerinden bir tanesi de piyasada hakim olan sistemdir. Bu egemen öğretiye tepki olarak ortaya çıkan Post Otistik İktisat Hareketi, iktisat eğitiminin temelinde sorunlar olduğunu, verilen iktisat eğitiminin güncel ekonomik sorunlara çözüm üretmede yetersiz kaldığını savunmaktadır. Bu çalışma, Post Otistik İktisat Hareketi'nin global ekonomik krize Türkiye ekseninden bakış açısını tartışmayı amaçlamaktadır.

Bu konuyu öneren ve çalışmaya başlamamda desteğini esirgemeyen, çalışmanın tüm aşamalarında görüşleriyle katkıda bulunan ve çalışmanın sonuçlanmasında büyük emeği olan danışman hocama teşekkürü bir borç bilirim.

Henüz başında bulunduğum akademik hayatımın ilk geniş kapsamlı çalışması olan yüksek lisans tezim ortak çabalardan oluşmuştur.

Son olarak da hayatım boyunca benden desteğini esirgemeyen ve her türlü fedakarlığı gösteren değerli aileme saygı ve sevgilerimi sunarım.

Niğde, Temmuz 2011

Mehmet Vahit EREN

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	1
ABSTRACT	2
ÖNSÖZ.....	3
İÇİNDEKİLER	4
TABLolar VE ŞEKİLLER LİSTESİ.....	7
GRAFİKLER LİSTESİ.....	8
KISALTMALAR LİSTESİ.....	9
GİRİŞ	10

BİRİNCİ BÖLÜM

NEO-KLASİK İKTİSAT TEKELİNE ELEŞTİREL BAKIŞ: POST OTİSTİK İKTİSAT

1.1. EGEMEN İKTİSADA TEPKİ: POST OTİSTİK İKTİSAT.....	13
1.1.1. Egemen İktisat Görüşü: Neo-klasik İktisat	13
1.1.1.1. Neo-klasik İktisat Teorisi	14
1.1.1.2. Neo-klasik İktisat Teorisinin Temel Varsayımları	16
1.1.1.3. Neo-klasik İktisat ve Matematik.....	23
1.1.2. Otistik Bilim	29
1.1.2.1. Otizm Kavramı	30
1.1.2.2. Otizmin İktisadi Boyutu	30
1.1.3. Post Otistik İktisat	31
1.1.3.1. Post Otistik İktisat Hareketinin Doğuşu ve Gelişimi.....	32
1.1.3.2. Post Otistik İktisat Hareketi'nin Genel Yaklaşımı	34
1.1.3.3. Türkiye'de Post Otistik İktisat Hareketi	37
1.1.3.4. Post Otistik İktisat Hareketinin Egemen İktisada Yöneltiği Eleştiriler	41
1.1.3.4.1. İktisatta Çoğulculuk Problematikliği	41
1.1.3.4.2. Matematiğin Aşırı Kullanımı	43
1.1.3.4.3. İktisatta Gerçekçilik Sorunu	45
1.1.3.4.4. Mikro İktisat Tartışmaları	46
1.1.3.4.4.1. Mikro İktisada Yöneltilen Eleştiriler	47
1.1.3.4.4.2. Mikro İktisadın Savunulan Yönleri	50
1.1.3.4.4.3. Eleştirilerin Getirileri	52

<i>1.1.3.4.5. Neo-klasik İktisatta Fiyat Mekanizması</i>	52
<i>1.1.3.4.6. Neo-klasik İktisatta Eksiksiz Bilgi Sorunu</i>	54
<i>1.1.3.4.7. Neo-klasik İktisatta Bölüşüm Sorunu</i>	54

İKİNCİ BÖLÜM

2008 GLOBAL EKONOMİK KRİZİ

2.1. KAVRAM OLARAK EKONOMİK KRİZ	57
2.1.1. Ekonomik Krizin Tanımı ve Çeşitleri	58
2.1.2. Ekonomik Krizlerin Kapsamı	62
2.1.3. Ekonomik Krizlerin Bulaşıcılığı	63
2.2. KRİZ MODELLERİ	64
2.2.1. Birinci Nesil Kriz Modelleri	65
2.2.2. İkinci Nesil Kriz Modelleri	66
2.2.3. Üçüncü Nesil Kriz Modelleri	68
2.3. KRİZ KURAMLARI	69
2.3.1. Klasik Okul	69
2.3.2. Marksist Kuram	71
2.3.3. Neo-klasik Yaklaşımda Kriz	72
2.3.4. Keynes Öncesi Kriz Kuramları	73
2.3.5. Keynesci Yaklaşımda Kriz	74
2.3.6. Avusturya Okulunda Kriz	76
2.3.7. Parasalcı Kuramda Kriz	77
2.3.8. Yeni Keynesci Kriz Kuramları	78
2.4. KRİZ YARATAN SİSTEM: KAPİTALİZM	79
2.5. KAPİTALİST SİSTEMDEN KAYNAKLANAN KRİZLER	84
2.5.1. 1929 Büyük Dünya Krizi	84
2.5.2. 1970 Petrol Şoku	85
2.5.3. 1997 Asya Krizi	86
2.6. KAPİTALİST SİSTEMİN SON KRİZİ: 2008 GLOBAL EKONOMİK KRİZİ	87
2.6.1. Küreselleşme ve Kriz	87
2.6.2. Krizin Nedenleri	92
2.6.2.1. Likidite Bolluğu ve İpotekli Konut Kredilerinin Yapısının Bozulması	92
2.6.2.2. Konut Fiyatlarındaki Aşırı Artış	93
2.6.2.3. Menkul Değerleştirme ve Menkul Değerlerin Fonlanmasında Yaşanan Sorunlar	95
2.6.2.4. Şeffaflık Eksikliği	95
2.6.2.5. Kredi Türev Piyasalarının Genişlemesi	96
2.6.2.6. Uluslararası Kredi Derecelendirme Kuruluşları	97
2.6.2.7. Düzenleyici Denetleyici Kuruluşlar	97
2.6.3. Krizin Bıraktığı Ekonomik Miras Ve Alınan Önlemler	98
2.6.3.1. Miras'ın Dünya'daki Yankıları	99

<i>2.6.3.1.1. Büyüme ve İhracat Oranlarında Düşüşler</i>	104
<i>2.6.3.1.2. İşsizlik Oranlarında Artışlar</i>	107
<i>2.6.3.1.3. Enflasyon Oranlarına Etkisi</i>	109
<i>2.6.3.1.4. Dünyada Krize Karşı Alınan Önlemler</i>	110

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2008 GLOBAL EKONOMİK KRİZİNE POST OTİSTİK BAKIŞ VE TÜRKİYE

3.1. KRİZİN BIRAKTIĞI EKONOMİK MİRASIN TÜRKİYE'DEKİ YANKILARI	112
3.1.1. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	113
3.1.2. Dış Ticaret.....	114
3.1.3. İşsizlik Oranı	115
3.1.4. Enflasyon	116
3.1.5. İmalat Sanayii.....	117
3.1.6. Türkiye'de Krize Karşı Alınan Önlemler.....	118
3.1.6.1. Likidite Destekleri	119
3.1.6.2. Vergi ve Prim Destekleri	121
3.1.6.3. Üretim ve İhracata Yönelik Kredi ve Garanti Destekleri	122
3.1.6.4. İstihdam Destekleri	124
3.1.6.5. Diğer Destekler	126
3.2. POST OTİSTİK İKTİSAT BAKIŞ AÇISIYLA 2008 GLOBAL EKONOMİK KRİZİ	127
3.2.1. Post Otistik İktisat Penceresinden 2008 Global Ekonomik Kriz: Neo-klasik İktisadın Krizi	127
3.2.2. Post Otistikçilerden İktisat Eğitimi İçin Görüşler	132
3.3. TÜRKİYE'DE 2008 GLOBAL EKONOMİK KRİZE POST OTİSTİK BAKIŞ.....	136
3.3.1. Öğrenen Ekonomi Sürecinde Türkiye	136
3.3.2. Krizlerden Çıkarılan Dersler: 2008 Global Ekonomik Kriz	139
SONUÇ.....	143
KAYNAKÇA	147
ÖZGEÇMİŞ.....	165

TABLolar VE ŞEKİLLER LİSTESİ

Tablo 1: Finansal Küreselleşmenin Sonuçları.....	89
Tablo 2: Çeşitli Ülkelerde Bazı Finansal Kuruluş İflasları.....	100
Tablo 3: Kurtarma Paketlerinin Maliyetleri.....	102
Tablo 4: Ülkelerin Aldıkları Önlem Kategorileri	110
Tablo 5: TCMB'nin Döviz ve Efektif Piyasalarını İlgilendiren Kararları	119
Şekil 1: Case-Shiller Ev Fiyatları Endeksi.....	94

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Küresel GSYİH Büyüme Oranları	105
Grafik 2: Dünya Ticaret Hacmi.....	106
Grafik 3: İhracat Oranları.....	107
Grafik 4: İşsizlik Oranı.....	108
Grafik 5: Enflasyon Oranları.....	109
Grafik 6: Büyüme Oranları	114
Grafik 7: Dış Ticaret Göstergeleri.....	115
Grafik 8: İşsizlik Oranı.....	116
Grafik 9: Enflasyon Oranları.....	117
Grafik 10: İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı	118

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
CDO	: Collateralized Debt Obligation – Teminatlandırılmış Borç Yükümlülüğü
DHMI	: Devlet Hava Meydanları İşletmeleri
DMO	: Devlet Malzeme Ofisi
GES	: Gelire Endeksli Senet
KIYEM	: Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü
TYÇP	: Toplum Yararına Çalışma Programları

GİRİŞ

Günümüz ekonomisinde egemen öğreti olarak kabul gören Neo-klasik kuramın ekonomide oluşan sorunlara çözüm getirmede yetersiz kaldığı öngörülmektedir. Bu nedenle de Neo-klasik öğretinin varlığı ve geçerliliği sorgulanmaya başlamıştır. Yaşanan son küresel ekonomik krizle beraber bu sorgulama bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bununla birlikte, 2008 ekonomik krizinin ilk işaretlerinin, Post Otistik İktisatçıların eleştirdiği Neo-klasik iktisat kuramı olacağı öngörülmüştür.

Fransa'nın saygın üniversitelerinden Ecole Normale Superieure Üniversitesinde okuyan bir grup iktisat bölümü öğrencisi, 2000 yılında yayınladıkları bildiri de ekonomide geçerli olan Neo-klasik iktisat öğretilerine ve iktisat eğitiminde aşırı matematik kullanımına eleştiri getirmektedir. Bu bildiri, Fransa'da başlayan ve tüm dünyaya yayılan, akademi ve öğrenci desteğini alan Post Otistik İktisat Hareketi'nin ilk adımı olmuştur.

Hareketin çıkış noktası, iktisatta kullanılan aşırı matematik kullanımı ve iktisadın gerçek dünyadan bağının koparılarak sorunlara çözüm bulmada çaresiz kaldığı yönündedir. Dolayısıyla bu hareket, iktisat eğitiminde doğrudan önemli olan yanlışların ya da eksikliklerin olduğunu dile getirmektedir.

Dünya ekonomisi, 2008 yılının ortalarında Lehman Brothers gibi bazı büyük finans kuruluşlarının iflas etmesi sonucu, derinleşerek yayılan bir ekonomik krizle sarsılmıştır. İlk başta ABD'nin mortgage kredilerine bağlı bir çalkantı olarak görülen kriz; kısa sürede dünya finans piyasalarına kilit vurmuş, birçok finans kurumunun batmasına, birçoğunun ise devletleştirilmesine sebep olmuştur. Son yaşanan küresel ekonomik krizi diğer krizlerden ayıran en temel özelliklerden birisi, bankacılık kökenli olmanın ötesinde türev ürünlerin yer alması ve bu ürünlere bağlı sorunların küreselleşen dünyada hızla yayılmasıdır. Bu durum ekonomik sistemle ilgili olarak değerlendirme yapılmasını güçleştirmiş, finansal piyasalarda korku ve belirsizlik kısa sürede küresel bir panik ortamı yaratmıştır.

Çalışmada, Post Otistik İktisat Hareketi'nin eleştirdiği Neo-klasik kuram, krizin ortaya çıkmasında büyük önem arz etmektedir. 2008 yılı ortalarında ortaya

çıkan ve tüm dünyaya hızla yayılan küresel ekonomik kriz, pek çok iktisatçı tarafından anlaşılammıştır. İktisatçıların kriz sinyallerini algılayamamış olmasıyla, geçerli olan neo-klasik iktisat görüşünün sorgulanması gerektiği ortaya koyulmuştur. Bu konuda, Post Otistik İktisat görüşlerinin dikkate alınması gerektiği ve en kısa zamanda iktisatta reform yapılması gerektiği gün yüzüne çıkarılmıştır.

Günümüzde hakim iktisat görüşü olan Neo-klasik sistemin, son dönemde yaşanan global ekonomik krizin temel sebebi olduğu görüşü yaygınlaşmaktadır. Bu sistem, ekonomik krizlere çözüm bulamamakta hatta derinleşmesine yol açmaktadır. Post Otistik İktisat Hareketi, iktisat öğrencilerinin kendilerine öğretilen neo-klasik kuramın egemenliğindeki iktisadın sorunlarının olduğunu ileri süren ve çözüm yolları geliştirmeye çalışan bir harekettir. Bu çalışmada, Post Otistik İktisat çerçevesinde son dönemde yaşanan global ekonomik krizin Türkiye kapsamında değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmanın amacı; yapısı, nedenleri, sonuçları ve alınan önlemlerle 2008 global ekonomik krizinin Post Otistik İktisat Hareketi'nin savunduğu görüşler çerçevesinde açıklayarak Türkiye açısından tartışma ortamı yaratmaktır.

Çalışmada global ekonomik krize farklı bir bakış, Post Otistik İktisat Hareketi ile kazandırılmaya çalışılmıştır. Global ekonomik kriz literatüründe yapılan çalışmaların çoğunda, farklı ülkelerin farklı ekonomik yapıları olduğunun dikkate alınmadığı görülmektedir. Bu durumda tek bir ülke için yapılan analizler daha da önem kazanmaktadır. Bu sebepten ötürü çalışmada, dünyada yaşanan başlıca sistemden kaynaklanan krizler irdelenmekte, kendine özgü nitelikleri olan Türkiye ekonomisi incelenmektedir.

Tez çalışmasının ilk bölümünde egemen iktisada tepki olarak ortaya çıkan Post Otistik İktisat Hareketi çerçevesinde iktisat eğitiminde ve günümüz ekonomik sisteminde egemen öğretisi olan Neo-klasik iktisat hakkında bilgi verildikten sonra otistik bilim ve ardından Post Otistik İktisat Hareketi'ne değinilecektir.

İkinci bölümde global ekonomik krize kavramsal olarak giriş yapıldıktan sonra ekonomik krizin tanımı ve çeşitleri, kapsamı ve bulaşıcılığı açıklanacaktır. Ardından kriz modellerine değindikten sonra kriz kuramları kapsamında iktisat okullarının krizlere bakışlarından bahsedilecektir. Kriz yaratan sistemin kapitalizm olduğunu

belirttikten sonra bazı sistemden kaynaklanan; 1929 Büyük Dünya Krizi, 1970 Petrol Şoku, 1997 Asya Krizi incelenecektir. 2008 global ekonomik kriz kapsamında küreselleşme ve kriz arasındaki ilişki, krize yol açan etmenler ile dünya ekseninde krizin bıraktığı ekonomik miras ve alınan önlemler hakkında detaylı bir bilgi verilecektir.

Son bölümde ise 2008 global ekonomik krizin etkilerini ve alınan önlemleri açıkladıktan sonra Post Otistik İktisat bakış açısıyla global ekonomik kriz hakkında bilgi verilecektir. Çalışmanın ana temasını oluşturacak olan Post Otistik İktisat, 2008 global ekonomik kriz ve Türkiye üçgeni yorumlanarak krize Türkiye açısından yeni bir bakış açısı kazandırılmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

NEO-KLASİK İKTİSAT TEKELİNE ELEŞTİREL BAKIŞ:

POST OTİSTİK İKTİSAT

Çalışmanın bu ilk bölümünde, günümüz ekonomisinde hakim öğreti olan Neo-klasik iktisat öğretisine tepki olarak ortaya çıkan, bu öğretiye eleştiriler getiren Post Otistik İktisat Hareketi tartışılacaktır. Post Otistik İktisat Hareketi'nin savunduğu görüşler ile ilgili bilgi vermeden önce Neo-klasik iktisat ele alınacaktır. Ayrıca Türkiye'de Post Otistik İktisat Hareketi'ne destek verenlerin görüşlerine de yer verilecektir.

1.1. EGEMEN İKTİSADA TEPKİ: POST OTİSTİK İKTİSAT

Çalışmanın bu bölümünde, egemen iktisat görüşü Neo-klasik iktisat, otistik bilim ve ardından hakim iktisat görüşüne tepki olarak ortaya çıkan Post Otistik İktisat Hareketi hakkında bilgi verilecektir.

1.1.1. Egemen İktisat Görüşü: Neo-klasik İktisat

Neo-Klasik kuram iktisatta “hakim görüş” olma konumunu yüzyıldan fazla bir süredir korumaktadır. Klasikler sanayi kapitalizminin başlangıcında yaşamış olmakla beraber, süreçte hız kazanan sanayileşme ve kentleşme, pek çok toplumsal sorunu da beraberinde getirmiştir. Klasik teorinin temel taşı oluşturan laissez-faire ilkesi,

ortaya çıkan toplumsal sorunlar sonucunda devletin giderek ekonomiye daha fazla müdahale etmesi sonucu zedelenmeye başlamış ve 19. yy.'ın sonunda, kapitalizme yöneltlen şiddetli eleştiriler, toplumsal düzen konusunda tarafsız kalmayı imkansız hale getirmiştir¹.

Günümüzün iktisat öğrenimi ve araştırmalarında Neo-klasik iktisat kuramı egemendir. Neo-klasik iktisat kuramı 20. yüzyılın çift kutuplu dünyasında özellikle Amerikan kapitalizminin desteğini alarak ana akım haline gelmiştir. Ana akımla kastedilen, iktisat eğitiminin temeline yerleştirilmiş olması ve iktisadi çalışmaların %95'inin kuramsal referans kaynağı olmasıdır. Günümüzde, Türkiye de dahil serbest piyasa ekonomisini benimsemiş olan ülkelerin üniversitelerinin iktisat bölümlerinde, lisans ve lisansüstü öğrencilerine giriş derslerinden başlayarak Neo-klasik iktisat kuramı çerçevesinde oluşturulmuş olan modeller öğretilmektedir². Bu kapsamda Neo-klasik iktisat teorisi, varsayımları ve matematik ile ilişkisi detaylı bir şekilde incelenecektir.

1.1.1.1. Neo-klasik İktisat Teorisi

Neo-klasik iktisadın amacı “piyasa ekonomisinin çalışmasını anlamaya ve öngörmeye çalışmak” olarak tanımlanabilir. Bu amaca ulaşmak için kullandığı yöntem ise deneyimlerden yola çıkarak varsayımlar türetmek ve bu sonuca dayanarak ekonominin davranışına ilişkin doğrulanmış öngörülerde bulunmaktır³.

Modern Neo-klasik teorinin genel hatlarını L. Walras'ın (1834-1910) çizdiği söylenmektedir. Walras ile aynı dönemin bilim adamı olan A. Marshall (1842-1924), Adam Smith geleneğini devam ettirerek kısmi denge analizini kullanmış ve tek piyasalarda kısmi denge üzerinde durmuştur. Ayrıca analizinin zaman aralıklarını içermemesi, genel bir denge modeline ulaşabilmesini engellemiştir. Walras bu zorluktan kaçınmak için statik bir model kullanmayı tercih etmiştir. Bu gerçekçi bir

---

¹ Bernard GUERRIEN (1999), **Neo-klasik İktisat**, (Çev. Ertuğrul Tokdemir), İletişim Yayınları, s.9, İstanbul.

² Hasan DUDU (2003), “Neo-klasik İktisat Kuramının Genel Çerçevesi ve Eleştirisi”, Aydınlanma 1923 Dergisi, s.28, <http://hasan.dudu.gen.tr/images/stories/pdf/48-08.pdf> (22.05.2010).

³ Gökmen Tarık ACAR (2010), “Egemen İktisat Görüşünün Son Dönemdeki Eleştirisi: Post Otistik İktisat Hareketi”, s.2, <http://www.ceterisparibus.net/metodoloji/pae.htm> (10.05.2010).

model değildir, ancak Walras analizi bu yöntemleriyle matematiksel analizin de önünü açmıştır. Statik bir modelin tıpkı fizik gibi matematiksel bir yapı üzerine kurulması çok daha kolaydır. Bu yüzden bu statik model iktisadın “doğal bilimler gibi bir bilim” olma yolundaki ilerleyişinde çok önemli bir rol oynamıştır. Pareto, Hicks ve Samuelson gibi isimlerin ürettiği kavramlar ve uyguladıkları zekice yöntemler tam rekabet ve pareto optimumu gibi bazı göz alıcı kavramların ortaya çıkmasını sağlamıştır⁴.

Neo-klasik iktisat 1870’lerden itibaren akademik iktisat dünyasına egemen olmuştur. Nitekim o yıllardan itibaren iktisadın temel ders kitabı, Marshall’ın “ilkeleri” olmuştur. Bu durum Keynesçiliğin yükselmesine kadar sürmüştür. Ancak bu duruma bakarak Neo-klasik iktisadın 1870’ler ile 1930’lar arasında ağırlık taşımış bir iktisat yaklaşımı olduğunu söylemek doğru olmamaktadır. Neo-klasik iktisat ortaya çıktığı dönemden itibaren günümüze kadar yöntemi, öncüleri, varsayımları ve kavramları ile akademik iktisada egemen olmuştur⁵.

Neo-klasik iktisatçıların görüşleri iktisat literatüründe “Piyasa Ekonomisinin Başarısızlığı” olarak da bilinmektedir. Neo-klasik İktisat, Klasik İktisada önemli bir katkı olarak kabul edilse de, piyasa ekonomisinin tek başına optimumu sağlamaktan uzak olduğunu ve bu nedenle kamu ekonomisine gerek olduğunu savunmaktadır. Neo-klasikler’e göre piyasa ekonomisini başarısızlığa uğratan başlıca faktörler; tam rekabetin gerçekleştirilememesi, içsel ekonomiler, dışsal ekonomiler, kamusal malların üretilme zorunluluğu ve marjinal maliyetin sıfır olduğu üretim faaliyetlerinin varlığıdır.

Neo-klasikler;

- Aksak rekabetin olumsuz sonuçlarının ortadan kaldırılmasını savunur.
- Pozitif dışsallığın bulunduğu alanlardaki faaliyetlerin devletçe desteklenmesini, negatif dışsallığın bulunduğu faaliyetlerin de ya bizzat devletçe yapılmasını ya da bu faaliyetleri yapan özel birimlerin düzenleyici vergiler gibi kurallara tabi tutulmalarını savunurlar.

---

⁴ Cihan YÜKSEL (2005), “İktisat Eğitiminde Metodoloji Sorunu”, Son Baskı Dergisi, Yıl:2, Sayı: 6, Haziran, s.1, <http://www.sonbaski.com/haziran2005cihan.htm> (22.05.2010).

⁵ http://www.ekodialog.com/Konular/neoklasik_iktisat.html (17.08.2010).

- Pozitif içsellik söz konusu olduğu faaliyetlerin KİT’ ler aracılığıyla bizzat devletçe yerine getirilmesini savunurlar.
- Tam kamusal mallar dışında yarı kamusal, doğal tekel, malların da kısmen devletçe üretilmesini savunurlar.
- Emek-değer teorisinden ziyade malların faydalılık dereceleri üzerinde durmuşlardır.
- Toplumsal uyumun sınıflararası ilişkilerden değil, bireysel faydadan kaynaklandığını savunurlar.
- İktisadi faaliyet ve teorilerin matematiksel analizini yapmışlar, bunun için daha çok akılcı, soyutlayıcı statik denge analiz yöntemlerini kullanmışlardır⁶.
- İnsanların rasyonel tercihleri vardır.
- Bireyler faydayı maksimize ederken, firmaların hedefi ise karlarını maksimize etmektir.
- İnsanlar, bağımsız ve tam bilgileri temelinde hareket etmektedir⁷.

Günümüzde egemen iktisat görüşü Neo-klasik iktisat olarak kabul edilmektedir. Bu sebepten Neo-klasik iktisadın temel varsayımlarının bilinmesi, yapılan eleştirilerin doğru değerlendirilebilmesi açısından önemlidir.

1.1.1.2. Neo-klasik İktisat Teorisinin Temel Varsayımları

Neo-klasik iktisat teorisinin temel varsayımları başlıca tam rekabet, fiyat mekanizması, eksiksiz bilgi, bölüşüm teorisi, üretim teorisi ve zaman teorisidir.

Tam Rekabet: Piyasanın tam rekabet teorisine göre işlediği varsayılmaktadır. Burada aslında vurgulanan tam rekabetten çok ademi merkezîyetçiliktir. Bu durumda kaynakların tahsisini her hangi bir merkezi kurum yapmamaktadır. Kaynakların tahsisi ve etkin kullanımındaki başarı, serbest işleyen piyasa mekanizmasının başarısı

⁶ Coşkun Can AKTAN (2000), “Politik İktisat”, Anadolu Matbaası, İzmir, <http://www.canaktan.org/ekonomi/iktisat-okullari/okullar/neo-klasik-iktisat.htm> (22.05.2010).

⁷E. Roy WEINTRAUB (2002), “Neoclassical Economics”, The Concise Encyclopedia of Economics, <http://www.econlib.org/library/Enc1/NeoclassicalEconomics.html> (17.08.2010).

sayılmaktadır⁸. Bu mekanizmanın başarılı olup olmadığı konusu, ekonomide yaşanan sorunlarla birlikte tartışma ortamı bulmuştur.

Tam rekabet kavramı Neo-klasik iktisadın en temel varsayımı olmakla birlikte gerçeklikten en uzak varsayımın da bu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. 19. yüzyılda makine üretimindeki artış sebebiyle dünya ticaretinde tam rekabetin sağlanması yönünde bir hareket olmuştur. Bununla birlikte tam rekabetin farklı yanı, satışın açık arttırma ile gerçekleşmesidir. Bu bazı özel ürünler için hala geçerli olmakta fakat ürün farklılaştırmasına giden üreticiler için bütünüyle ortadan kalkmıştır. Sanayileşen ülkelerde gün geçtikçe önem kazanan hizmetler için açık arttırma hiçbir zaman var olmamış ve bu yüzden ticaret her zaman eksik rekabet koşulları içinde sürmüştür. Üretim faktörleri için de emek piyasasında açık arttırma çoktan tarihe karışmış, finans piyasaları için ise hiçbir zaman kullanılmamıştır. Tam rekabet kavramı yerine ürün farklılaştırmasını koyduğumuzda ise $MC=P$ olarak ifade edilen marjinal maliyet fiyatlaması için herhangi bir beklenti kalmayacaktır. Bu da Pareto optimumu noktasına ulaşılmasını engelleyecektir. Bu sebeple genel bir denge noktasına ulaşmak imkansız hale gelecektir.

Neo-klasik iktisat, rekabete bir süreç olmaktan çok bir durum olarak bakmaktadır. Mükemmel rekabeti, aynı ürün, fiyat yapısı, üretim teknikleri ve piyasa bilgilerine sahip büyük firmaların sayısı ile tanımlamaktadır. Fakat gerçek hayatta rekabet, firmaların kendi karlılık durumunu yeniden tespit etme, sürekli araştırma sürecidir⁹.

Arz ve talep yasalarına bağlı piyasa ekonomilerinin, herkesin yararına uyan ve dengeli bir işleyişe sahip olduğunu savunurlar. Neo-klasik iktisatçılar kurguladıkları modelde tam rekabet piyasasını, yani ideal bir piyasayı benimsemektedir. Bu piyasa, fiyatları öneren ve karar birimlerinin bu önerilen fiyatlara dayanarak oluşturdukları dileklerini kabul eden tek merkezdir¹⁰.

---

⁸ Arif ERSOY (2008), **İktisadi Teoriler ve Düşünceler Tarihi**, Nobel Basımevi, 3. Baskı, s.461, Ankara.

⁹ <http://www.paecon.net/PolicyImplications.htm> (09.03.2010).

¹⁰ Esin CANDAN ve Avni Önder HANEDAR (2005), “İktisat Neden Kapalı Bir Kutudur? Hakim İktisadın Değer Yargısı-Sınama İlişkisi”, Ekonomik Yaklaşım Dergisi Kongreler Dizisi (IV), Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 12-14 Ekim, s.3, Ankara.

Tam rekabet, denge kavramı için vazgeçilmez bir faktör olmakla birlikte gerçeklikle hiçbir ilişkisinin olmaması, bu varsayım üzerine kurulan anlayışın zaman zaman aksamasına ve ciddi tepkiler almasına yol açmaktadır¹¹.

Fiyat Mekanizması: Toplumsal ve ekonomik denge bireysel dengenin sonucunda ortaya çıkmaktadır. Tüketicilerin davranışlarındaki rasyonellik, onların sınırsız gereksinimleri ile sınırlı olanakları arasında bir dengenin kurulmasını sağlamaktadır. Bu durum, tüketici davranışındaki eş-marjinallik ilkesi¹² ile ortaya çıkmakta, tüketiciler her mala yaptıkları harcamanın son biriminden elde ettikleri faydayı eşitledikleri zaman bireysel denge optimal olmaktadır. Aynı ilkenin üretici davranışında uygulanması, üreticilerin üretim araçları ve işgücüne veya Neo-klasik deyimle üretim faktörlerine yaptıkları harcamanın son biriminden elde ettikleri kazancı eşitlemelerini gerektirir. Fiyat mekanizması, fayda ve kar maksimizasyonu amaçlarını bağdaştırarak bireysel ve toplumsal dengeyi bir arada gerçekleştirir.

Tüketici ve üreticilerin maksimizasyona dönük davranışları veri kaynakların sınırlaması ve seçim ile üretim olanaklarının sınırlaması şeklinde iki türlü sınırlamaya tabidir. Fayda ve kar maksimizasyonunun veri kaynakların sınırlamasına tabi olması, Neo-klasik iktisadın temel uğraşısının kıt kaynakların alternatif kullanımlar arasındaki optimum dağılımı şeklinde ortaya çıkması sonucunu doğurmaktadır. Fiyat mekanizması veri kaynakların optimal dağılımını sağlamakta, hangi malların, hangi yöntemlerle, ne miktarlarda üretileceği sorunlarını çözmektedir. Kaynak dağılımındaki optimalite normu da yine rasyonel davranışların amaçladığı fayda ve kar maksimizasyonudur; optimal kaynak dağılımı tüketici faydasını ve üretici karını maksimize eden dağılımdır¹³.

Eksiksiz Bilgi: Ele alacağımız üçüncü temel varsayım teknolojiye ilişkin tam bilgi varsayımdır. Bu varsayım, genellikle açık biçimde ifade edilmemekle birlikte “veri” olarak ele alınan teknolojinin içinde her zaman vardır. Bu varsayımın yokluğu durumunda firmaların optimum boyutta olmasının ve piyasadaki firmaların tam rekabeti sürdürmek için doğru sayıda olmasının hiç bir garantisi yoktur. Eşit olmayan teknolojik bilgi, bazı firmaların bu üstünlüklerini kullanarak piyasayı sömürmesine

¹¹ ACAR (2010), s.3-4.

¹² Eş-marjinallik ilkesi, fayda, getiri, maliyet vs.’nin eşitlenmesi ilkesidir.

¹³ Yılmaz AKYÜZ (1977), *Sermaye-Bölüşüm-Büyüme*, Ankara Üniversitesi, Ankara, s.92-93.

yol açabilmektedir. Örneğin çok büyük miktarlarda üretim yapabilen bir firma piyasayı kontrol altına aldığı anda tam rekabet yok olmaktadır.

Eşit bilgi varsayımı belki küçük firmalardan oluşan endüstriler için belli bir oranda geçerli olabilir ancak, günümüzde birçok sektörde firma boyutları birbirinden çok farklı olabilmekte ve teknoloji seviyesi de firmadan firmaya değişmektedir. Eşit bilgi varsayımı, teknolojik değişimin tüm firmaları eşit olarak etkilediğini varsaymakta fakat ilerlemelerin tarihine baktığımız zaman yeniliğin genellikle tek bir firmada başladığı, daha sonra diğer firmalara aşamalı olarak yayıldığı görülmektedir. Örneğin Phillips firması, araştırma-geliştirme konusunda yapabildiği büyük miktarda harcamalar sayesinde Compact Disc teknolojisini ilk geliştiren firma olmuştur. Bu özelliğiyle de rakiplerine karşı büyük bir üstünlük elde etmeyi başarmıştır. Yukarıda dile getirilenler ışığında tam bilgi varsayımının önemli bir analitik araç olmakla birlikte gerçek ekonomik ilişkilerin işleyişinde açıklayıcı bir faktör olmaktan uzak olduğu görülmektedir¹⁴.

Bölüşüm Teorisi: Kapitalist sisteme bağlı ekonomistler, gelir dağılımı olayını, çok sade olarak açıklamaktadır. Bir kuramsal örnek alınarak denilmektedir ki, belli üretim mallarına ve hizmet sunma olanaklarına sahip her kişi, belirli bir dönem içinde ürettiği mal ve hizmetleri ortak olan bir fona, başka bir deyişle toplam üretime katılmaktadır. Herkes getirmiş olduğu mal ve hizmetler karşılığında ve ölçüsünde istediği, ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri bu fondan sağlamaktadır. O halde, bu işleyiş içinde sosyalist düşüncenin kabul etmiş olduğu herkese ihtiyacına göre ve herkesten yeteneğine göre ilkesi söz konusu değildir. Kapitalist sistem ya da bir pazar ekonomisi içinde herkes toplam üretime katkısı ölçüsünde bir pay sahibi olacaktır. Bilinmektedir ki, kapitalist sistem içinde üretim malları, genellikle özel kişilerin şirket ve derneklerin mülkiyetindedir. Bu durumda, yukarıda ulusal fon diye adlandırılan toplam üretim veya hasıla, kişilerin çalışmalarının yarattıkları değerlerden, üretim araçlarına sahip olanların üretici çalışmalarının sonuçlarından oluşmaktadır. Böylece, her kişi bu toplam üretimin doğmasına katkısı ölçüsünde bir pay, hisse almaktadır. Dolayısıyla, daha çok pay alabilmek için kişi daha çok

---

¹⁴ ACAR (2010), s.4.

çalışmak, daha etkili olmak gereksinimini duymaktadır. Kapitalist sistemin bu dağılım ve bölüşüm ilkesi kişiyi böyle olmaya özendirir, mecbur eden bir unsurdur.

Bu gelir dağılımı kuramı içinde bir ekonomik mala, bir üretici araca sahip olan kimsenin sağlayabileceği gelir, serbest piyasa ekonomisi içinde, başka bir deyimle uzun dönemde ve rekabet koşulları altında arz ve talep durumu tarafından belirlenme eğilimi vardır. Öyle ki, sonunda, sağlanan gelir, üretici aracın marjinal verimliliğine eşit olur. Ancak bu dağılım kuramının modele uygun bir biçimde işleyebilmesi için, serbest piyasa, eş bir deyimle, tam rekabet koşullarının bir arada bulunmasına ihtiyaç vardır ve rekabet koşulları altında, başka bir deyimle serbest piyasa ekonomisi içinde arz ve talep durumu tarafından belirlenmektedir. Öyle ki, sonunda sağlanan gelir, söz konusu olan üretici aracın marjinal verimliliğine eşit olur. Belli bir ölçü içinde de olsa, gelir dağılımı, kapitalist sistem içinde başı boş ve herkes ne alabilirse alsın biçiminde değil, bir dizi ekonomik, sosyal ve siyasal düşüncelerin etkisi altında kalarak oluşmaktadır. Ama bir gerçektir ki, kapitalist sistemde, gelirin kişiler arasında eşit olarak dağılımı söz konusu olmamaktadır. Çünkü, kapitalist sistemin kurumlarına karşı yapılmakta olan davranışsal ve yasal karışımlar, genellikle bu kurumları yok etmeyi düşünmemektedir, bunun doğal sonucu gelirin, eşit olmayan dağılımıdır. Kapitalist sistemin dağılım felsefesinin temel kuralı budur. Geliri, ürettiği malın maliyeti ile bu malın pazardaki satış fiyatının arasındaki farka bağlı olan kişi, talebin yüksek olması durumundan daha çok, az olması durumunda daha az bir gelir sağlayacaktır. Yeni bir malı piyasaya süren kişi veya firma aynı malı üretecek rakiplerinin rekabetine uğrayıncaya kadar yüksek bir gelir sağlama olanağı elde edecektir. Serbest piyasanın, bu tür sayısız görünümleri hem gelir eşitsizliğini hem de gelirin yüksek ya da düşük olmasını arkasından getirmektedir¹⁵.

Üretim Teorisi: Üretim sürecinin oluşması için, hangi sistem içinde olursa olsun, birtakım kararların alınması gerekir. Bu kararlar, geniş ölçüde fiyat ilişkilerine ve kişilerin, işletmelerin, şirket ve derneklerin bu fiyat ilişkilerine karşı gösterecekleri tepkilere bağlıdır. O halde serbest bir fiyat mekanizması, Neo-klasik iktisat düzeninin üretim sürecinin oluşmasında temel işleve sahip bulunmaktadır.

---

¹⁵ Furkan EVRANOS (2005), “Neo-klasik İktisat&Post Otistik İktisat Tartışmaları”, s.18-19, http://www.ekonomist.gen.tr/v3/makale_goster.php?makid=3 (14.02.2010).

Mevcut olan ekonomik düzende, çeşitli ekonomik malların ve hizmetlerin ne miktarda üretilmesi gerektiğini belirleyen, saptayan ve denetleyen merkezi bir makam yoktur. Bu sistem içinde kişiler, işletme ve şirketler malları ve hizmetleri istedikleri miktarda üretme kararını fiyat ilişkilerine bağlı olarak almaktadır. Eğer tüketicilerin (X) malına karşı talepleri fazla ve bu mal talebe nazaran az miktarda üretilmekte ise, kısa dönemde bu malın her biriminin fiyatı, maliyetinin oldukça üstünde olacaktır. Başka bir deyişle kar marjı yüksek olacaktır. Girişimciler yönünden böyle bir fiyat-maliyet ilişkisi, onları, üretimlerini arttırmaya teşvik eder. Fiyat maliyet ilişkisinin üretici lehine olan bu elverişli durumu, başka girişimcileri ve sermaye sahiplerini de (X) malını üretmek için yatırımlara özendirir. Uzun dönem içinde rekabet koşulları altında (X) malının üretimi tüketicilerin toplam fiili taleplerine göre ayarlanır ve fiyat-maliyet ilişkisi denge noktasında istikrarı bulur. Uzun dönem içindeki bu ayarlama kuşkusuz ters yönde de meydana gelebilir. Şayet (X) malının üretimi toplam talebin çok üstünde ise, fiyat maliyetin altına düşer. Böyle bir fiyat-maliyet ilişkisi doğal olarak üretimin kısıtlanmasını ve bir kısım marjinal işletmelerin piyasadan çekilmelerine yol açabilir. Bu durum, uzun dönem içinde (X) malının arz ve talebi arasında dengeyi sağlayarak fiyat-maliyet ilişkilerini genel noktasına getirecektir. Sistemin yürümesini sağlayan en önemli olgu kardanır. Karın düzeyi üretim etkenlerine sahip kimseleri, bunları üretim için kullanmaya özendirir. Bu şekilde fiyat-maliyet ilişkilerine bağlı olarak oluşan kar, hem özendirici hem de düzenleyici bir öge olarak belirmektedir¹⁶.

Fiyat oluşumunun arz yönünü belirleyen piyasa koşulları da önemlidir. Sanayi girişimcileri, rekabet koşulları altında artan talep ve elverişli fiyatlara tepki olarak üretimlerini arttırırlar fakat bu artış, fiyatların ancak marjinal bir kar sağlayacak düzeye düşüşüne kadar sürer. Belirli bir malın üretiminin denetimini elinde tutan tekeller ve tekeli rakipler de kendi mallarına karşı olan talebe dikkat etmeleri gerekmektedir. Fakat, her talep artışında, üretimlerini maliyetin üstünde bir fiyata satmaya teşvik edecek bir durum her zaman var olmayabilir. Tersine, belirli bir talep ve üretim kapasitesi koşulu altında verimlilik hacimle sınırlanabilir. Devletin ekonomik uğraşılara karışması ve denetimi, Neo-klasik bir ekonomik sistem içinde

---

¹⁶ EVRANOS (2005), s.19-20.

toplam üretime ve öteki oluşumlara etki yapar. Gerçekten kapitalist bir sistemde devlet bazı malların ve hizmetlerin üretimi ve satışını yasaklayabilir. Devlet, bir kısım malların üretim ve satışını, ücretleri ve çalışma koşullarını düzenler. Devlet denetimlerinden sonra, üretim ve dağılım olayı kuşkusuz yeniden fiyat ilişkisi esasına göre yeni duruma ayarlanır. Fakat, bu ayarlamadan doğan toplam sonuç, elbette devlet müdahalesi olmaması durumunda oluşacak toplam sonucun aynısı değildir¹⁷.

Zaman Teorisi: Çok önemli bir varsayım da, kararlarla sonuçlar arasında bir zaman aralığının bulunmamasıdır. Bu genel denge içinde zorunlu bir koşuldur, çünkü bunun yokluğunda analizimize her bir ekstra faktörü eklediğinizde ortaya çıkacak sonuçlar hakkında bir kesinsizlik var olacaktır. Birçok tahminin yapılması da bu nedenle imkansız hale gelecektir. Bu varsayım beklentiler ve diğer bazı faktörleri “ceteris paribus” içine koyarak bize kısmi denge analizleri için çok faydalı bir araç olarak sunsa da bunu, genel denge analizinde yapmamız mümkün olmamaktadır.

Genel denge durumu için üç temel alternatif varsayım yapılmaktadır. Bunlardan birincisi olan statik analizde daha önce de ifade edildiği gibi beklentiler tamamıyla yok sayılmaktadır. Bir diğer yaklaşım olan “durağan durum” (stationary state) anlayışında ise aktörler geleceğe ilişkin tahminlerde bulunurken şimdiki durumlara tepki veriyormuş gibi davranırlar. Yine statik bir dünya vardır. Halbuki iktisat, piyasada olup bitenleri anlamaya çalışırken değişimleri ve bunlara verilen tepkileri incelemektedir. Üçüncü yaklaşım olan Arrow-Debreu modelinin temelinde ise geleceği şimdiki zamana indirgemek vardır. Mevcut kaynaklardan başlayarak herkesle gelecekteki her tarih için hipotez fiyatlarla anlaşmalar yaparlar. Elbette bu modelin de gerçekte hiçbir bağlantısı yoktur, çünkü geleceğe ilişkin milyonlarca karar verilip milyonlarca anlaşma yapılması ve geleceğe ilişkin milyonlarca hipotez fiyat kurulması gerekmektedir.

Kararlar ve sonuçlara ilişkin bu varsayım, doğrudan zamanın yok sayılması sonucunu doğurmaktadır. Ekonomik ilişkilerin işleyişinin zaman kavramından

---

¹⁷ EVRANOS (2005), s.20.

soyutlanması, iktisadın gerçek dünyanın varlığından yoksun kurmaca senaryolar üretmesinin temel nedenlerinden biridir¹⁸.

1.1.1.3. Neo-klasik İktisat ve Matematik

Neo-klasik iktisadın kökenlerinin anlaşılması özellikle bu ekolün ortaya çıktığı dönemin toplumsal, kültürel, ekonomik ve bilimsel ortamı hakkında bilgi sahibi olmayı gerekli kılmaktadır. Dönemin bilim ortamının anlaşılması ise anılan zaman diliminde fizik kuramının ulaştığı düzeyin ve bu sayede vardığı saygınlığın nedenlerinin kavranmasını bir ön koşul haline getirmektedir. Bu sebepten, Neo-klasik iktisadın gelişimini anlayabilmek için Neo-klasik iktisatla, 19. yüzyıl fiziği arasındaki ilişki oluşturulmalıdır.

Bu ilişkiyi Neo-klasik ya da genel olarak ortodoks iktisadı benimsemeyen insanlar da kavramalıdır. Çünkü ortodoks iktisat içeren hiçbir eleştiriyi göz önüne almamakta ve ‘hariçten gazel okuma’ statüsüne indirgeyip, tümüyle göz ardı edilmesini sağlamaktadır. İçeriden eleştiri yapabilmeyen, dolayısıyla ortodoks iktisat biliminin yanlışlıklarının ve noksanlıklarının ortaya çıkarılmasının tek yolu ise bu iktisatçılarla aynı dili konuşmaktır. Bu yüzden de marksist iktisatçılar dahil olmak üzere, tüm iktisatçıların ortodoks iktisadın dilini biçimlendiren Neo-klasik iktisattan haberdar olmaları gerekmektedir. Ortodoks iktisatla ortak dil ve teknikleri kullanmadan diyalog kurmak mümkün değildir ve bunu yapmamanın maliyeti de marjinal bir iktisatçı olarak kalmak, dışlanmak demektir¹⁹.

Marx’ı 130-140 yıl önce matematik öğrenmeye zorlayan ve matematiksel el yazmalarını üreten de aynı dili konuşmanın gerekliliğidir. 1858 yılından itibaren matematikle uğraşmaya başlayan Marx’ın başından beri aklında olan matematiğin politik iktisada uygulanması ve bu çalışmaların 1870’lerde hız kazanması da tesadüf olmamıştır. Bu nedenle tamamıyla farklı bir bakış açısı, hatta ideoloji benimseseydik bile Neo-klasik iktisadı anlamamız ve onun kullandığı tekniklere hakim olmamız gerekmektedir. Aynı şey ortodoks iktisatçılar için de gerekli olmuş, zamanında

---

¹⁸ ACAR (2010), s.5.

¹⁹ EVRANOS (2005), s.23-24.

Böhm-Bawerk ile Wieser, Marksist emek-değer kuramının Almanya’da yayılmasını engellemek için büyük çaba göstermişler ve bunlara daha sonra Cassel ve Pareto da eklenmiştir. Örneğin Wieser, kendisinin sosyalistlere karşı sürekli konuşma yapmak zorunda kaldığından ve bunu da ortak bir dil kullanmadan yapmanın olanaksız olduğundan şikayet etmektedir. Neo-klasik iktisat bağlamında ortak dil konuşmanın yolu ise bu dönemde fizik ile iktisat arasında kurulan ilişkiyi kavramaktan geçmektedir. Fizik ile iktisat arasında kurulan ilişki bu dönemden sonra süreklilik taşıyan bir ilişki değildir. Ayrıca, Marshall’dan sonra Neo-klasik olarak adlandırılan okulun kurucuları ne ortodoks iktisatçılar, ne de kendilerini klasiklerin devamı olarak görmektedirler. Bu dönemde iktisat kuramında bir kopuş olmakta ve bunların ardından gelen Marshall Ricardo’ya geri dönerek, bu iktisatçılarla bir anlamda Ricardo’nun sentezini yapmaktadır. Bu sentez, bir daha fizik ile ilişki kurulmasını engelleyecek şekilde iktisada hakim olmaktadır.

Ayrıca bu ekolün öncüleri ideolojik olarak da homojen değildir. Örneğin bu ekolün kurucularından biri olan Walras özellikle toprak dağıtımını konusundaki görüşleri ile sosyalizme daha yakındır. Buna karşın bir başka öncül olan Pareto ise İtalyan faşizmi ile sıcak ilişkiler içindedir. Bu kurucuların temel amacı, matematiksel bir iktisat okulu kurarak, iktisadı fizik kadar saygın ve keskin bir bilim yapabilmektir. Bunu klasiklerin beceremediğinin farkındalar ve bu yüzden de onları reddedip, farklı epistemolojik ve ontolojik arayışlar içine girmektedirler. Bu süre zarfında kurucuların mühendis kökenli olmaları da önemli rol oynamaktadır. Meslekten iktisatçı olup da iktisada katkı yapan neredeyse yoktur. Adam Smith ahlak felsefecisi, Ricardo borsacı, J.S. Mill ise felsefeden ekonomiye kadar bir dizi alanda bir şeyler yazmış, Marx felsefe doktoru, Marshall ve Keynes ise Cambridge matematik mezunudur. Jevons, Walras, Pareto mühendislik kökenli iken, Walras’ı izleyerek genel denge kuramını geliştiren iktisatçılar ise ağırlıklı olarak fizik-matematik kökenlidir²⁰.

Fizik ile iktisat arasında kurulan ilişki yalnızca Neo-klasik iktisat ile sınırlı değildir. Evrende var olan ilahi düzeni ‘keşfeden’ ve sosyal bilimcilerin de kendi

---

²⁰ Necip ÇAKIR (2001), “İktisatın Dama Taşları, Ekoller-İktisatın Dama Taşları, Ekoller-İz Bōrakanlar-Kavramlar”, İÜ İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.96.

yolunu izleyebileceğini öneren Newton'dan etkilenip, onun yaptığını insan toplumlarında gerçekleştirmeye kalkışan Smith'den beri iktisat ile fizik arasında bir etkileşim vardır. Çok daha sınırlı bir düzeyde olsa da, fiziğin de iktisattan etkilenmesi ve bu etkilenme sürecinde Smith, Ricardo ve özellikle Malthus'un ağırlıklı bir rolü olması da söz konusudur.

Bu noktada bir de zamanlamaya dikkat çekmekte fayda vardır. 1870'ler bu açıdan önemli bir tarihe karşılık gelmektedir ki, bu dönemde ortaya çıkan kopuş klasik iktisattan tümüyle farklı iki ideolojik çerçevede birden gerçekleşmektedir. Bu tarihlerde bir yandan klasiklerin emek-değer kuramını reddeden ve sonradan Neo-klasik iktisat adını alan ekol gelişirken, diğer yandan da emek-değer kuramına sahip çıkan ve geliştiren Marx Kapital'in yazımı ile uğraşmaktadır. Bu bağlamda Neo-klasik olarak anılan iktisatçıların mühendis kökenli olmaları da hiç şaşırtıcı değildir. Fakat mühendis kökenli olmaları bir takım şeyleri beraberinde getirmektedir. O dönem fizik biliminin çok büyük saygınlığa ulaştığı ve artık fizik biliminin daha fazla geliştirilemeyeceği, zirveye vardığı ve çözemeyeceği problem olmadığı savunulmaktadır. Yani fizik bilimi özellikle Gauss'dan sonra büyük bir kesinlik ve açıklayıcılık düzeyine ulaşmış vaziyettedir. Bunun sağlanmasında matematiksel yöntemlerin kullanımı çok büyük bir kolaylık sağlamış ve mühendis kökenli bu insanlar da böyle bir dönemde ortaya çıkmış ve bunların iktisadı, fiziğin ulaştığı kesinlik düzeyine ulaştırmaya çabalaması da çok olağandır. Bu adamlar bu amaçla iktisadı matematikselleştirmeye yönelmişler ve matematik kullanılmadan iktisadın fizik kadar saygın bilim olmayacağını söylemişlerdir. Fakat bir toplumsal bilim olarak iktisatta matematikselleştirilemeyecek bir yığın unsur bulunmaktadır. Bu durum ise yalnızca matematikselleştirilebilir olanların iktisadın kapsamına alınmasını ve kalanın iktisadın dışına atılmasını beraberinde getirmektedir. Yani iktisadın kapsamı, iktisadın öncülleri ile kıyaslandığında büyük ölçüde daraltılmış olmaktadır. Bu çok ciddi bir dönüm noktasıdır; iktisadi düşünce tarihinde ve emek değer kuramı bir kenara itilirken, toplumsal ürünün toplumsal sınıflar arasında nasıl dağıtılacağı gibi sorunlar da iktisadi analizin dışında kalmaktadır. İktisattan ya da o zamana kadar ki adıyla ekonomi politikten geri kalan da ne olduğu belirsiz bir fayda değer kuramına dayanan ve üretimi dışlayarak, tüketim ve denge kavramı üzerinde

odaklanan statik, belirsizliklere yer vermeyen, mekanik ve determinist bir yapıdır. Böyle bir yapının varlığı da, her şeyden önce, bu iktisatçıların yaşadığı dönemin fiziğine, daha doğrusu, bunların anlayabildikleri kadarı ile 19. yüzyıl fiziğinin kötü bir karikatürüne borçlu çıkış noktasını göstermektedir. Böyle bir yapının çözümlenmesi ile ilgilenen bir iktisatçının, ki iktisat kuramından hoşnutsuzluk duymayan ve bu kuramı sorgulamayan kimse bu işle uğraşmaz, geldiği ya da gelebileceği nokta ister istemez, iktisadın evrimini bilim tarihinin gelişiminin bir parçası olarak algılamak olacaktır. Bundan ötürü böyle bir algılama da fizik ile iktisat arasındaki ilişkinin sorgulanmasını gerekli kılarken, ortodoks iktisadın kökenleri de burada aranacaktır²¹.

Daha açık bir ifade ile Neo-klasik iktisadın tarihi ya da gelişim çizgisi, genel olarak bilim tarihi özel olarak da fiziğin tarihsel gelişimi bilinmeden kavranamaz. Fakat böyle bir ilişkiden hareketle iktisadın bugünkü yapısını kavramak, sorunlarını, hatta açmazlarını görmek ve nasıl bir sürecin sonunda matematiksel formalizme teslim olduğunu anlamak mümkündür. Bu süreç, tüm boyutları ile gözler önüne serilmeden iktisadı bugün içinde bulunduğu durumdan kurtaracak çözümleri üretmek de mümkün değildir.

Fizik ya da o dönemdeki adı ile doğa felsefesiyle ahlaki felsefe arasındaki ilişki ve etkileşim Adam Smith de olduğu kadar Ricardo ve öğrencisi Mill'de de görülmektedir. Bu grubu kendilerinden sonra gelenlerden ayıran en temel nokta, bunlar için fizik yalnızca bir yöntemsel esin kaynağı iken, 19.yüzyıl iktisatçılarında ise fizik böyle bir öykünme kaynağı olmanın yanı sıra analiz araçlarının ve tekniklerinin taklit edilmesi gereken bir hedeftir. Bu da çok ciddi bir nitel gelişme ve en azından kurucular için kendilerinden önce gelen iktisatçılardan kopuşu ifade etmektedir. Bu kopuşun 1870'lerde meydana gelmesi de tesadüf değildir. Bunun birbirini ateşleyen iki temel nedeni vardır. İlki büyük saygınlık gören ve bunu öngörülerine borçlu olan Ricardogil iktisadi tahminlerinin tutmaması, yani iktisat kuramının krizidir. İkincisi ise bu tarihe kadar belirli fiziksel olguların ayrık matematiksel modellerinden oluşan fiziğin, 1860'lardan itibaren değişkenler ve enerjinin korunumu ilkesi etrafında bütünleşen bir yapıya dönüşmesidir. Bu

---

²¹EVANOS (2005), s.25:27.

gelişmelere benzer olarak Lagrangegil analitik yöntem enerji ile ilgili tüm olgulara yayılırken, elektromanyetik devinimi enerjinin korunumu ilkesi ile uyumlu hale getiren alan kuramı gelişmektedir. 1860'lardan itibaren bu gelişmeler ve doğurduğu sonuçlar fizik kitaplarına girmeye başlamakta ve toplumsal ve kültürel alanlarda da etkisini gösterip, Avrupa kıtasında yayılmaktadır. Fiziğin bu dönemde ulaştığı düşünülen kesinlik ve açıklayıcılık düzeyi o denli yüksek ki, paylaşılan genel kanı zirveye ulaştığı ve kuramsal anlamda daha fazla geliştirilemeyeceği şeklindedir. Bu dönem ayrıca bilimin dinden mutlak anlamda ayrışması gibi bir toplumsal etkiyi de beraberinde getirmektedir. Çağ, Keynes'in belirttiği gibi, ünlü matematiksel fizikçiler Maxwell ile Clifford'un çağı ve elektromanyetik alan teorisini, yalnızca sekiz denklemle kesin bir biçimde tanımlayan Maxwell'in adeta damgasını taşımaktadır. Böyle bir bilimsel ortamda matematiğin araçları deneysel bilimlere uygulanmaya çalışılırken, bu çaba mecburi olarak iktisat gibi bilimlerde de ortaya çıkmaktadır²².

Bu gelişmelerin etki ettiği bir entelektüel ortamda mühendislik eğitimi gören ve bu etkilere en azından sosyal bilimcilerden daha açık olan bir dizi insan var ve bunlar bir şekilde iktisada yönlendirilmektedirler. Ayrıca, bunlar fizikteki gelişmelerden meslekleri icabı haberdar olan ve bundan çok etkilenmiş insanlardır. Bu çerçevede bunların temel amacı, iktisadi fizik kadar meşru ve kesin bir bilim haline getirmeye çalışmaktadır. Fiziğin meşruluğunun ve kesinliğinin kaynağı da matematiksel yöntemlerin kullanımı olarak algılandığından, mühendis kökenli bu iktisatçılar da ekonominin kesin ve meşru bir bilim olmasının temelinde fizik gibi nicel büyüklüklerle ilgilenen matematiksel bir bilim olmasının yattığını düşünmektedirler. Bu yöndeki görüşleri de çok açıktır. Örneğin Jevons 'Eğer bir bilim olacaksa iktisadın matematiksel bir bilim olacağı açıktır' deyip ve eklemekte: 'Bu çalışmada (The theory of Political Economy) politik iktisadı zevk ve acının kalkülüsü olarak ele almaya çalıştım'. Walras'ın konumu da çok farklı olmayıp şöyle demektedir: 'Bu kuramın tamamı matematikseldir. Yalnızca matematiğin yardımı ile maksimum fayda koşulu ile neyin ifade edilebileceğini anlayabiliriz'. Jevons bir adım daha ileri giderek, iktisadın fayda ve kişisel çıkarın mekaniği olduğunu ve bu

---

²² ÇAKIR (2001), s.101.

yaklaşımı benimsemeyenlerin çağdaşlarının gerisinde kalacağını belirtmektedir. Bu noktadan hareketle ancak böyle bir yaklaşımla kavramların ve ilişkilerin ifadesinde kullanılan matematiğin mükemmel bir dil görevi göreceğini ve iktisadın konu aldığı miktarlar arasındaki karmaşık ilişkilerde önemli bir sunuş ve anlama kolaylığı sağlayabileceğini söylemektedir. Değişim değeri matematiksel bir büyüklük olduğu için, değişim kuramının matematiğin bir dalı olduğunu ifade eden Walras matematiksel yöntemi deneysel değil, akılcı bir yöntem olarak nitelermektedir. Walras'a göre aralarında iktisadın da yer aldığı fiziksel-matematiksel bilimler, deneylerden yalnızca örnek kavramları alıp, bunlardan kendi soyut ideal örneklerini tanımlarlar. Walras'ın geliştirdiği genel denge kuramının özünü oluşturan ve daha sonraları iktisadi matematiksel olarak biçimlendirecek olan bu anlayışa göre iktisat, tek ölçütün deney olduğu gerçek bir bilim değil, gerçeğin mantıksal ölçüt haline geldiği mantıksal-matematiksel bir bilimdir. Walras da matematiğin kullanımı konusunda Jevons'la aynı düşüncelere sahiptir. İktisadın her anlamda matematiksel fiziksel bilimlere benzediğini ve bu bilimlerde kullanılan bütün tekniklerden iktisatta yararlanabileceğine inanmaktadır. Kurduğu, geliştirdiği genel denge analizinden hareketle de kendi çözümlemesinde kullandığı tekniklerin fiziksel matematiksel bilimler kullanıldığını ispatlamaya çalışmaktadır²³.

Neo-klasik iktisadın bu şekilde ortaya çıkışının ardından iktisadın geldiği duruma bakmakta yarar vardır. Enerjinin değer ve fayda ile özdeş kılındığı, önce enerjinin, sonra da değer madde olarak kavramsallaştırılmaya çalışıldığı bir yapı vardır. Bu yapıda temel hedef, faydanın ölçülmesinden hareketle iktisadi, enerjiyi ölçen fizik kadar kesin bir bilim haline getirmeye çalışmaktır. Bu durumun en temel yansımalarından biri enerjinin korunumu yasası ile bir benzerlik kurulup, bunun iktisatta kullanılmaya çalışılmasıdır. Bu amaçla da faydanın, gözlemlenemeyen bir potansiyel olduğu ve bu nedenle de faydanın doğrudan ölçülemeyeceği ifade edilmektedir. Dolayısıyla, faydanın Jevons'ta doğurduğu iktisadi olay olan fiyatlar ölçülmektedir. Walras ise talep ile fayda arasında bir ilişki kurarak, aynı sonuca yeniden ulaşmaktadır. Walras dengesinde kişinin edinmiş olduğu malların faydasının maksimum olması için, satın almış olduğu mallardan elde edeceği faydanın

---

²³ EVRANOS (2005), s.28-29.

fiyatlarına oranının eşit olması gerekmektedir. Fayda ancak bu şekilde maksimum olmaktadır²⁴.

Neo-klasik iktisat teorisiyle ilgili bu kadar detaylı bilgi verilmesinin nedeni; sonraki bölümlerde aktarılacak olan yeni iktisadi oluşumun çok daha iyi kavranabilmesi ve eleştirdikleri teorinin ne anlattığı ve ne olduğunun çok daha iyi anlaşılması gayesidir. Neo-klasik iktisada yöneltilen eleştiriler çok çeşitli olmakla birlikte çok genel bir ifade kullanmak gerekirse, Neo-klasik iktisadın en çok eleştirilen yönü gerçek ekonomik ilişkileri analiz edebilmemiz için bize yeterli olanak ve araçları sunmamasıdır.

Neden bazı ekonomilerin diğerlerinden daha etkin olduğu, neden daha hızlı geliştiği, kendilerine özgü iç dinamiklerin ne kadar önem taşıdığı merak edilen konulardır. Son 200 yıl içinde Japonya gibi bazı ülkelerin kişi başı gelirleri 10-20 kat artarken diğerleri çok yavaş artmıştır. Şu anda dünya çapında çok ciddi gelir farklılıkları söz konusudur. Son yıllarda Asya'nın bazı küçük ülkeleri çok önemli büyüme oranlarına ulaşmıştır. Geçmiş dönemlerde, bu büyümenin bir örneği daha yaşanmamıştır. Bunlar iktisadi açıklamalara meydan okuyan çok önemli gerçekliklerdir. Başarılı bir ekonomik teori yalnızca bu tür büyümeleri değil, birçok değişik olayı da açıklayabilmelidir. Ortodoks iktisadın ise bunlara ilişkin tatmin edici bir yaklaşımı yoktur. Bu da gerçekçi varsayımlara ve doğruluğu kanıtlanan öngörülere dayanan daha iyi bir teorinin kurulmasını gerekli kılmaktadır²⁵. Bu gerekliliği gündeme getiren ve yayınladıkları bildiride de destek gören Post Otistik İktisatçılardır.

1.1.2. Otistik Bilim

Egemen iktisat görüşüne tepki olarak ortaya çıkan Post-Otistik İktisat Hareketi'ne geçmeden önce otistik bilim hakkında kısa bilgi verilecektir. Otistik bilim kapsamında otizm kavramı ve otizmin iktisadi boyutuna değinilecektir.

---

²⁴ EVRANOS (2005), s.29-30.

²⁵ EVRANOS (2005), s.30-31.

1.1.2.1. Otizm Kavramı

Otizm hakkında yapılan tanımlamalar genelde aynı ifadelerden oluşsa da yapılan tanımlara yer vermek yararlı olacaktır.

“Otizm, sosyal etkileşime ve iletişime zarar veren, sınırlı ve tekrarlanan davranışlara yol açan beyin gelişimini engelleyen bir rahatsızlıktır²⁶”.

“Otistik bozukluk, bir sosyal iletişim bozukluğu ve davranış, ilgi, tekrarlayıcı, kısıtlı ve basmakalıp şekillerinin olduğu gelişme geriliği durumudur. Otistik insanları dış uyaranlara kapamak; son derece endişeli, başkaları ile kötü iletişiminin olması ve fiziksel koordinasyonsuzluk eğilimine sebep olabilir²⁷”.

“Otizm, çocukluk çağında kendini gösteren iletişim ve sosyal etkileşim bozukluğu, dil bozukluğu, anormal davranışlar, belli nesnelere aşırı bağlanma ve tekrarlayan hareketler görülen psikiyatrik bir bozukluktur²⁸”.

“Otizm; ömür boyu süren beyinsel bir rahatsızlıktır ve “sosyal etkileşimde, sosyal iletişimde kullanılan dilde veya sembolik veya hayali oyunda” gecikmelerle kendini gösteren sinir sisteminde düzensizlik olarak sınıflandırılır. Kişi gördüklerini, duyduklarını, duyumsadıklarını doğru bir şekilde algılayamaz; bu nedenle sosyal ilişkileri ve davranışlarında ciddi sorunlar vardır. Erkeklerde daha yaygın olarak görülür. Otizm ya kendi başına ya da zeka geriliği, öğrenme güçlüğü, epilepsi gibi diğer gelişimsel bozukluklarla birlikte ortaya çıkabilir²⁹”.

1.1.2.2. Otizmin İktisadi Boyutu

İktisadın deneysel çalışma yerine ağırlıklı olarak sanal dünyalara kapanmış olması otizmle büyük benzerlik taşımaktadır. Matematiğin kontrol dışı kullanımı da

---

²⁶ <http://www.turkcebilgi.com/otizm/nedir> (18.08.2010)

²⁷ James G. DEVINE (2002), “Psychological Autism, Institutional Autism and Economics”, Post-autistic Economics Review, Issue No. 16, October 17, Article 2. http://www.btinternet.com/~pae_news/review/issue16.htm (18.08.2010).

²⁸ Robert COSTANZA (2003), “Ecological Economics is Post-Autistic”, Post-Autistic Economics Review, Issue No: 20, Article 2, p.1, <http://www.paecon.net/PAERReview/issue20/Costanza20.htm> (16.02.2010).

²⁹ DOWLETOW, Alyjan (2008), “Türkiye’de İktisat Eğitiminin Değerlendirilmesi ve Egemen Öğreti Olan Neo-klasik İktisadın Eleştirisi”, Yüksek Lisans Tezi, İktisat Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, s.104.

bu sanal dünya içinde bir araç olarak kullanılmasının sonucudur. İktisadın soyutlamaya yönelmesinin ana nedeninin tıpkı otistikler gibi gerçek yaşamın karmaşıklığıyla başa çıkamaması olduğu iddia edilmektedir. “İktisadi birey” (homo economicus) modeli de otistik insanlar gibi sadece kendi çevresiyle sınırlı ürünleri talep eden, diğer insanlarla ilişki kurmayan ve onların tercihlerini, taleplerini, amaçlarını önemsemeyen bir insan modelidir. Şüphesiz tercih modelini bu tür gerçek dışı bir yapı üzerine kuran bir iktisat da otistik sonuçlara varacaktır. IMF’nin her ülke için standart reçeteler önermesi otistik davranışa bir örnektir. Ülkelerin özgün yapılarının farklı reçeteler gerektirdiğini görmezden gelmesi ve değişimi algılayamaması önerilen iktisadi politikaların başarısız olmasına yol açmaktadır. Kapitalist ekonominin sürekli bir iç değişimi olması sebebiyle denge kavramı da tamamen otistiktir. Bu kurumların karmaşıklığını ya da çelişkilerini yok saymak, gerçeklikten uzak durmaktır ve otistik davranış biçimlerine bir örnek olarak gösterilebilir³⁰.

Neo-klasik kuramın eleştirilen diğer bir tarafı da bireyi toplumdan soyut yaşayan ve diğer bireylerle ilişkisi olmayan bir varlık konumuna indirgemesidir. Mikro iktisat teorisine yöneltilen bu yoğun eleştiriler birçok alanda teorinin önemli eksikliklerinin olduğunu göstermektedir. Genel düşünce, mikro iktisadı bütünüyle terk etmek değil yalnızca işe yaramadığı düşünülen kısımlarının terk edilmesi yönündedir³¹.

1.1.3. Post Otistik İktisat

Post Otistik Hareketi Haziran 2000’de Fransa’da, bir grup ekonomi öğrencisinin “otistik iktisat” başlığı altında iktisat öğretisinin dogmatik ve eleştirilemez yapısına, iktisat alanında Neo-klasik iktisat teorisinin hakim görüş olmasına, matematiğin kontrolsüz bir biçimde amaç olarak kullanılmasına karşı eleştirilerini yayınladığı bildiriyle başlamıştır. Yayımlanan otistik iktisat bildirisiyle,

³⁰ DOWLETOW (2008), s.104-105.

³¹ Bruce J. CALDWELL (2004), “Temel İktisadi Akıl Yürütmenin Savunucusu”, (Çev. Gökmen Tarık Acar), **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardıç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.61.

deneysel ve somut ekonomik gerçekliklerin öncelikli ele alınması, çoğulcu yaklaşımların ekonomik birimlerin karmaşıklığına adapte edilmesi, büyük ekonomik sorunların çözümüne ilişkin çaba gösterilmesi ve ekonomi otoritelerinden ekonomi bilimini tepkisizlikten ve sosyal sorumsuzluktan kurtaracak reformları başlatmaları istenmektedir³².

1.1.3.1. Post Otistik İktisat Hareketinin Doğuşu ve Gelişimi

İktisat bilimciler, ‘bilimsel devrim’ kapsamında üniversitelerde yeni bir paradigma geliştirirken bilimsel yenilik normal bir şekilde yavaş yavaş gelişmekte iken, öğrencilerin günlük çalışmalarında çok fazla ele alamadığı Post Otistik İktisat Hareketi gelişmiştir. Her şey çok hoş olmayan bir şekilde Haziran 2000’de Sorbonne bölgesinde başlamıştır³³.

İktisat öğrencilerinden küçük bir grup, internet üzerinden yayınladıkları bildirimlerinde ‘otistik bilim’e karşı ‘otistik iktisat’ı protesto etmişlerdir. Matematiğin kontrol edilemez kullanımı ve biçimsel model kendi içinde bir son olmamalıdır. Onlar bilimselcilikten çok bilim, Neo-klasik monoteizmden çok çoğulculuk talep etmişler ve hocalarından “iktisadı; onun, otistik ve sosyal olarak sorumsuz durumundan kurtarmayı” rica etmişlerdir. Protestocular, “Post Otistik Ekonomist” olarak adlandırılmıştır.

Öğretim üyelerinden küçük bir grup bu eleştirileri desteklemiştir. Günlük Le Monde gazetesinde öğrencilerin isteklerinin yayınlanması, ülke çapında bir tartışma başlatmıştır. İki hafta sonra 600 öğrenci meslektaşlarının isteklerine imza atmışlardır. 21 Eylül 2000’deki bir radyo yayını büyük bir siyasal buluş getirmiştir. Fransa Eğitim Bakanı, Jack Lang, tepki göstererek Fransa’daki değişmez müfredatı yeniden incelemek için bir kurul oluşturmuştur. Aynı zamanda Edward Fullbrook elektronik “Post Otistik Ekonomi Haberleri” ni, kısaca bilimsel bir gazete kurmuştur³⁴.

³² Edward FULLBROOK (2001), “The Post-Autistic Economics Movement: A Brief History”, Post-Autistic Economics, p.1, http://www.btinternet.com/~pae_news/history.htm (14.02.2010).

³³ Thomas G. DURMEIER (2005), “Post-Autistic Economics: A German Perspective”, Wilhelmshöher Allee 121, D-34121 Kassel, Germany, p.2, http://eaepe.org/files/Duermeier_PAEcon.pdf (14.02.2010).

³⁴ DURMEIER (2005), p.2.

Post Otistik Ekonomi gazetesinin ilk yayını Eylül 2000’de gerçekleşen Dünya Sosyal Ekonomi Kongresi’ndeki bir konuşmadan oluşmuştur. Benjamin Balak, Kuzey Kaliforniya Üniversitesi’nde lisansüstü öğrencisi olduktan sonra bazı seçkin Amerikan üniversitelerinde seçim yapılarak müfredat programından iktisat tarihinin elendiğini, toplam rekabet yokluğu fikrinin olması, Neo-klasik düşünce sisteminin esaslarını öğretmeyi kolaylaştırdığını anlatmıştır. Bu, ekonomik araştırmanın ufuklarının kapanmasına çok benzemiştir. Diğer görüşmelerin birbirini tutmaması Balak’ın anlattığını sadece doğrulamamış, ayrıca bu yeni görüşün daralması sonucunda ekonomistler aşırı bir şekilde karşı çıkmışlardır. Konferansta heyecanlı bir bekleyiş içinde insanları merak uyandırma girişimleri düzenlenmiş fakat istenilen olmamıştır. Genel görüş, böyle bir projenin nasıl olduğunun önemi olmamakla birlikte başarı şansının da olmadığı yönünde olmuştur. Hem Neo-klasik modeli savunmayan hem de bilimsel olmayan temeli reddeden ekonomistler oldukça büyük ve büyüyen azınlığı oluşturmuştur. Ancak, bir topluluk olarak onları harekete geçirmek için oluştuğu anlamını taşımamıştır. Aynı görüşte olan kimseler; endişeli ve sık sık eziyet edilmiş bireyler olarak veya pek çok rakip heterodox grupların üyeleri olarak her biri gayretli bir şekilde diğerlerine karşı kendilerini koruyarak ayakta kalmıştır. Fransa’da yaz başında Cambridge konferansında birçok kişinin olaylardan haberdar olduğu belirtilmiştir³⁵.

Öğrenciler belge, gazete makaleleri ve bilgi ile dolu bir “Autisme-Economie” adlı web sitesi kurmuştur. Bununla yazmak, onların çıkarı için gazetecilik hesabı oluşturmak ve halkın tepkilerini denemek, kolay ve eğlencelidir. Çalışmalar, kaliteli bir gazete tarafından belirlenen bazı formlar içerisinde kabul edilmiş olsa bile çoğunlukla hedef izleyiciyi tutturamamaktadır. Çalışma gönderildikten sonra word dosyası ‘Post Otistik İktisat’ olarak adlandırılarak bir elektronik dergi oluşmuştur. İsimsiz gönderme onu bir gizemin ögesi yapmakta ve Fransız öğrenci ve hocaların isteklerinin çevirilerinin de dahil olduğu bir ikinci yayın için teşvik edici olmuştur³⁶.

Yeni hareketin anti-otistikten ziyade Post Otistik olması önemlidir. En azından hocaların istekleri iktisadın (ve bu yüzden iktisat eğitiminin) kendi içine

---

³⁵ FULLBROOK (2001), p.2-3.

³⁶ FULLBROOK (2001), p.3.

dönmesinden ziyade ileri gitmesi ihtiyacını vurgulamıştır. Uygulanan matematiksel model yararlı entelektüel bir bilim dalı fakat iktisadi bilimsel çalışmanın ve iktisadi olgunun yalnızca küçük bir parçasıdır. Problem, matematiksel iktisada önceliğin verilmesinin, ekonominin doğru çalışmasını engellemesidir. Diğer bir problem ise gözlemlerin ütöpik terimlerle ifade edilen politikalara anlam vermesinden çok, bütün doğrularını kendi öncüllerinden sağlamasıdır. Dolayısıyla, iyi siyaset insanoğlunun yeniden planlanıp düzenlenmesini gerektirir ki bunun sonucunda davranışlarımız akılcı terim ‘ekonomik insan’ a uyar. Post Otistik İktisat Hareketi’nin Neo-klasik iktisadın doğru ve yanlışlarından ziyade geniş tabanlı ve eleştirel iktisat eğitimine odaklanmasını gerektirmesi uygundur³⁷.

Keen’e göre, Post Otistik İktisat, iktisat öğrencilerinin itirazından çok mevcut iktisatçıları “değişim” kamplarına ikna girişimidir³⁸. Matematik ve mikroekonomiyi bir arada öğreten Bernard Guerrien “çalışmalarında en az miktarda matematiği talep ederek öğretmeyi garanti ederim³⁹” demiştir.

Post Otistik İktisat Hareketi egemen iktisadın birçok başarısızlığını tespit etmiştir. Egemen iktisat, diğer disiplinlerle iletişim ve sosyal etkileşim noksanlığı, matematiksel sorunlar, sınırlı dilin değer kaybı ve belli nesnelere karşı aşırı bağlılık sebebiyle otistikdir. Aydın insanların azlığı önemli gerçek dünya problemlerinin konuşulmasına yol açmıştır⁴⁰.

1.1.3.2. Post Otistik İktisat Hareketi’nin Genel Yaklaşımı

Fransa’da bir grup öğrencinin yayınladığı bildirinin⁴¹ orijinal metninin çevirisi aşağıdaki gibidir.

---

³⁷ Keith RANKIN (2002), “Autistic Economics”, Journal of Australian Political Economy, No:50, p.12, http://keithrankin.co.nz/jape50_rankin.pdf (14.02.2010).

³⁸ Stanley ALCORN ve Ben SOLARZ (2006), “The Autistic Economist”, Post Autistic Economics Review, Issue No:38, Article:2, <http://www.paecon.net/PAERReview/issue38/AlcornSolarz38.htm> (14.02.2010).

³⁹ Deborah CAMPBELL (2005), “Post-Autistic Economics”, Social Policy, <http://www.paecon.net/PAEarticles/SocialPolicy.htm> (06.03.2010).

⁴⁰ COSTANZA (2003), p.1.

⁴¹ Fransa’da dolaşımda olan öğrenci bildirisine dayanarak hazırlanan Post Otistik İktisat Hareketi standart öğrenci bildirisi.

“Bizler, ... üniversitesinin iktisat öğrencileri olarak aldığımız eğitimden memnun olmadığımızı bildiririz.

1. Kurgusal dünyalardan kurtulmak istiyoruz!

Birçoğumuz iktisat eğitimi almayı günümüz vatandaşlarının yüz yüze olduğu ekonomik olayları derinlemesine kavrayabilmek amacıyla tercih etmiştir. Buna karşın bize sunulan iktisat eğitimi, yani büyük bölümünü kapsayan Neo-klasik teoriden türetilen yaklaşımlar, genel olarak bu beklentiye karşılayamamaktadır. Gerçekten, teori ilk başta olasılıklardan haklı biçimde ayrıldığı zamanlarda bile, gerçeklere olan zorunlu dönüşü ender olarak başarmaktadır. Deneysel bir yaklaşım (tarihi gerçekler, kurumların işleyişi ve aktörlerin stratejileri...) ise neredeyse hiç yoktur. Daha da ötesi, eğitimdeki bu eksiklik, yani somut gerçeklerin göz ardı edilmesi, iktisadi ve sosyal aktörlere yararlı olmak isteyenlerin karşısında çok büyük bir sorun oluşturmaktadır.

2. Matematiğin kontrolsüz kullanımına karşıyız!

Matematiğin bir araç olarak kullanımı zorunludur. Fakat matematiksel biçimselliğe bir araç olarak değil de kendi başına bir amaç olarak başvurmak gerçek dünyaya ilişkin gerçek bir şizofreniye yol açmaktadır. Biçimselleştirme, egzersizler üretmeyi ve önemi “iyi bir çalışma” yazabilmek için “iyi sonuca” (yani daha önceki hipotezleri mantıksal sonucuna) ulaşmakla sınırlı olan modelleri yönlendirmeyi kolaylaştırır. Bu gelenek, bilimsel olma rolü takınırken, değerlendirme ve seçmeye kolaylık sağlar ama çağdaş iktisadi tartışmalara ilişkin olarak yönelttiğimiz soruyu asla yanıtlamaz.

3. İktisattaki yaklaşımlarda çoğulculuğun tarafındayız!

Derslerde çoğu zaman düşünceye yer ayrılmamaktadır. Var olan iktisadi sorunlara yönelik tüm yaklaşımların arasından genel olarak yalnızca bir tanesi bize sunulmaktadır. Bu yaklaşımın her şeyi bütünüyle aksiyomatik bir sürecin aracılığıyla, sanki iktisadi gerçek buymuş gibi açıklayabileceği varsayılıyor. Biz bu dogmatizmi kabul etmiyoruz. Biz bu yaklaşımlarda, kavramların karmaşıklığıyla ve iktisadın birçok büyük problemini (işsizlik, eşitsizlikler, finansal piyasaların konumu, serbest ticaretin avantajları ve dezavantajları, küreselleşme, ekonomik kalkınma...vb.) çevreleyen belirsizlikle uyumlu bir çoğulculuk istiyoruz.

4. Öğretim üyelerine çağrı: Çok geç olmadan uyanın!

Öğretim üyelerinin belirli sınırlamalarla karşı karşıya olduğunun farkındayız. Bununla birlikte, taleplerimizi anlayan ve değişim isteyenlerden rica ediyoruz. Eğer hızlı biçimde ciddi reform yapılmazsa sayıları şimdiden azalmaya başlamış olan iktisat öğrencilerinin kitlesel biçimde bu alanı terk etmeleri olasılığı yüksektir. Bunun nedeni de konuya ilgilerini kaybetmiş olmaları değil, çağdaş dünyanın gerçeklerinden ve tartışmalarından koparılmaları olacaktır.

Artık bize empoze edilen bu otistik bilimi istemiyoruz.

İmkansız olanı değil, mantığın başarabileceğini biliyoruz. Bu nedenle sesimizi kısa zamanda duyurmayı umuyoruz⁴².

Bu bildiriye karşın öğretim üyelerinin bildirisi⁴³ ise şu şekildedir.

“Bu bildiri şu konuları/sorunları ortaya koymaktadır:

1. Neo-klasik olmayan teorilerin müfredattan dışlanması,
2. İktisat eğitimi ile iktisadi gerçeklerin birbiriyle uyuşmaması,
3. Matematiğin bir araç olarak değil, tek başına bir amaç olarak kullanılması,
4. Eleştirel düşünceyi dışlayan ya da yasaklayan öğretim yöntemleri,
5. Yaklaşımlarda, analizi yapılan kavramların karmaşıklığına uyumlu bir çoğulculuk ihtiyacı.

Üniversite eğitiminin iki temel özelliği, derslerin çeşitliliği ve öğrencinin eleştirel düşünce ile eğitilmesi olmalıdır. Fakat Neo-klasik rejimde bunların ikisi de mümkün değildir ve ikincisi çoğu zaman aktif biçimde caydırılmaktadır. Matematiksel biçimselcilik üzerinde ısrar etmek çoğu iktisadi olgunun hem araştırmaların, hem de iktisat müfredatının kapsamının dışında olduğu anlamına gelir. Bu sınırlamaların savunulamaz durumda oluşu göstermektedir ki, eleştirel düşüncenin öğrenciler tarafından benimsenmesi tehlikeli bir tehdit olarak algılanmaktadır. Özgür toplumlarda bu kabul edilemez bir durumdur.

---

⁴² Gökmen Tarık ACAR (Çev.) (2004a), “İktisat Öğrencilerinden Öğretim Üyelerine ve Bu Disiplinin Öğretilmesinden Sorumlu Olan Herkese Açık Mektup”, **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardıç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.25-26.

⁴³ Fransa’da dolaşımda olan Öğretim Görevlileri Bildirisi’ne dayanarak hazırlanan standart Post Otistik İktisat Hareketi Öğretim Görevlileri Bildirisi.

Bizler, ... okulunun iktisat öğretim üyeleri olarak öğrencilerin taleplerini bütünüyle destekliyoruz. Öğrencilerin beklentilerinin karşılanmaya başlamasını sağlamak için yerel seviyede gerçekleşecek girişimlerle özellikle ilgileniyoruz. Ayrıca her yerde üniversitelerin iktisat öğrencilerinin bu hususları duymasını umuyoruz. Bunu olanaklı kılmak için öğrencilerle diyaloga girmeye ve bir kamuoyu tartışmasının açılmasını sağlayacak konferanslara katılmaya hazırız⁴⁴”.

Post Otistik İktisat Hareketinin genel yaklaşımı, öğretim üyelerinin sunduğu bildiride özetlenmiştir. Bazı iktisatçılar bu harekete katkıda bulunarak geliştirmiş ve bazı alternatifler getirmiştir. Fransa’da başlayan bu hareket, Türkiye’de de destek bulmuş fakat geniş çaplı bir destek görmemiştir.

1.1.3.3. Türkiye’de Post Otistik İktisat Hareketi

Türkiye’de Post Otistik İktisat Hareketi’ne ilk destek, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi öğrencilerinden gelmiştir. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti (İFMC) ile birlikte iktisat eğitimi üzerine hazırlanan metinde desteklerini şu şekilde belirtmişlerdir⁴⁵:

1. Kurgusal bir iktisat eğitimi istemiyoruz!

İktisadı toplum üstü bir bilim olmaktan çıkarıp toplumsallaştırarak yaşamla doğrudan ilişki kurabilen bir disiplin haline sokmak gerekir. Böylece verili kurgunun dışında bir yaşam tahayyül etmenin yolu da açılmış olacaktır. Soyut yerine somut olası öğeler ve nostaljik dönemsel kurguların yerine de tarihsel perspektifi olan olguların günümüzle ilişkilendirilerek tartışılmasını istiyoruz. Giderek anlaşılmaz hale gelen bir iktisat, toplum içinde kendini gerçek anlamına yerleştirecek noktayı bulmalıdır.

---

⁴⁴ Gökmen Tarık ACAR (Çev.) (2004b), “İktisat Eğitimi Üzerine Bir Tartışma Çağrısı”, **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardıç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.27-29.

⁴⁵ İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Öğrencileri (2004), “Post Otistik İktisat Hareketi’ne Katkı”, **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardıç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.37-38.

2. Genel geçerliliği olan bir iktisada inanmıyoruz.

Disiplinin kendine sürekli atfettiği “nesnel”, “bilimsel”, “evrensel” kavramlarının ideolojik bir yanılısama aracı olduğunu düşünüyoruz. Bu yanılısama araçlarından biri olan insanı, kitle insanı olarak görmek onu ısmarlama, tarif edilmiş birey olarak dayatmaktır. Böyle bir indirgemecilik insandaki ve disiplinler arasındaki çoğulcu yaklaşımı yıkar ve onun yerine tek bir varsayım önerilmesine neden olur. Ve kitle insanı konuya yabancılaşır. Bu yabancılaşmayı kıracak olan efekt ise ancak ve ancak iktisat ideolojisinin kendi yarattığı dili parçalamakla olur. Bu dil, model dogmatizminin, konjonktürel durumların öznelliklerinden sıyrılarak genelleştirilmesi sorununun kendiliğinden doğmasına sebep olur. Genelleştirilmesi ise daha çoğulcu bir yaklaşıma açık gibi gözükse bile terminolojik bir eksenin kalplaşmasına ve iktisat teknokrasisinin üstten bir yapı olarak ortaya çıkmasına yardımcı olur. Varoluşsal bir paradigma iktisat eksenli dünya algısı içerisinde bulunan iktisat, kendini meşrulaştırıcı her türlü adımı kendi yarattığı bu modellerle oluşturur. İktisatta model dogmatizmine hayır!

3. Matematiğin aklayıcı bir dilsel öge olarak kullanılmamasını talep ediyoruz.

İktisada doğa bilimlerine yaklaşır gibi yaklaşmak ya da onu evrensel doğrulara ulaştırmaya çalışmak, iktisadı kendi içinde tek tipleşmeye götürür. Bu süreçte matematiği “resmi” bir dil olarak kullanmak iktisadın kendi varsayımları içerisinde tutarlı sonuçlara ulaşmasını sağlarken toplumsal yaşamdaki iktisadi ilişkileri açıklamakta yetersiz kalır. Varsayımlar oluşturulurken formüller değil, gerçek yaşamın olasılıkları temel alınmalıdır. İktisadi modellerin matematiksel biçimlerle temellendirilmesi yoluna gitmek, iktisadın varmak istediği sonuçlara ulaşmasını kolaylaştırır. Bu biçimselleştirme, disiplinin ilişkileri tanımlama ve çözümlemedeki eksikliğini örterek kitlelerin gözündeki saygın konumunu pekiştirecek “bilimsel karizma”nın yaratılmasını sağlar. Ve böylece matematiksel biçimler illaki “doğru” olduğu için sonucun eleştireliliği de ortadan kalkmış olur.

4. İktisadın beşeri bilimlerle bağları koparılmamalıdır.

Disiplinin, yaşamın iktisadi ilişkilerini kavrayabilmesi ancak tarih, sosyoloji, antropoloji sosyal bilimlerle eşgüdümlü hareket edebilmesiyle mümkündür. Kastedilen ilişkilerin zamanlarına, mekanlarına ve aktörlerine göre farklılaşması,

iktisadın bu farklılaşmaları kavrayabilecek esnekliğe ve tanımlama yetisine sahip disiplinlere yakınlaşmasını zorunlu kılar. İktisat insan ilişkileriyle anlam bulan bir disiplin olmakla beraber bu ilişkilerin kurulmayıp insanı iktisadın nesnesi haline getirmek ya da iktisadı belirleyici bir unsur olarak almak, ilişkiler halinde olması gereken tüm disiplinleri yaralayan hiyerarşik bir düzenin kurulmasına yol açar. Böyle bir hiyerarşik sistem her disiplinin kendi krallığını oluşturmasına yardım eder.

Mülkiye öğrencileri de 2009 yılında Post Otistik İktisat Hareketi'ne katılmışlardır. "İktisada Çıkış" başlığı ile yayınladıkları bildiride iktisat eğitimi ile ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmişlerdir⁴⁶:

"Daha önce düşünenleriniz vardır. Bilgisayar klavyesi ABCDE diye başlamaz. QWERT biçiminde başlaması açıklama bekleyen bir durum yaratır. Bu dizilimin arka planında daktilo üretiminin ilk günlerinde ortaya çıkan teknik bir sorun vardır. İlk daktiloların bir sıkışma sorunu yaşaması daktilo üreticilerinin deneme yanılma yöntemiyle en uygun dizilişi bulmasını sağlamıştır. Ancak çok sonraları teknolojinin ilerlemesiyle bu teknik "sıkışma" sorunu çözülmüş, ancak QWERT dizilişine de insanlar alışmıştır.

Bu gün Neo-klasik iktisat eğitimi de teknik açıdan sıkışmıştır. Neo-klasik iktisadın argümanları ve sonuçları üniversitelerde okutulan iktisat kitaplarındaki toplumsal refaha sıkışmıştır ve bizler, yani bilim üreticileri yeni bir diziliş bulmak zorundayız. Bu dizilişe dair ilk elden söylenebilecek uyarıları ise şöyle sıralayabiliriz:

- İktisadın sosyal bilimlerle bağları koparılmamalıdır. İktisat eğitiminin her alanında sosyolojiden, tarihten, siyasetten bahsedilmesi olmazsa olmaz koşulumuzdur. Neo-klasik iktisadın bireyin kendi karını maksimize etme arzusu, artı-değerin insanlar tarafından üretilmediği paleolitik dönemde yoktu. Bu arzu Melamilerde de yoktu, Kızılderililerde de yoktu. İşte tarih ve sosyoloji iktisatla çelişiyor. Ancak biz biliyoruz ki sosyal bilimlerin hepsi yan yana ve omuz omuza insanlığın hizmetindedir.

---

⁴⁶ Emrah AYDINONAT (2009), "Mülkiye Post Otistik İktisat Hareketi", <http://www.neaydinonat.com/gunluk/?p=1717> (22.03.2011).

- Kurgusal değil gerçekçi bir iktisat eğitimi olmalıdır. Gücünü pratikten almayan teori asla bilimsel değildir. İktisat biliminin temel sorunu sınırlı kaynakların sınırsız isteklerce bölüşülmesi değil, sağlıklı suya ulaşamayan 1,5 milyar insandır.

- İktisadın bir sosyal bilim olduğu unutulmamalı, iktisat matematiğin boyunduruğundan kurtarılmalıdır. Ceteris paribus matematiğinin bir amaç değil araç olduğu, böylece iktisat eğitiminde Neo-klasik iktisadın bir safсата olduğu gerçeklerine kolayca erişilir. Matematik, insanı sadece üreten-tüketen bir kalıp olarak basitleştirmezse Neo-klasik iktisadın hiçbir argümanı kalmaz.

- İktisat, fen bilimleri gibi küresel ölçekte düşünülemez. Evet; neden küresel gösterildiğini biliyoruz, neden Colorado ve Hakkari'nin gerçeklerini zorlayarak üst üste koyduklarını da biliyoruz. Çünkü kapitalizm bizi kafa sayımızla görmek zorunda. Halbuki farklı bir gerçeklik, örneğin öğrencilerin fotokopi ve kitaplarını paylaşması, hatta kopya alıp vermesi dahi mikro iktisadın gerçekliklerini yıkmaktadır. Hepimizi McDonald's köftesi gibi standart ve makul görmek kapitalizmin açıklığındandır, ancak McDonald's köftesi gibi göstermek de iktisat profesörlerinin bu açıklığın temsilcileri olmalarındandır”.

Post Otistik İktisat Hareketi'nin Türkiye'deki yansımaları da öğrenciler ve öğretim üyeleri arasında heyecan yaratmıştır. İktisat Dergisi, bir sayısını iktisat eğitimine ayırırken Post Otistik İktisat Hareketi'ne geniş yer vermiştir. Ayrıca İzzettin Önder, Ahmet İnel, Hülya Kirmanoğlu gibi akademisyenler hareket üzerine makaleler yazmışlardır. Hem İstanbul Üniversitesi hem de ODTÜ öğrencileri hareketi destekleyen bildirimler yayınlayıp tüm öğretim üyelerini konu üzerinde tartışmaya davet etmişlerdir. “Ceteris Paribus” web sitesi Post Otistik İktisat Hareketi'ne bir sayfa ayırıp ilgili tüm Türkçe metinleri bir araya getirmiştir ve bazı çeviri çalışmaları yapmıştır. Bununla birlikte tartışmalar ne yazık ki Avrupa'daki benzerleri kadar geniş bir katılım bulamamıştır⁴⁷.

Türkiye'nin Post Otistik İktisat Hareketi'ne bakışı sınırlı kalmış, çok fazla ilgi görmemiştir. Destekleyen öğrenciler de iktisat eğitimindeki sorunlara farklı

---

⁴⁷ Kaya ARDIÇ ve Gökmen Tarık ACAR (2004), “Sunuş”, **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardıç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.14.

yönlerden bakarak dikkat çekmek istemişlerdir. Hareketin yönelttiği eleştiriler ayrıntılı bir biçimde incelenecektir.

1.1.3.4. Post Otistik İktisat Hareketinin Egemen İktisada Yönelttiği Eleştiriler

Post Otistik İktisat Hareketi'nin egemen iktisattaki; çoğulculuk problemi, matematiğin aşırı kullanımı, gerçekçilik sorunu, mikro iktisat tartışmaları, Neo-klasik iktisatta fiyat mekanizması, neo-klasizmde eksiksiz bilgi ve bölüşüm sorununa yönelik eleştirileri ele alınacaktır.

1.1.3.4.1. İktisatta Çoğulculuk Problematikliği

Günümüz iktisat eğitimine yöneltilen en temel eleştirilerden biri iktisadın çoğulculukta noksan olduğu yönündedir. Bugün dünya çapında iktisat eğitimi veren kurumların büyük bir bölümü Neo-klasik iktisat eğitimi vermekte ve diğer iktisadi görüşleri büyük ölçüde yok saymaktadır.

Her iktisadi okul birbirinden farklı olaylara, birbirinden farklı dünya görüşleriyle yaklaşırken; aynı zamanda kendi ölçütleri içinde başarılı sonuçlara ulaşabilir. Örneğin, Neo-klasikler yüksek işsizliğin enflasyonu nasıl önleyeceğini ispatlarken Avustralya, bağımsız kurumların belirlediği gelir politikalarının aynı işlevi görebileceğini, İsviçre milli bir ücret pazarlığının nasıl başarabileceğini, Kenneth Galbraith ise ilk kitabında ABD'de fiyat kontrollerinin savaş zamanında bunu nasıl başardığını göstermiştir. Bunların her biri kendi içinde doğrudur. Burada yalnızca Neo-klasik yaklaşımı benimseyip diğerlerini dışlamak bilimsel bir tavır değildir⁴⁸.

Tartışmalar var olan fikrin sorgulanmasını, eksikliklerin düzeltilmesini, yeni bir sonuca varılmasını ya da fikrin tamamen reddedilmesini sağlayabilmektedir. İktisat eğitimi de geçmişteki ve şimdiki tartışmalar üzerine kurulmalıdır. Klasik ve

---

⁴⁸ Hugh STRETTON (2001), "Plural Education", Post Autistic Review, Issue No:5, Article:3, <http://www.paecon.net/PAEReview/wholeissues/issue5.htm> (23.08.2010).

Marksist görüşler üzerinde de dikkatlice durulmalı, temel metinlerin okunmasına daha fazla ağırlık verilerek karşıt görüşler mutlaka öğretilmelidir⁴⁹.

Birleşme sürecini biçimlendirmek için birçok plan vardır fakat bunların hepsi de geleneksel teoriler (yani bilimsel gelişmenin anti çoğulcu anlatısı) açısından anlaşılabilir bir durumu tanımlarlar. Örneğin, Stephen Hawking problemi şu şekilde açıklamaktadır:

“Günümüzde bilim insanları evreni iki temel kısmi teoriyle tanımlamaktadırlar: Genel görelilik teorisi ve kuantum mekaniği. Bunlar yüzyılımızın ilk yarısının büyük entelektüel kazanımlarıdır... Buna karşılık, ne yazık ki bu iki teori birbiriyle tutarsız olarak bilinmektedir. Her ikisi birden doğru olamaz. Bugün fizikteki en büyük çabalarından biri, bunların ikisini bir araya getirecek yeni bir teorinin, kütle çekimin kuantum teorisinin arayışındır”.

Bu paragrafı Popper ve Kuhn'un önerdiği gibi, rakip teoriler merceğiyle okumak bir yanlış anlamaya davetiye çıkarmaktadır. Fizikçiler, göreliliği ve kuantum mekaniğini, birbiriyle savaş halindeki fizikçi kamplarının desteklediği birbirine rakip teoriler olarak değil, daha çok fiziksel gerçekliğin kökenlerine ilişkin farklı ve birbirini tamamlayıcı kavramsal yaklaşımlar olarak algılanmaktadır. Bu iki anlatı, birleşme fizikçilerinin aynı araştırma alanı olarak gördüğü, ama daha temel bir yapıya da üretici mekanizma tanımlanmadan (ki henüz yapılmamıştır) birbiriyle uzlaştırılmayacak olan değişik olgu dizilerini aydınlatmaktadır. Klasik ve görelilik teorileriyle çelişki içinde olduklarından mikro olguları yok saymayarak 20. yüzyıl fiziği, çoğulcu olarak ilerleme sağlamıştır. Bu olgular dizisini modern biçimde tanımlamak, ardından yeni açıklamalar yapmak ve test etmek hedeflenmiştir. Fizikçilerin, bu birleştirme ve bu birleşimin var olan teoriden daha derin kavrayış seviyesine ilişkin rüyası doğrudan doğruya onun çoğulcu yaklaşımından çıkmaktadır. Çoğulculuk, her birinin keşfe yarayan önemi diğerinin varlığıyla artan iki anlatının barış içinde bir arada olmasına izin vermektedir. Fizikçiler, ne görelilik kuramının ne

---

⁴⁹ Gilles RAVEAUD (2001), “Teaching Economics Through Controversies”, Post Autistic Review, Issue No:5, Article:3, <http://www.paecon.net/PAEReview/wholeissues/issue5.htm> (23.08.2010).

de kuantum mekaniğinin itibarını düşürmeye çalışmakta, yalnızca ikisini bir araya getirecek yeni bir teori geliştirmeyi amaçlamaktadırlar⁵⁰.

1.1.3.4.2. Matematiğin Aşırı Kullanımı

Bazı iktisatçılar iktisadın artan oranda matematikselleşmesinin, iktisadın son 50 yıldan beri yaşadığı daralmanın arkasındaki esas faktör olduğunu ifade etmiştir. Biçimselleşme kendi kendisini beslemektedir. Yalnızca matematiksel bir form içinde ifade edilebilen faktörlerin göz önünde tutulduğu ve diğerlerinin tamamen göz ardı edildiği ya da yok sayıldığı bir tür pozitif takviye süreci yaratmaktadır. Müfredatın daralmasının asıl sebebi de budur. Zaman içinde baştan çıkarıcı ve yenilikçi biçimselleştirmenin seçim ölçütü, önde gelen dergilere ve öğretim görevlisi atama süreçlerine hakim olmaktadır. Bu süreç daralan, hızlanan, kaçınılmaz bir spiral biçiminde devam etmektedir⁵¹.

Öğrencilerin bildirimlerinde kabul ettikleri gibi, matematik kullanımının lehinde ya da aleyhinde olmak sorunun özü açısından önem arz etmemektedir. Uygulamalı iktisat, farklı koşullara uyarlanabilen bir dizi modeller (yani somut gerçeğin basitleştirilmiş anlatımları) kümesinden oluşmaktadır. Bu modellerin büyük bir kısmı matematiksel terimlerle ifade edilmiştir. Başlıca özellikleri olan (fiyat, üretim miktarları, istihdam, eşitsizlik derecesi...), göreceli olarak karmaşık bir durumun analizi yapılmaya çalışıldığında ve mantık kurallarına da saygılı kalınmak istenildiğinde matematik kaçınılmaz bir araçtır. İktisat için ihtiyaç duyulan matematik, onu öğrenen ve kullanan öğrencilerin çoğunluğu için kayda değer bir güçlük yaratmayan düzeydedir. İktisat disiplininin ileri matematik aracılığı ile çok genel teoremleri kanıtlamaya odaklanan bir alt kültürü vardır ve bu alt kültür küçük bir iktisatçılar azınlığını bir araya getirir ve bu iktisatçıların büyükçe bir kısmı Fransız kökenlidir. İktisadın “matematikselleştirilmesi” konusundaki sızlanmalar ya

---

⁵⁰Edward FULLBROOK (2004), “Gerçek Bilim Çoğulcudur”, (Çev. Gökmen Tarık Acar), **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardıç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.116-117.

⁵¹ Geoffrey M. HODGSON (2004a), “İktisat Nasıl Bu Hale Geldi?”, (Çev. Gökmen Tarık Acar), **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardıç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.160-161.

bu azınlık grubuna karşı abartılı bir tepki ya da başka bir şeye karşı örtülü bir saldırı anlamına gelmektedir⁵².

İktisat, doğal bilimler gibi bir bilim değildir. Mutlak gerçekleri yoktur ve toplumsal yapı değiştikçe iktisadın “değişmez” diye bilinen öğeleri değişmeye başlamaktadır. Örneğin “Minimum ücret seviyesinde bir artış, niteliksiz işçilerin istihdamında bir azalışa yol açar” ifadesi her surette gerçeği yansıtmayabilmektedir. Kuzey Amerika örneklerinde, minimum ücretlerin yükselmesi durumunda en az nitelikli işçilerin istihdamının sabit kaldığı ya da yükseldiği gözlemlenmiştir. Bunun tür yanılgıların nedeni; ekonominin, tek bir değişkeninin değişmesi durumunda sonuçta ne olacağını görmemizi engelleyecek derecede karmaşık bir ilişkiler ağından ibaret olmasıdır. İktisadın evrensel kanunları yoktur, yalnızca çok değişken mekanizmalar vardır⁵³.

İktisatta bilimsellik geçerlidir ve mümkündür. Bu ise, söz konusu ilgilenilen olguların (örneğin fakirlik, yaygın işsizlik gibi) sebeplerinin tanımlanmasını gerektirmektedir. Şayet matematiksel yöntemler bu süreçte yararlı bir işlev görmekte ise çok iyi ve olumlu sonuçtur. Ancak burada temel sorun, yararlı olsunlar ya da olmasınlar, matematiksel modelleme yöntemlerinin doğal bilim anlamında herhangi bir araştırma sürecinin bilimsel olarak nitelendirilebilmesi için zorunlu olmadıklarının algılanmasıdır⁵⁴.

Bilim dünyasında ileri matematiği kullanmak konusunda iktisatçılar fizikçilerden sonra ikinci sırada yer almaktadır. Matematik, kesinliğin eş anlamlısıdır fakat belirsizliğin bu kadar hakim olduğu bir alanda kullanılmaktadır. Sosyal ve ekonomik yaşam, basit kurallara indirgenmesi çok zor bir alandır. Matematiksel olarak ifade edilmesi imkansız değişkenler de bulunmaktadır. Bu da, gerçek dünyadan kaçma ve kurgusal dünyalar oluşturma dürtüsünü güçlendirmektedir⁵⁵.

---

⁵²Robert SOLOW (2004), “Deneycilik ve Matematikleştirme Arasında Kalan İktisat”, (Çev. Kaya Ardıç), **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardıç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.41-42.

⁵³Andre ORLEAN (2001), “İktisatta Alçakgönüllülük”, (Çev.Gökmen Tarık Acar), http://www.ceterisparibus.net/arsiv/a_orlean.htm (24.08.2010).

⁵⁴Tony LAWSON (2004), “Gerçeğe Dönüş”, (Çev. Kaya Ardıç), **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardıç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.153.

⁵⁵Gökmen Tarık ACAR (2008), **İktisadı Değiştirmek**, İletişim Yayınları, İstanbul, s.98.

1.1.3.4.3. İktisatta Gerçekçilik Sorunu

Başarısız varsayımlarda bulunup hatalı politikalar önermesinin yanında iktisat, analiz araçları ve kullandığı varsayımlar nedeniyle de “gerçeklerden uzak” olmakla eleştirilmektedir. Bilimsel anlamda gerçekçilik, bilimsel incelemenin nihai amaçlarını araştırmadan bağımsız olduğunu kabul etmektir. Buradaki realizm kavramı, ontoloji ve metafizikle yakından ilgili olmakla birlikte varoluşun doğası ile ilgili bir araştırmadır. İktisadın daha gerçekçi olmasına yönelik talepler de, kurgusal bir dünyadaki hipotetik ilişkiler yerine tamamen ekonomik gerçekliği ele alan bir iktisadın kurulmasını amaçlamaktadır⁵⁶.

İktisadın gerçek yaşamdan kopuk olduğu ve yapay senaryolar üzerinde kurulu bir mantık yürüttüğü iddiası, Neo-klasik iktisada yöneltilen diğer bir eleştiridir. Gözlemlenen gerçek iktisadi ilişkilerle Neo-klasik teoriler ve bu teorilerin varsayımları çoğu zaman birbiriyle uyuşmamaktadır. Bunun altında yatan en temel sebebin yukarıda da değinilen “matematikselleştirme” eğilimi olduğu belirtilmektedir. Çünkü matematiksel ilişkiler mutlak neden sonuç ilişkilerine dayanırlar ve iktisadi gerçekliği matematiğin diliyle ifade etmek için belirli basitleştirmelere gitmek ya da matematiksel dille ifade edilebilecek ilişkiler kurmaya çalışmak, gerçekten kopuk yaşamak kaçınılmaz olacaktır.

Dünya ülkelerinde son dönemde yaşanan krizler veya Fransa’daki işsizlik düzeyi gibi güncel problemlerin analizinde Neo-klasik teorinin söyleyebileceği pek fazla bir şey yoktur. Genel denge teorisi yüksek seviyede merkezi bir ekonomiyi tanımlamakta fakat bu tür bir ekonomiye Neo-klasik iktisatçılar bile inanmamaktadırlar⁵⁷.

Yeni bir teori geliştirirken gerekli olan başlangıç noktası, Neo-klasik iktisadın eksiklikleri konusunda net olmalıdır. Post Otistik İktisat Bültenine katkıda bulunanlar birçok sorunlu konuya değinmişlerdir. Kötü planlanmış modeller ve matematiğin aşırı kullanımı dışında metodolojik bireyciliğin, tarihsel bakış açısının

⁵⁶ Gökmen Tarık ACAR (2005), “Neo-klasik İktisat Teorisine Metodolojik Açından Eleştirel Bir Yaklaşım”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Teorisi Anabilim Dalı, İstanbul, s.50.

⁵⁷ Gilles RAVEAUD (2002), “For Guerrien... and Beyond”, Post Autistic Economics, Issue No: 13, Article 6, <http://www.paecon.net/PAERreview/wholeissues/issue13.htm> (24.08.2010).

eksikliği, somut gerçekliklerden kopukluğun göz ardı edilmesinin Neo-klasik iktisadın eksik yanlarını oluşturduğu söylenmektedir. Örneğin Neo-klasik iktisat, iktisadi faaliyetin bireye etkilerini ve insan maliyetini gösteremeyen bir kuramdır. Bunlara ilişkin terimleri ve kavramları da yoktur. Fiyatların ve mübadelenin sosyal temellerini uzun zaman önce reddettiği için sınıf ilişkilerine değinmemektedir. Kapitalizmin altında yatan dinamiklerle ya da laik eğilimlerle de başa çıkamaz, çünkü Neo-klasik iktisadın araçları yüzeydeki piyasa aktivitesiyle sınırlanmıştır. Ayrıca, ekolojik sınırlamalarla da baş edemez çünkü kaynakların sınırsız olduğu temel varsayımı üzerine oturtulmuştur⁵⁸.

Matematiksel yöntemlerle başarı kazanılamayan bir alanda tüm yöntemi kökünden değiştirmek; tarihsel, sosyolojik ya da politik başka yöntemler denemek faydalı olabilmektedir. Fakat bu başarısızlığın nedenini matematiksel yöntemlerin eksikliğine bağlamak, doğrudan bu yöntemlere verilen ağırlığın artmasıyla sonuçlanacaktır. Yapılması gereken, tüm biçimsel modelleri bir kenara atmak değil, gözlemlenen dinamik süreçleri tanımlayacak betimleyici modeller kurmak ve sosyal gözleme uygun modelin oluşturulabilmesidir. İktisat, fizikten çok biyoloji gibi bir yöntemle sahip olmalı, modellemeye geçmeden önce gözlem ve tanımlama yapılmalıdır. Yalnızca tahminlerimizin doğrulandığını gözlemleyerek değil işleyen süreci de adım adım doğrulayarak metodun doğrulanması gerekmektedir. Bu statik bir gözlem değil, birçok gözlemden oluşan dinamik süreçlerin modellenmesi olacaktır⁵⁹.

1.1.3.4.4. Mikro İktisat Tartışmaları

Fransız iktisat öğrencilerinin iktisattaki otizme karşı olan hareketleri, iktisat eğitiminde mikro ekonomiye verilen oransız öneme karşı başlamıştır. Standart mikro ekonominin varsayımları hiçbir şekilde kabul edilmemekte ve neredeyse her şeyle

---

⁵⁸Frank ROTERING (2004), “Yeni Bir İktisada Doğru”, (Çev. Gökmen Tarık Acar), **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardıç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.212-214.

⁵⁹Bruce EDMONDS (2001), “Against: A Priori Theory For: Descriptively Adequate Computational Modelling”, Post Autistic Review, Issue no.10, December 7, <http://www.paecon.net/PAEReview/wholeissues/issue10.htm>(24.08.2010).

çelişen varsayımları bulunmaktadır. Mikro ekonomi eğitiminin “otistik” olarak isimlendirilmesinin esas nedeni, gerçek dünyaya ilişkin iktisadi sorunların mikro ekonomistlerle tartışılmasının günden güne imkansız hale gelmesidir. Eğer bir mikro ekonomi kitabına bakıldığında içeriğinin bütünüyle matematikten ya da “masallardan” ibaret olduğu ve gerçek bilgi içermediği görülmektedir.

Mikro ekonomi çoğu zaman gerçeklikten uzak olduğu için eleştirilmekte ancak “gerçeklikten uzaklık”, geçersiz olduğu anlamına gelmemelidir. Düşünce tam olarak şudur: “Eğer bazı varsayımları terk edip daha güçlü matematiksel teoremler kurarak sıkı çalışılırsa mikro ekonomi günden güne gerçekçi bir hale gelecektir⁶⁰”. Bireysel aktörün bir bütünün parçası olduğunu anlamak o aktörün neden belirli kararlar verdiğini açıklamamaktadır. Etkileşimleri ve ilişkileri anlamak için aktörlerin nasıl karar verdiklerini anlamaya gereksinim duyulmakta ve bütünüyle yeni bir tür mikro ekonomi yapılandırma ihtiyacı olacaktır⁶¹.

Guerrien’in makalesi tartışmayı takip edenler açısından ilgi çekerek Post Otistik İktisat Bülteni’nde geniş yer bulmuştur. Bu tartışmalar özetlenmeye çalışılacaktır.

1.1.3.4.4.1. Mikro İktisada Yöneltilen Eleştiriler

Günümüz iktisat literatüründe Neo-klasik iktisadın “firmanın davranışı” olarak öğrettiği şeyin (artan marjinal maliyeti azalan marjinal gelire eşitleyerek karlılığı maksimize etmek) mevcut firmaların ve ürünlerin en fazla %5’inde uygulandığı sonucuna varan birçok araştırma vardır. Birçok ürünün karşı karşıya kaldığı gerçek maliyet koşullarına ilişkin araştırmalar, vakaların %95’inde ya da daha fazlasında makul bir ürün seviyesi içerisinde marjinal maliyetlerin ya sabit kaldığını ya da düştüğünü ortaya çıkarmıştır. Firmaların gerçek davranışlarına ilişkin araştırmalar da benzer olarak, vakaların %95 ya da daha fazlasında firmaların azalan marjinal geliri

---

⁶⁰Bernard GUERRIEN (2004a), “Standart Mikroekonomiyi Sürdürmeye Değer Bir Neden Var mı?”, (Çev. Gökmen Tarık Acar), **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardıç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.55-57.

⁶¹Jacques SAPIR (2004), “Guerrien’in Makalesine Yanıt”, (Çev. Gökmen Tarık Acar), **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardıç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.66.

göz ardı ederek mümkün olan en yüksek seviyede satışa ulaşmaya çalıştıklarını göstermiştir.

Benzer şekilde tüketicilerin bütçe doğrusu ile kayıtsızlık eğrisinin teğet olduğu noktayı hedefleyerek ne satın alacağına karar verdiği bakış açısı da deneysel çalışmalarda trajik biçimde başarısız olmuştur. Buna ilişkin son ve en iyi referans, Sippel 1997, çok iyi dizaynedilmiş kontrollü bir deneyde bu teorinin öğrencilerin davranışlarını tahmin etmekte başarısız olduğu gözleminden yola çıkarak çok dürüst biçimde “insanların nasıl davrandığına ilişkin bir tanım olarak bu teorinin sınırlarını ekonomistlerin daha fazla dikkate almaları gerektiği” sonucuna varmıştır. Bu deneysel başarısızlıklara rağmen iktisatçıların standart firma ve tüketici tercihi teorisini öğretmeyi sürdürüyor olmaları, belki de standart mikro ekonomiye karşı yapılabilecek en güçlü suçlama olacaktır⁶².

Neo-klasik teorinin temel kavramları fayda ve kar maksimizasyonlarıdır. Modern teorik iktisadın kurucuları, bunları ekonomik kararların temelinde yatan özellikler olarak görmüşlerdir. Hall ve Hintch’in 1939’da yaptıkları bir araştırma ise neredeyse hiçbir firmanın fiyatlama politikasının Neo-klasik teorinin öngördüğü gibi olmadığını ortaya koymuştur. Kar ve fayda maksimizasyonu eksiksiz bilgi gerektirir ve geleceğe ilişkin de tam bilgi gereklidir. Ayrıca karar ile sonuç arasındaki zaman farkı, ikisinin farklı zaman dilimlerinde ve çevrelerde gerçekleşmelerine neden olmaktadır. Karar anındaki maksimizasyon sonuçtaki maksimizasyon anlamına gelmez, çünkü dünya sürekli bir değişim içindedir. Üstelik hiç kimsenin Neo-klasik anlamda bir ekonomik aktör olması da beklenmemelidir. Bireyin bu tür bir insan olarak tanımlanması ahlaki anlamda da insan varlığına aykırıdır. Maksimum prensibinin var olmasına da gerek yoktur. İlk defa Avusturya iktisatçıları tarafından ortaya atılmış olan “sıfır kayıp” kuralında bireyler arasında serbest mübadelenin gerçekleşmesi için üç koşulun bulunması yeterlidir: 1) Bir bireyde başkasına bir şey karşılığı verebileceği malın bulunması ve diğerinin de almak istemesi, 2) İkisinin de bu durumdan haberdar olması, 3) Bunu yapacak güce sahip olmaları. Bunlardan herhangi biri olmazsa alışveriş gerçekleşmemektedir. Bireyin kaybına yol açacak bir

---

⁶²Steve KEEN (2004), “Guerrien’in Sorusuna İki Bakış”, (Çev. Gökmen Tarık Acar), **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardıç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.77.

davranışta bulunmadığı bu görüş, maksimum prensibinin yerine kullanılabilir. Bu varsayım geleceği mükemmel görüş ön koşuluna dayanmamaktadır. Birey, optimum olmasa da, tercih edilir davranışlarda bulunur. Bir iktisadi aktivite için zorunlu koşul bireyin refahının düşmemesidir. Bu yaklaşımda denge yoktur, yalnızca ulaşılan belirli konumlar vardır⁶³.

Mikro ekonomideki temel yanlışlardan biri de tüm ders kitaplarında bulunan fiyat mekanizmasıdır. Neo-klasik iktisat kurucuları, herkesin fiyatı veri kabul ettiği varsayılan modelde fiyatların kaynağı ile ilgili mantıksal bir problemin olduğunu farkındadırlar. Jevons bu sorundan “ticaret birimi” kavramıyla kaçınmaya çalışmış, Walras fiyatların yüksek sesle telaffuz edilerek duyurulduğunu varsaymıştır. Bu sorundan her zaman yapıldığı gibi “piyasa güçleri” ya da “arz ve talep kanunları” ile kurtulmak mümkün değildir⁶⁴.

Dünya çok karmaşık bir yerdir ve onu anlamlandırabilmek için gerekli olan şey, gerçekliğin basitleştirildiği modellerdir. Neo-klasik iktisadın varsayımı, aktörlerin zevklerinin ve tercihlerinin sabit olmasıdır. Varsayımına göre çok büyük miktarda bilgi, aktörler tarafından sorunsuz bir şekilde analiz edilebilmektedir fakat aynı aktörler tercihlerini değiştirememektedir. Diğer insanların tercihleri, fiyatları etkilediği zaman bireyimizi de etkiler. Bu görüş sadece başka insanlar istiyor diye bir oyuncak isteyen çocuğun davranışını açıklamamaktadır. Halbuki gerçek dünyada bu tür davranışlar çok fazladır. Moda piyasaları böyledir. Finansal piyasalarda da benzer davranışlar yaşanabilir. Bir Hollywood filminin başarısında bazen bu tür etkenlerin çok fazla yeri olabilir. Geleneksel teori ise iki bireyin birbirlerinin davranışlarını etkilemesini yalnızca fiyat mekanizmasına indirgemektedir. Sabit tercih varsayımının kaldırılması gerçek dünyayı anlamak için birçok analitik araç verecektir. Son zamanlara kadar bu ilişkileri biçimlendirmenin teknik açıdan mümkün olmadığı söylenebilir fakat metodoloji son zamanlarda birey davranışlarının birbirine etkisini

---

⁶³ Katalin MARTINAZ (2002), “Is The Maximization Principle Necessary?”, Post Autistic Economics, Issue No: 12, Article 4, 15 March, <http://www.paecon.net/PAERreview/wholeissues/issue12.htm> (25.08.2010).

⁶⁴ Bernard GUERRIEN (2004b), “Bir Kez Daha Mikroekonomi Üzerine”, (Çev. Gökmen Tanık Acar), **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardıç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.85-86.

anlayabilecek konuma gelmiştir. Bu yaklaşım teorilerin çok daha bilimsel test yöntemlerini de olanaklı kılacaktır⁶⁵.

1.1.3.4.4.2. Mikro İktisadın Savunulan Yönleri

Mikro iktisat teorisine yöneltilen bu yoğun eleştiriler birçok alanda teorinin ciddi eksikliklerinin olduğunu göstermektedir. Joseph Halevi gibi bazı iktisatçılar bundan yola çıkarak standart mikro ekonominin bütünüyle tasfiye edilmesi gerektiğini savunmaktadır⁶⁶.

Caldwell'e göre temel iktisadi akıl yürütme, mikro ekonomiye dayanmaktadır. Öğrencilere mikro ekonomi dersi verilirken çok az miktarda matematik kullanılabilir. Elastikliği hesaplamak için kullanılan az seviyede cebir dışında tüm kavramlar (üretim olasılık eğrisi ile arz ve talep diyagramları başta olmak üzere) grafiksel olarak ele alınabilir. Bu basit araçlar grubuyla öğrencilere ders boyunca dünyanın nasıl işlediğine dair pek çok şey öğretilmektedir. Temel olarak grafikler dünya hakkında bir şeyler anlatmak için kullanılabilir. Örneğin, fiyatın belirlenmesini tartışırken fiyat tavanlarının ve desteklerinin ayırımına ulaşabilmek için arz ve talep diyagramları kullanılmaktadır. Temel iktisadi akıl yürütme ve basit diyagramlar, ekonominin de ötesinde politik ekonomi konularında da hikayeler anlatabilmektedir. Ne olursa olsun temel iktisadi akıl yürütmeye ilişkin güven konusu onun neden işe yaradığına ilişkin ne bilindiği değil, gerçekten işe yaradığı gerçeğiyle ilgilidir. Sonuç olarak, biçimsel karmaşıklığı sürekli artan mikro ekonomik modellere dönüşmesi, mikro ekonominin işlevsiz olduğu sonucunu getirmemelidir⁶⁷.

Günümüzde birçok Neo-klasik iktisatçı, özellikle son 20 yıl içinde, Neo-klasik temel teorinin bazı sınırlamalarını kabul etmektedir. Örneğin, Herbert Simon'un "sınırlı rasyonellik" kavramı bugün kabul edilmektedir. Birçok deneysel iktisatçı,

---

⁶⁵ Paul ORMEROD (2001), "Beyond Criticism, High Priest and Run Of The Mill Practitioners", Post Autisitic Economics, Issue No: 7, Article 3, 10 July, <http://www.paecon.net/PAERReview/wholeissues/issue7.htm> (25.08.2010).

⁶⁶ Joseph HALEVI (2002), "High Priest and Run Of The Mill Practitioners", Post Autisitic Economics, Issue No: 12, Article 4, June 24, <http://www.paecon.net/PAERReview/wholeissues/issue14.htm> (25.08.2010).

⁶⁷ CALDWELL (2004), s.61-64.

Neo-klasik olgulara karşı şüphecidir. Bununla birlikte temel Neo-klasik varsayımlar halen ders kitaplarına ve dergilere hükmetmektedir. Neo-klasik teorinin temel fikirleri müfredattan dışlanmamalıdır fakat eşlik eden alternatifler de yerleştirilmelidir. Örneğin, “rasyonel iktisadi insanı” temel alan psikolojik varsayımlar açık hale getirilmeli ve diğer psikolojik yaklaşımlarla karşılaştırması yapılmalıdır. Oyun teorisinin tekniklerinin üzerinde durulduğu kadar teorinin kavramsal sınırlarının da üzerinde durulmalıdır. Öğrenciler anahtar fikirleri belirlemeye, karşılaştırmaya ve eleştirmeye teşvik edilmelidir. İktisadi yeniden canlandırmanın önemli ilk adımı; kavramların, fikirlerin anlamlarını ve tarihsel evrimlerini daha iyi anlamamızı sağlayabilecek olan iktisat metodolojisine ve iktisadi düşünce tarihine daha fazla yer ve prestij sağlamak olacaktır. Neo-klasik teorinin bazı kısımlarını okumak ve eleştirmek iyi bir entelektüel çalışmadır. Alfred Marshall, Leon Walras ve Vilfredo Pareto gibi Neo-klasik teorisyenler zeki ve güçlü düşünürlerdir ve onların çalışmaları hala okunmaya değerdir⁶⁸.

Genel tercih görüşü, bireyin ekonomik tavrını biçimlendiren davranışlardan biridir ve tercihi göz önünde bulundurmak aynı zamanda davranışları açıklarken alışkanlıkların, geleneklerin (kurumsalcıların vurguladığı gibi) ve güç ilişkilerinin (radikal iktisatçıların vurguladığı gibi) rollerinin de kabul edilmesi anlamına gelir. Fırsat maliyeti ve rasyonel iktisadi karar alma gibi belirli bazı geleneksel mikro ekonomik kavramlar, karar alırken hem maliyetlerin hem de faydaların ağırlığını belirleme anlamında öğretilmeye değerdir. Arz ve talep eğrileri de dünyada “bir yerlerde var olan” eğriler olarak değil, gerçek dünyadaki fiyat değişimlerini kavramamızı sağlayabilecek zihinsel yapılar olarak tanıtılmalıdır. Aynı zamanda öğrencilere arz eğrisinin marjinal maliyet eğrileriyle belirlenmesine ya da talep eğrilerinin kayıtsızlık eğrisi analizinin sonucunda belirlenmesine bağlı olmadığı da gösterilmelidir. Refahı ekonomik aktivitenin hedefi olarak gören bir mikro ekonomik

---

⁶⁸ Geoffrey M. HUDGSON (2004b), “Teorik Öz Tekniğe Karşı Önceliğe Sahip Olmalıdır”, (Çev. Gökmen Tarık Acar), **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardıç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.74-76.

yaklaşım, hem çok daha entelektüel bir bakış yaratır hem de sosyal sorumluluk taşımaktadır⁶⁹.

1.1.3.4.4.3. Eleştirilerin Getirileri

Sonuç olarak mikro iktisat teorisinin gerçek dünyayı doğru biçimde betimlemekten yoksun birçok yanının olduğu söylenebilir. Bununla birlikte Spinoza bize “köpek kavramının ne havladığını ne de ısırıldığını, ama yine de gerçek köpeklerin her ikisini de yapabileceği bir dünyayı anlamak için köpek kavramının gerekli olduğunu” öğretmiştir⁷⁰. Mikro iktisadın soyutlayıcı yaklaşımı bu yüzden gereklidir. Önemli olan mikro iktisadın gerçek iktisadi ilişkileri anlayabilmemize imkan sağlayacak yöntemler benimseyebilmesidir. Bu yüzden gerekli olan, Peter Dorman’ın⁷¹ ifade ettiği gibi “iktisadi doktrin merkezli değil problem merkezli bir yapı olarak yeniden biçimlendirmektir”.

1.1.3.4.5. Neo-klasik İktisatta Fiyat Mekanizması

Neo-klasik sistemin başka bir temel kurumu, şüphesiz, fiyat mekanizmasıdır. Özel mülkiyet; ancak, serbest girişim, rekabet, kar ve ekonomik güdü içinde bir anlam taşımaktadır. Hangi tür malların ne miktarda üretileceği, mevcut sermaye, emek ve doğal kaynakların hangi üretim kesimlerinde kullanılacağı, tüketim, biriktirim ve yatırımlar için ayrılacak paranın miktarı serbest fiyat mekanizması içinde kararlara konu olmaktadır. Arz ve talep ancak serbest bir fiyat sistemi içinde işleyebilmektedir. Komünist-sosyalist ekonomilerde klasik anlamda fiyat

---

⁶⁹ Julie A. NELSON (2004), “Standart Mikroekonomiden Geride Ne Bırakılmalıdır?”, (Çev. Gökmen Tarık Acar), **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardıç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.80-81.

⁷⁰ SAPIR (2004), s.65.

⁷¹ Peter DORMAN (2004), “Doktrin Merkezli İktisat Problem Merkezli İktisada Karşı”, (Çev. Gökmen Tarık Acar), **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardıç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.67.

mekanizması kurumu mevcut olmadığından, kısa ve uzun vadeli planlar yolu ile fiyat mekanizmasının işlevi yerine getirilmeye çalışılmaktadır⁷².

Fiyat kurumu genellikle kişilerin ekonomik uğraşlarının uyumunu sağlar. Fiyat, fiyatın anlatımının bir aracı olan para aracılığı ile ekonomik sorunların devlet karışımı olmaksızın, başka bir deyimle bir merkezi plana gerek kalmaksızın çözülmesini mümkün kılar. Diyelim ki tüketiciler fiyatının yüksekliğinden ötürü (A) malı yerine (B) malını tercih etmeye başlamışlardır. Bu takdirde şu durum belirecektir. Daha ucuz olduğu için (B) malına karşı olan talebin çokluğu, bu malı üreten alanda yatırımların ve doğal olarak istihdam hacminin de artmasını da sağlayacaktır. (A) malını üreten kesim, tüketicilerin isteklerine uymak, başka bir deyimle fiyatının yüksekliğinden ötürü azalan talebini çoğaltmak için fiyatlarını ayarlamayı gerekli görecektir ve karını da, marjinal kar düzeyi dolayında tutmaya çalışarak, talebini arttırmaya çaba gösterecektir. Fiyatlar, ekonomik kararların alınmasına esas olan bilgiyi, yani piyasa durumunu, bu kararları alacak kişilere sağlamaktadır⁷³.

Bununla beraber fiyat mekanizması kurumunun, kendisinden beklenen işlevi yerine getirebilmesi için ekonominin rekabet koşulları içinde işlemesi, başka bir deyimle rekabetçi niteliğe sahip olması gerekir. Eğer piyasa, rekabet koşullarından yoksun bulunur, bir malın alıcı ve satıcısı tekel durumuna gelirse, fiyatlar üzerine etki yapabilecek bir yeteneğe, bir güce ulaşabilir. Böyle bir durumda fiyatlar aynı zamanda değişime de çok açık değildir. Arz ve talep, azalıp çoğalmalarına hemen yanıt vermemektedir. Halbuki fiyat esnekliği, değişen arz ve talep karşısında üretim kaynakları veya etkenlerinin tahsislerinin ayarlanabilmesi bakımından önemli bir role sahiptir. Fiyatlardaki katılık bu işlevin yerine getirilmesinde engel teşkil etmektedir. Bu durum, fiyatların kamu makamları tarafından, daha çok sosyal amaçlarla saptandıkları zamanlarda da kendisini göstermektedir. Savaş yıllarında ve diğer olağanüstü durumlarda hükümet makamlarının kurdukları fiyat denetim mekanizmaları da, fiyat kurumunun, rekabetçi bir piyasa kolaylığı içinde görevini

---

⁷² Cahit TALAS (1999), **Ekonomik Sistemler**, 5. Baskı, İmge Kitapevi, Ankara, s.165.

⁷³ TALAS (1999), s.166.

yerine getirmesi, başka bir deyimle üretim etkenlerinin akılcı tahsislerinde bir düzenleyici rol oynaması tabiatıyla söz konusu olmamaktadır⁷⁴.

1.1.3.4.6. Neo-klasik İktisatta Eksiksiz Bilgi Sorunu

Piyasa mekanizmasının düzgün işlemesi, alıcıların ve satıcıların aynı (simetrik) bilgiye sahip olmaları halinde mümkündür. Halbuki ekonomilerin geliştiği, mal ve hizmet çeşitlerinin arttığı günümüzde karar birimleri (üreticiler ve tüketiciler) birbirinden farklı (asimetrik) bilgiye sahiptirler. Karar birimlerinin farklı bilgilere sahip olmaları, ekonomik etkinliğin gerçekleşmesini önlemektedir. Devlet, bu şekilde eksik ve farklı bilginin önüne geçebilmek için kalite, sağlık ve güvenlik alanlarında standartlar oluşturup yasal düzenlemeler yapmaktadır (özellikle ürünlerin üzerine ürünün nitelikleri ile ilgili bilgilerin yazılması zorunluluğu vb. gibi)⁷⁵.

1.1.3.4.7. Neo-klasik İktisatta Bölüşüm Sorunu

Üretilen mal ve hizmetler hiçbir toplumda gelişigüzel paylaşılmamaktadır. Her toplumda bölüşümü düzenleyen kurallar ve mekanizmalar bulunmaktadır. Klasik iktisatçılar bölüşümü emek-değer kuramı ile açıklamışlar, emeği değerın kaynağı olarak görmüşlerdir. Marx, Klasik ekolün tahlil araçlarındaki bu çelişkiden yararlanarak kapitalizmin mübadele yasalarının emek ürününün tümünün emeğe gitmesini önlediğini, artık değeri kapitalistin ele geçirdiğini, bölüşümün bu niteliği kapitalizmin yasalarından doğduğı için bu sistemde reformun mümkün olmadığını ileri sürmüştür⁷⁶.

Neo-klasik iktisatçılar bu iddialara karşı her üretim girdisinin ürüne yaptığı katkıya eşit getiri sağladığını, bunun hakça bir paylaşım olduğunu, belirli varsayımlar altında toplam ürünün bütün girdiler arasında paylaşıldığını, geriye hiçbir artık kalmadığını gösteren bölüşüm kuramını kurmaya çalışmışlardır. Klasik

⁷⁴ TALAS (1999), s.166-167.

⁷⁵ DOWLETOW (2008), s.129-130.

⁷⁶ Nazım ÖZTÜRK (2010), "Klasik ve Neo-klasik İktisatta Gelir Bölüşümü", Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı:24, s.84, <http://calismatoplum.org/sayi24/ozturk.pdf> (15.03.2011).

ekoldeki emek değer kuramı yerini Neo-klasiklerde fayda değer kuramına bırakmıştır. Neo-klasik iktisatçılara göre, piyasa mekanizması hem kaynak dağılımı hem de bölüşüm açısından en etkin çözümü sağlamaktadır. Neo-klasik bölüşüm kuramı, faktör gelirlerini birbirlerinden ve net çıktının değerinden bağımsız olarak, bir arada belirleyebilen tek bölüşüm kuramı olma iddiasındadır⁷⁷.

Neo-klasik bölüşüm kuramının en önemli niteliği ekonomik olguları toplumsal yapı ve ilişkilerden bağımsız olarak ele almasıdır. Bu kuramın temel hipotezi, ücret ve karın işgücü ve sermayenin kıtlık fiyatları olduğu ve üretimin teknik koşulları ile faktör arzlarının görelî kıtlığına göre belirlendiğidir. Üretimin teknik koşulları faktör taleplerini, bu da faktör arzları ile birlikte faktör fiyatlarını belirlemektedir. Denge durumunda faktörler, marjinal katkıları ölçüsünde gelir elde etmekte; üretim fonksiyonu belli özellikler gösterdiği, ölçeğe göre sabit verim ve ikame esnekliği bire eşit olduğu zaman faktörlerin görelî gelirleri faktör arzlarından tamamen bağımsız olarak belirlenmektedir. Faktörlerin katkıları oranında gelir elde etmeleri için gerekli koşul, tarafların oyunun kurallarına uyması, yani bütün piyasalarda tam rekabetin egemen olması ve üreticilerin rasyonel bir davranışla kar maksimizasyonunu amaçlamalarıdır⁷⁸.

Oysa üretim araçlarının üretim süreci içerisinde yer alması ile bunlar üzerinden bir gelir elde etmesi farklı nitelikteki olgulardır. Neo-klasik yaklaşım bölüşüm olgusunu sadece faktör fiyatlarının belirlenmesi olarak görmekte, bireyler arasındaki gelir bölüşümünü etkileyen unsurları bir kenara bırakmaktadır. Bölüşüm sorununa bireysel açıdan bakıldığında, sorunun önemli bir unsuru, faktör dağılımı ve mülkiyet ilişkileri Neo-klasik yaklaşımın inceleme alanı dışında kalmakta ve bu nedenle bireysel gelir dağılımına yeterli bir çözüm getirilememektedir. Hem üretim olarak alınması ve hareket noktası olarak sınıfların değil, üretim faktörlerinin göz önünde bulundurulması anlamlı bir sınıfsal gelir dağılımı çözümlemesinin ortaya konulamamasına neden olmuştur. Bölüşüm sorunu üretim faktörlerinin

---

⁷⁷ ÖZTÜRK (2010), s.84.

⁷⁸ ÖZTÜRK (2010), s.84.

fiyatlandırılması sorunu olarak ortaya çıktığı için Neo-klasik yaklaşımda fiyat kuramından bağımsız bir bölüşüm kuramından bahsedilememektedir⁷⁹.

Bölüşüm olgusunda önemli olan faktörlerin fiyatlandırılması değil sınıfsal gelir paylarıdır ve mülkiyet ilişkileri için içine girmeksizin bu payların belirlenmesi olanaksızdır. Neo-klasik ekol sınıf tahliline yer verilmediğinden sınıflar arası bölüşüm olgusu ihmal edilmektedir. Bu bağlamda sınıfların üretimden aldıkları payların mahiyetini ve kökenini açıklamada Neo-klasik iktisat derli toplu bir sistem yaratamamış, bölüşüm sorunu marjinal verimlilik kuramı ile de çözümlenememiştir. Liberal doktrinde daha sonraki gelişmelerle de kapitalizm için geçerli ve herkes tarafından kabul gören bir makro bölüşüm kuramı kurulamamıştır. Bölüşüm olgusunun normatif bir nitelik arz etmesi evrensel ve tutarlı bir bölüşüm modelinin gelişmesini engellemiştir⁸⁰.

Günümüz ekonomisinde ve iktisat eğitiminde hakim iktisat görüşü olan Neo-klasik sistemin, son dönemde yaşanan global ekonomik krizin temel sebebi olduğu görüşü yaygınlaşmaktadır. Neo-klasik iktisat kuramı özellikle Amerikan kapitalizminin desteğini alarak ana akım haline gelmiştir. Küreselleşmeyle birlikte kapitalizm, özellikle gelişmiş ekonomilerde ortaya çıkan krizlerin global hale gelmesinin temel sebeplerinden birisidir. Son yaşanan 2008 global ekonomik krizi buna örnek olarak gösterilebilir.

---

⁷⁹ ÖZTÜRK (2010), s.84-85.

⁸⁰ ÖZTÜRK (2010), s.85.

İKİNCİ BÖLÜM

2008 GLOBAL EKONOMİK KRİZİ

Çalışmanın bu ikinci bölümünde; ekonomik krize kavramsal olarak değinildikten sonra bölümün ana temasını global ekonomik kriz oluşturacaktır. Global ekonomik kriz kapsamında; krizin küreselleşme ile ilişkisi, krizin oluşturan etmenler, krizin yansımaları ve alınan önlemler irdelenecektir.

2.1. KAVRAM OLARAK EKONOMİK KRİZ

Kriz, önceden bilinmeyen ya da öngörülemeyen ekonomik ve ekonomi ile ilgisi olmayan bazı gelişmelerin etkisiyle ekonomik konjonktürdeki yön değiştirmeyi yani genişleme ya da sürekli bir ilerleme döneminden uzun ya da kısa bir bunalım veya daralma aşamasına (evresine) geçiş olarak tanımlanabilir⁸¹.

Kriz, işletmenin mevcut konumunu ve geleceğini etkileyen hiç beklenmeyen bir anda ortaya çıkan bir olgudur⁸².

Mutlaka küçük-büyük herkes gerek görsel gerek yazılı basında ‘ekonomik kriz’ terimini duymuştur. Bu nedenle kavramsal çerçevede ekonomik krizin tanımı, çeşitleri, kapsamı ve bulaşıcı olması hakkında bilgi verilecektir.

---

⁸¹ Hüseyin ERKUL ve Işıl ARPACI (2010), “Küresel Krizler Türkiye’nin Küresel Sisteme Eklemlenmesinin Bir Aracı Mıdır?”, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Kongresi – I, 15-16 Nisan, s.1608, <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/96.pdf> (11.07.2010).

⁸² Erkan POYRAZ ve Saliha DİDİN (2009), “Küresel Kriz Ortamında Konaklama İşletmelerinin Finansal Yapı Analizi”, 13. Ulusal Finans Sempozyumu, Afyonkarahisar, s.57, <http://www.finans2009.aku.edu.tr/> (17.09.2010).

2.1.1. Ekonomik Krizin Tanımı ve Çeşitleri

Kriz, çeşitli bilim dallarında ve aynı zamanda günlük konuşma dilinde çok yaygın olarak kullanılan kavramlardan birisi haline gelmiştir. Etimolojik kökeni Yunanca “krisis” kelimesine dayalı olan kriz kelimesi, sosyal bilimler alanında çoğu kez “buhran” ve “bunalım” kelimeleri ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Sosyal bilimler açısından kriz kavramının genel bir tanımını yapmak hiç kolay değildir. İçinde bulunulan durumun ya da karşı karşıya kalınan olayların ne derece “kriz” olduğu kişiden kişiye değişebilmektedir⁸³.

Ekonomik araştırmaların en önemli alanlarından birisi, günümüzde, ekonomik krizdir. En genel anlamıyla tanımlanacak olursa; kriz, ekonomik gelişme süresinde mal ve hizmetlerin arz ve talep dengelerinin bozulması, tüm ekonomik unsurlar arasındaki ilişkilerin kopukluğa uğramasıdır. Bu anlamda krizin belli bir sürede gerçekleştiği ve ekonomik yapıyı yakından ilgilendirdiği anlaşılmaktadır⁸⁴.

Kriz, önceden bilinmeyen ya da öngörülemeyen bazı gelişmelerin; makro düzeyde devlet; mikro düzeyde ise firmaları ciddi boyutta etkileyecek sonuçlar ortaya çıkarmasıdır. Aniden ve beklenmedik bir anda ortaya çıkan olumsuz gelişmeleri kriz olarak adlandırmak doğrudur⁸⁵. O halde, belli ölçüde ortaya çıkabilecek değişimleri kriz şeklinde değerlendirmek doğru değildir.

Kriz, aynı zamanda, bir anda veya belirli bir zaman bölümü içerisinde normal seyrinde işleyen bir sürecin kısa, orta veya uzun vadede kesintiye uğraması ve/veya bir zararın ortaya çıkması durumudur. Bu nedenle, krizin ortaya çıkma sürecinde belli faktörlerin önemli rolü olmakta ve bu sebepler belirli bir birikim oluşturmakta dolayısıyla krize adeta davetiye çıkarmaktadır. Örneğin; kalp krizi bir anda olmaktadır. Ancak, kriz öncesinde belirli faktörler; sigara kullanımı, aşırı yağlı

---

⁸³ Halil AKMEŞE ve Hüseyin ÇETİN (2009), “2008 Dünya Ekonomik Krizinin Türkiye Ekonomisi Ve Türk-Azeri Ekonomik İlişkileri Üzerindeki Etkileri”, Journal of Azerbaijan Studies, s.106, <http://www.jas-khazar.org/2009-12-1/2008%20DUNYA%20EKONOMIK%20KRIZININ%20TURKIYE%20EKONOMISI%20VE%20TURK.pdf> (25.05.2010).

⁸⁴ Emine FIRAT (2006), “Ekonomik Krizler ve İstikrar Paketleri Türkiye Uygulaması (1980-2002)”, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, s.1.

⁸⁵ Coşkun Can AKTAN ve Hüseyin ŞEN (2002), “Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri”, Yeni Türkiye Dergisi, Ocak, s.1-2, http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/toplam-kalite/aktan-sen-ekonomik-kriz.pdf (27.01.2010).

yiyecekler tüketmek, spor yapmamak krizin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Örneğin; bir ekonomide kriz sürecinde işçi çıkartma yapılabilir, bankalar sıcak para bulamayabilir, kapasite kullanım oranı düşebilir, ihracat bir anda çok düşük seviyelere düşebilir. Böyle bir durumda hükümet yetkilileri bu durumu önemsemeyebilir ya da müdahale etmeyebilir⁸⁶. Fakat bu fark edilmeyen ya da önemsenmeyen unsurlar, ileride oluşabilecek krizin sinyalleri olabileceği bir gerçektir.

Kriz sinyalleri alındığında en doğru yol: “Müdahale etmektir”. Bu şekilde krizin ortaya çıkması ya da krizin en az hasarla atlatılması söz konusu olabilir. Örneğin; 59. Hükümet Başbakanı'nın Davos'ta 2009 yılında İsrail Cumhurbaşkanı'nı terslemesinden sonra siyasilerin gizli olarak İsraili bakanlarla temas halinde olması Türkiye ile İsrail arasında bir kriz çıkmasını, dolayısıyla ABD ile Türkiye ilişkilerinin zarar görmesini engellemiştir. Aksi bir durumda, uluslararası platformda Türkiye aleyhine gelişmeler yaşanması ve ülke açısından iktisadi, ticari, siyasi stratejik bir olumsuzluk oluşturması muhtemeldir⁸⁷.

Krizin ortaya çıkması durumunda, bir takım öngörüler ortaya konulabilmektedir. Şayet uzman doğru bir teşhis koymuş ve doğru tedaviyi uygulamışsa bir sorun bulunmamaktadır. Ancak, uzman doğru teşhis koyamamış ve/veya doğru tedavi önermemişse o zaman krize bağlı olarak kısa, orta ve uzun vadede sorunlar ortaya çıkabilir⁸⁸. Önemli olan krizin nedenlerinin iyi bilinmesi ve buna yönelik çözümlerin üretilip, uygulamaya konulmasıdır.

Ekonomik krizler; herhangi bir mal, hizmet, üretim faktörü veya döviz piyasasındaki fiyat ve/veya miktarlarda, kabul edilebilir bir değişme sınırının dışında gerçekleşen şiddetli dalgalanmalar olarak tanımlanabilmektedir⁸⁹. Ekonomik krizler çok değişik şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Üretimde hızlı bir daralma, fiyatlarda

---

⁸⁶ Abdulkadir DURSUNOĞLU (2009), **Teorive İlişkileri İle Global Ekonomik Kriz**, Çizgi Kitabevi, Konya, s.4-5.

⁸⁷ DURSUNOĞLU (2009), s.1-2.

⁸⁸ DURSUNOĞLU (2009), s.1-2.

⁸⁹ Aykut KİBRİTÇİOĞLU (2001), “Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001”, Yeni Türkiye Dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, s.1, <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/ytd-kibritcioglu.pdf> (17.09.2010).

ani düşme, iflaslar, işsizlik oranında ani artış, ücretlerde gerileme, borsada çöküş, banka krizleri vs. ekonomik krizlerin başlıca göstergeleridir⁹⁰.

Global ekonomik kriz, uluslararası ekonomide aniden ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan olayların makro açıdan ülke ekonomisini, mikro açıdan ise firmaları ciddi boyutta sarsacak sonuçlar ortaya çıkarmasıdır⁹¹.

Ekonomik krizleri esas olarak dört ana başlık halinde sınıflandırmak mümkündür:

Bankacılık Krizleri: Bankaların genellikle, yükümlülüklerini yerine getiremeyip ertelemeye zorlayan banka başarısızlıkları ve iflasları durumunu ifade eder. Böyle bir durumda mevduatlarının ödenememe korkusu, mudilerin hesaplarını kapatmaya yöneltmesi krizin şiddetini artırır. Banka krizlerini, Türkiye’de olduğu gibi, genellikle hükümetler bankalara el koyarak veya destekleyerek önlemeye çalışırlar. Bankacılık kesiminde başlayan panik kısa sürede ekonominin diğer alanlarına yayılabilir⁹². Küreselleşen finans piyasalarının etkisiyle paniğin reel sektöre sıçramasına bağlı olarak bu olasılığı güçlendirmektedir.

Bankacılık krizleri genelde banka bilançolarının kötüleşmesinden; bilanço aktif yapılarının bozulmasından kaynaklanmaktadır. Daha açık bir ifade ile, geri dönmeyen kredilerin artması, menkul değerler piyasasındaki dalgalanmalar, reel sektörün küçülmesi nedeniyle bankaların aktif yapılarının bozulması bankacılık krizlerinin temel nedenleri olmaktadır. Bankacılık krizlerinin bir başka tanımı da, bir ya da birden fazla bankaya güvenin sarsılması, halkın aniden ve yaygın olarak mevduatlarını çekmek için bankalara hücum etmesi olarak yapılmaktadır⁹³.

---

⁹⁰ M. Cem DANACI ve Osman ULUYOL (2010), “En Son Yaşanan Küresel Finansal Krizin Türkiye Ekonomisine Etkilerinin İşletmeler Bazında Değerlendirilmesi Ve Bir Örnek Olay”, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Kongresi – I, 15-16 Nisan, s.868, <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/52.pdf> (11.07.2010).

⁹¹ Coşkun Can AKTAN (2002), “Yoksullukla Mücadele Stratejileri”, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara, s.3, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bol/kavramlar.pdf> (25.05.2010).

⁹² Ali Rıza MANCI (2006), “Küreselleşme, Türkiye’nin Ekonomik Küreselleşmesive Krizleri”, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, s.117-118.

⁹³ Ahmet TURGUT (2006), “Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler”, TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Cilt:20, Sayı:4-5, s.37, http://www.tuhis.org.tr/dergi/cilt20_sayii4-5/cilt20_sayii4-5_bolum4.pdf (13.09.2010).

Döviz Krizleri: Döviz kuru (para) krizi, bir ülkenin parasına yönelik spekülasyon atakları sonucu kısa süre içinde bir paranın değerinin düşmesine ya da bir ülkenin parasının değerini döviz rezervlerinde büyük kayıplar veya faiz oranında hızlı bir yükselişle savunmak zorunda kalması durumunu ifade eder. Piyasada spekülasyon bir atağın başlaması ile birlikte “buluşma” ve “sürü davranışı” etkisiyle piyasadaki diğer katılımcılarda hızla yerli parasal aktiflerden yabancı para cinsinden aktiflere kaydırabilirler. Bu durum sabit kur sistemini benimseyen ya da döviz kurunu çapa olarak kullanan Merkez Bankasının döviz rezervlerinin erimesine veya devalüasyona neden olur. Türkiye’de yaşanan 1994 ve 2001 krizlerini buna örnek olarak vermek mümkündür⁹⁴.

Mali Krizler: Dış borçlarını ödeme güçlüğü çeken bir ülkenin, beklenmedik bir olay karşısında borç bulma ihtiyacının ortaya çıkması ve buna karşılık yeni borç bulamaması nedeniyle eski borçlarını da ödeyememesi o ülkenin mali krizde olduğunu ifade etmektedir. İkinci dünya savaşından sonra gelişmekte olan ülkeler, gelişen uluslararası finans piyasalarından kolaylıkla borçlanmışlardır. Fakat 1970’lerin sonundan itibaren hemen hemen bütün gelişmekte olan ülkeler borç sorunu yaşamıştır. Ağır borçlu ülkelere dış kaynak aktarımının 1980’lerin başından itibaren azalması ülkelerin büyük bölümünü dış borç krizine sürüklemiştir. 1982 yılında Meksika’nın dış borç servisini geçici olarak askıya aldığını açıklamasıyla Uluslararası Borç Krizi başlamıştır⁹⁵.

Para ve Bankacılık Krizi: Para krizi, döviz kurunda ani bir hareketi ve sermaye akımlarındaki keskin bir değişimi ifade eder. Para krizi, ülke parasına (ülke parasının yabancı paralar cinsinden değeri üzerine) olan spekülasyon bir atağın bir devalüasyonla sonuçlanması halinde ya da ülke otoritelerinin uluslararası rezervlerin hacmini arttırarak ve faiz oranlarını yükselterek ülke parasını savunmaya zorlandıkları durumda ortaya çıkmaktadır⁹⁶.

---

⁹⁴ MANCI (2006), s.117.

⁹⁵ Orhan KANDEMİR (2005), “Türkiye’nin 2000/2001 Ekonomik Krizlerinin Nedenleri ve Alınan Önlemler”, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu, s.6.

⁹⁶ Gülsün Gürkan YAY (2001), “1990’lı Yıllardaki Finansal Krizler ve Türkiye Krizi”, Yeni Türkiye Dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı II, Sayı:42, s.4, <http://www.gulsunyay.com/portal/documents/files/yeniturkiye2.pdf> (17.09.2010).

Para ve bankacılık krizleri aynı öncü göstergelere sahip olup, genellikle aynı nedenlerden ya da biri diğerinin nedeni olarak ortaya çıkmaktadırlar. Bundan dolayı bu iki krize “ikiz krizler” (twin crises) denilmektedir. Para ve bankacılık krizi literatürde birbirinden bağımsız olsa da aralarındaki benzerlikler ve son yıllarda bu iki krizi de birlikte yaşayan ülkelerin sayısının artması, “ikiz kriz” olgusunu gündeme getirmiştir. IMF raporlarına göre, 1980-95 yılları arasında IMF üyesi 180 ülkenin 130’u ciddi bankacılık problemleri ile karşı karşıya kalmış ve bu ülkelerde 211 defa ikiz krizler yaşanmıştır. Bu süreçte bankacılık krizlerinin, etkileri ve süresi bakımından, para krizlerinden daha şiddetli zararlar ortaya çıkardığı görülmüştür⁹⁷.

2.1.2. Ekonomik Krizlerin Kapsamı

Küreselleşmeden önce yaşanan krizlerin çoğu, ulusal ekonomik kriz açısından bakıldığında, çıktığı ülke ile sınırlı kalmıştır. Bunun belki en büyük istisnası 1929 yılında yaşanan büyük dünya krizidir. Ayrıca, dünya ekonomisinin büyük bir bölümü sosyalist sisteme bağlı olduğundan krizin bütün dünyayı etkilemesi gibi bir durum söz konusu olmamıştır. Şayet krizin çıktığı ülkenin göreceli olarak dünya ekonomisindeki payı küçük ise kriz, o ülkeyle ve yakın ekonomik ilişkilerde bulunduğu ülkelerle sınırlı kalabilmektedir. 2001 Türkiye krizini, buna örnek olarak vermek mümkündür. Türkiye’deki bankacılık krizi Rusya ile Türkiye’ye komşu olan Ortadoğu ülkelerinde bazı etkiler yaratmış, ondan öteye sıçrama olmamıştır⁹⁸.

Bazen bir ekonomide başlayan kriz ilişkili diğer ekonomilere de sıçrayarak bir bölgesel kriz halini alabilmektedir. Buna örnek olarak 1997 Asya krizi verilebilir. Bu krizde Tayland’da başlayan krizin Singapur ve Hong Kong gibi bölgenin güçlü ekonomilerine de sıçramasının altında yatan başlıca neden, yatırımcıların o bölgeyi ayrı ayrı devletler olarak değil de bir bütün olarak görmesinden kaynaklanmıştır.

---

⁹⁷ Mehmet DEMİRAL (2008), “Türkiye’de Sıcak Para Hareketleri ve Ekonomik Krizlere Etkisi (1990-2006 Dönemi)”, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, s.47.

⁹⁸ Mahfi EĞİLMEZ (2009), **Küresel Finans Krizi (Piyasa Sisteminin Eleştirisi)**, Remzi Kitabevi, İstanbul, s.52-53.

Sonuçta kriz bütün bölgeye ve işlemlere yayılmış hatta küreselleşme eğilimi göstermiştir⁹⁹.

Sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ve kapitalizmin küreselleşmesiyle birlikte özellikle büyük ekonomilerde çıkan ekonomik krizler küresel alana kolaylıkla ve hızla yayılır bir hale gelmiştir. Buna örnek olarak ise 2007 yılında ABD’de mortgage kredileri krizi olarak başlayan ve İngiltere’ye sıçrayan ekonomik kriz 2008 yılının ikinci çeyreğinde küresel bir krize dönüşmüştür. Başlangıçta bu krizin gelişme yolundaki ülkeleri etkilemeyeceği düşünülürken bu öngörü gerçekleşmemiş ve bütün ülkeler krizden etkilenmiştir¹⁰⁰. Bu durum, krizlerin bulaşıcı bir hastalık gibi yayılması sorununu gündeme getirmiştir.

2.1.3. Ekonomik Krizlerin Bulaşıcılığı

Herhangi bir sektördeki şokun, diğer sektörlerle yayılması olarak ele alınabilen krizlerin bulaşması, ekonomik krizlerin bir ülkeden, özellikle aynı bölgede yer alan diğer ülkelere sıçraması olarak da tanımlanmaktadır. Bulaşma etkisi özellikle, ticari ortak olarak faaliyet gösteren ülkeler arasındaki devalüasyon yarışından kaynaklanmaktadır¹⁰¹.

Krizlerin bulaşıcılığı, kapitalist sistem küreselleşmeden önce çok daha sınırlı olmuştur. Eskiden örneğin; Japonya’da yaşanan kriz, Japonya ya da en fazla o bölge ile sınırlı kalmıştır. Japonya 1990’larda büyük bir mali kriz yaşamıştır. Bu kriz, o zamana kadar dünyanın en büyük bankaları arasında yer alan Japon bankalarının bir kısmının batmasına, bir kısmının da diğer bankalarla birleşmesine yol açmıştır. Ancak, kriz küreselleşmemiş, Japonya ve çevresiyle sınırlı kalmıştır. Oysa günümüzde sermaye hareketlerinin serbest kalması sonucu dünya finansal sistemi daha çok iç içe girmiş durumda olduğundan bu tür bir kriz hemen bütün dünyaya yayılıp küresel bir görünüm almaktadır¹⁰².

---

⁹⁹ EĞİLMEZ (2009), s.52-53.

¹⁰⁰ EĞİLMEZ (2009), s.52-53.

¹⁰¹ DEMİRAL (2008), s.52.

¹⁰² EĞİLMEZ (2009), s.53-54.

Küresel sistem kapitalizme, ekonomik hastalıkların küresel çapta bulaşması sıkıntısını getirmiştir. Eskiden küçük ekonomilerde çıkan ekonomik hastalıklar kendi içinde kalmış ya da ticari ilişkide bulunduğu birkaç ekonomiye bulaşmış, onları da bir ölçüde etkilemiştir. Büyük ekonomilerde ortaya çıkan hastalıklar ise dış ticaret daralmalarına yol açarak daha bulaşıcı bir nitelik taşımaktadır. IMF'nin kuruluş amaçlarından birisi de dış ticaret daralmalarının yarattığı ithalat kısıtlamalarına gidişi önlemek için ödemeler dengesi sıkıntısına giren ülkeye yardım elini uzatmaktır. Küreselleşen dünyada bulaşıcılık, dış ticaret ilişkileriyle sınırlı kalmaktan uzaklaşmıştır. Küresel sistem hastalık bulaştırmayı finansal ilişkilere taşımış ve dolayısıyla çok daha yaygın ve etkin hale getirmiştir¹⁰³. ABD'de 2007 yılı ortalarında başlayıp 2008 yılında patlak veren ekonomik kriz, küreselleşmenin de etkisiyle bütün dünya ekonomilerini etkileyerek küresel bir hal almıştır.

2.2. KRİZ MODELLERİ

Dünyanın farklı bölgelerinde 1990'lı yıllarda değişik tipte finansal krizler yaşanması, her geçen gün bu krizleri açıklamaya çalışan kriz modellerinin de sayısının artmasına neden olmuştur. Özellikle 1990'lı yıllarda yaşanan bölgesel finans krizleri, yeni geliştirilen modellerle açıklanmaya çalışılmıştır. Fakat bu krizlerin, pek çok ortak özelliği olsa da, hiçbir kriz birbirinin aynısı olmadığından, açıklayıcı teorik modeller sınırlı kalmıştır. Krizleri açıklamaya çalışan bu teorik modeller, eksik ve/veya yetersiz kalsa da, krizlerin farklı bir boyutuna dikkat çektiği için, muhtemel bir krizin olası belirtilerinin ne olduğunu önceden anlamaya yardımcı olmaktadır¹⁰⁴. Bununla birlikte bu modeller aslında birbirinin ikamesi değil, birbirlerini tamamlayan ve birbirlerinin devamı olan modellerdir.

---

¹⁰³ Mahfi EĞİLMEZ (2008), "Krizlerin Bulaşıcılığını Önlemek", Radikal Gazetesi, 07 Şubat, http://www.ekonomikyorumlar.com.tr/dergiler/yorum/Yorum_Sayi_510.pdf (25.05.2010).

¹⁰⁴ Üzeyir AYDIN ve Oğuz KARA (2008), "Krizlerin Türkiye Ekonomisine Etkisi: Geleceğin Öngörüsüne Yönelik Bir Deneme", 2. Ulusal İktisat Kongresi, 20-22 Şubat, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, İzmir, s.3, http://www.deu.edu.tr/userweb/iibf_kongre/dosyalar/aydin.pdf (15.01.2011).

2.2.1. Birinci Nesil Kriz Modelleri

1970’lerde, Latin Amerika ülkelerinde yaşanan krizleri açıklamak üzere geliştirilen Birinci Nesil Kriz Modelleri’ne göre krizler, yapısal dengesizlikler ve sürdürülemez politikalarından kaynaklanan, tahmin edilebilir gelişmelerdir. Bu modellerden ilkinde imza atan Krugman, sabit kur rejiminde döviz rezervlerini eriten süreç ve faktörleri incelemiştir; sabit kuru korumanın artık olanaksız hale geldiği, yani rezervlerin tükendiği noktada krizin ortaya çıkacağını belirtmiştir¹⁰⁵.

Bu modele göre, sabit döviz kuru sistemi geçerli olduğu halde, iç kredi hacminin para talebinden fazla artması, yavaş fakat sürekli olarak ülkenin uluslararası rezervlerinin azalmasına ve ülke parasına yönelik spekülasyon ataklarına yol açmaktadır¹⁰⁶. Sorunların temelinde ya mali açıkları finanse etmek amacıyla para basmak ya da zayıf bankacılık sistemine kaynak sağlamak amacıyla genişleyen iç kredi hacmi vardır. Yani model, ekonomik karar vericilerin sermaye piyasalarında borçlanma olanağının olmaması durumunda, harcamalarını ve açıklarını parasallaştırmak zorunda kalacağını varsaymaktadır. Bu çerçevede faiz oranı parite koşulu ülkeden sermaye çıkışına ve ülkenin rezervlerinin sürekli olarak azalmasına neden olmaktadır. Bu modelin odak noktası, krizlerin parasallaşmış aşırı miktarlara ulaşan kamu kesimi borcu ile döviz kuru sistemi arasındaki uyumsuzluklardan kaynaklandığını iddia etmesidir¹⁰⁷. Bu krizlerin hem kaçınılmaz hem de önceden öngörülebilir olması anlamına gelmektedir.

Bu model, günümüzde yaşanan krizleri açıklamada yetersiz kaldığı için eleştirilmektedir. Eleştirilerin odak noktasında, sabit kur politikasını uygulayan hükümetin, parasal bir krize yol açacağını bile bile bütçe açığını parasal genişleme ile finanse etmesi yer almaktadır. Bu eleştirinin temelinde hükümetlerin birinci nesil

---

¹⁰⁵ Yusuf BAYRAKTUTAN (2006), “Küresel Finansal Krizler ve IMF”, **Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri**, Ed. Halil Seyidoğlu ve Rıfat Yıldız, Arıkan Yayınevi, İstanbul, s.26.

¹⁰⁶ Graciela KAMINSKY; Saul LIZONDO and Carmen M. REINHART (1998), “Leading Indicators Of Currency Crises”, IMF Staff Papers, Vol:45, No,1, p.5, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/staffp/1998/03-98/pdf/kaminsky.pdf> (26.01.2011).

¹⁰⁷ Oğuz YILDIRIM (2006), “Kriz Deneyimlerinin Kavramsal Olarak Farklılaştırılması: Latin Tipi Kriz ve Asya Tipi Kriz Modelleri”, **Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri**, Ed. Halil Seyidoğlu ve Rıfat Yıldız, Arıkan Yayınevi, İstanbul, s.113-114.

modellerde varsayıldığından daha rasyonel olduğu iddiası yatmaktadır¹⁰⁸. Bu yetersizliklerin giderilmesi amacı ile İkinci Nesil Kriz Modelleri geliştirilmiştir.

2.2.2. İkinci Nesil Kriz Modelleri

İkinci Nesil Kriz Modelleri, hükümetler ve piyasa beklentileri arasında çelişen amaçların meydana getirdiği dinamik etkileşim mekanizmalarının, rezervler yeterli olsa bile krizlere yol açabileceği varsayımı üzerine odaklanmaktadır¹⁰⁹. İkinci Nesil Modeller ise, 1990'lı yılların başında Avrupa ve Meksika'da ortaya çıkan ve çeşitli ülke paralarını hedef alan spekülative saldırıları açıklamaya yönelik olarak geliştirilmiştir¹¹⁰.

Model, Birinci Nesil krizlerden şu noktalarda ayrılmaktadır¹¹¹:

- Model krizin oluşma zamanının belirlenemeyeceğini söylemektedir,
- Modelin sabit döviz kurunu sürdürmek gibi bir amacı yoktur,
- Eğer ülke sabit döviz kurunu kaldırırsa bunun emek ve istihdam üzerinde olumsuz bir etkisi olmaz. Çünkü böyle bir durumda para politikası üzerindeki engeller kalkmış olacak ve kısa vadede gerekli önlemler alınabilecektir. Nitekim Brezilya ve İngiltere'de böyle olmuştur.

Yukarıdaki maddelerle Birinci Nesil modellerden ayrılan, İkinci Nesil Kriz Modelleri aslında şu durumlara vurgu yapmaktadır¹¹²:

- Hükümetin niçin sabit döviz kurunu bırakması gerektiğini açıklar,
- Hükümetin sabit döviz kurunu koruması için bir nedeni olmalıdır,

---

¹⁰⁸ Rasim YILMAZ ve Ali ŞEN (2006), "Finansal Krizler ve Finansal Krizleri Açıklayan Teori ve Modeller", **Dünya Ekonomisinden Seçme Konular**, Ed. Feride Öztürk ve Fatih Çelebi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, s.318.

¹⁰⁹ Ömer EMİRKADI (2005), "Gelişmekte Olan Ülkeler ve Parasal Kriz Teorileri Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Sosyoekonomi Dergisi*, Temmuz-Aralık, s.41, <http://www.sosyoekonomi.hacettepe.edu.tr/050202.pdf> (12.01.2011).

¹¹⁰ Mert URAL (2003), "Finansal Krizler ve Türkiye", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:18(1), s.14, http://www.iibf.deu.edu.tr/dergi/1139576186_1.pdf (26.01.2011).

¹¹¹ Bülent ERDOĞAN (2006), "Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizler ve Finansal Kriz Modelleri", Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Kahramanmaraş, s.39.

¹¹² ERDOĞAN (2006), s.40.

• İnsanların sabit kurun iptal edileceğine inanmaları hususunda krize yol açan kısır döngünün meydana gelmesi için sabit kuru korumanın maliyeti belli bir seviyeye ulaşmalıdır.

İkinci Nesil Kriz Modelleri, genellikle hükümetlerin sabit kur paritesini korumak için nedenleri olacağı gibi, bu sabit kuru terk etmek için de nedenleri olacağını kabul etmektedir. Böylece, bu iki motif arasında bir gerilim ortaya çıkmaktadır ki bireylerin, sabit kurun terk edileceği beklentisine girmeleri bile döviz kurunu korumanın maliyetini arttıracaktır. Pariteyi korumanın maliyeti arttıkça hükümetin ileri bir tarihte bundan mutlaka vazgeçeceği beklentisi oluşacaktır. Ancak, beklentiler ve spekülasyon ataklar, bunun daha erken bir tarihte ortaya çıkmasına yol açabilecektir¹¹³.

İkinci Nesil Kriz Modelleri, temelinde çoklu denge yani birden fazla denge durumunu ele almaktadır. Bu modeller, temel makroekonomik büyüklükleri; spekülasyon atakları başlatamayacak nitelikte olması, bu büyüklüklerin spekülasyon atakları kaçınılmaz yapacak şekilde zayıf olması ve döviz krizlerinin ortaya çıkabilmesi için temel makroekonomik göstergelerin belirli aralıkta olduğu ara durum yani temel makroekonomik göstergelere bakılarak döviz krizinin ortaya çıkabileceği gibi, çıkmasını da gerektirmeyecek bir durumun olması şeklinde üç durumda incelemektedir. Bu ara durum aşıldığında ekonomide çoklu denge durumu başlayacak ve spekülasyon atakların oluşmasına zemin hazırlanmış olacaktır. Bütün bu makroekonomik büyüklüklerden bağımsız olarak da bir ülke döviz krizlerine maruz kalabileceğinden ekonomik göstergeler kriz işareti vermeseler bile bulaşıcılık etkisiyle döviz krizi ortaya çıkabilecektir¹¹⁴.

---

¹¹³Süleyman DEĞİRMEN; Ahmet ŞENGÖNÜL ve İsmail TUNCER (2006), “Kriz Erken Uyarı Sinyalleri Olarak Reel Ekonomi Göstergeleri”, **Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri**, Ed. Halil Seyidoğlu ve Rıfat Yıldız, Arıkan Yayınevi, İstanbul, s.468.

¹¹⁴ Murat DOĞANLAR (2006), “Türkiye Ekonomisi’nde 1994 Krizi İçin Öncü Göstergeler Denemesi”, **Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri**, Ed. Halil Seyidoğlu ve Rıfat Yıldız, Arıkan Yayınevi, İstanbul, s.377-378.

2.2.3. Üçüncü Nesil Kriz Modelleri

1997’de Tayland’dan başlayarak Doğu Asya’daki pek çok ülkeyi etkisi altına alan Doğu Asya Krizi, Birinci ve İkinci Nesil Para Krizi Modellerinin ileri sürdüğü argümanları geçersiz kılan gelişmelere sebep olmuştur. Krugman’a göre Doğu Asya’daki finans kuruluşları üretken kesimdeki şirketlere kredi verirken hükümetlerin geri ödeme garantisi nedeniyle, eksik değerlendirme yapmışlar ve yanlış krediler vermişlerdir. Türkiye’de 1994 ve 2001’de meydana gelen para krizleri öncesi de bu garantilerin verildiği ve dışarıdan borçlananların benzer davranışlar sergilediği bilinmektedir. Üçüncü Nesil Para Krizi Teorisi de denen bu analizde, belirli alanlardaki geri ödeme garantisinin geçerli olduğu sürece sürdürülebileceği, söz konusu garantinin geçerliliğini kaybetmesinin de reel varlığın fiyatını düşürüp parasal krize yol açtığı anlaşılmaktadır¹¹⁵.

1997’de Asya’da ortaya çıkan para krizlerini, alışlagelmiş ekonomik göstergeler temelinde ve mevcut kriz teorileri ile açıklamak ve tahmin etmek mümkün olmadığından üçüncü nesil para krizi modelleri geliştirilmiştir. Bilindiği gibi Birinci ve İkinci Nesil Kriz Modelleri, ülkelerin temel göstergeleriyle ilgilidir. İlk nesil modele göre, para krizleri temel göstergelerin kötü gelişmesinden ve hükümetin sabit döviz kuru rejimini sürdürememesinden kaynaklanmaktadır. İkinci nesil modellerde, piyasadaki beklentilerin kayması veya ülkenin temel göstergelerinin yıpranması para krizinin oluşmasına yol açmaktadır. Üçüncü Nesil modellerde ise bankacılık sektörü ilave bir istikrarsızlık kaynağı oluşturmaktadır. Üçüncü Nesil modeller sadece para krizini açıklamadıkları için yani para ve bankacılık krizlerinin ikisine birden bir açıklama getirdiği için ikiz kriz modeli olarak da adlandırılmaktadır¹¹⁶.

Finansal piyasaların giderek bütünleştiği günümüz dünyasında, Üçüncü Nesil Kriz Modelleri, herhangi bir ülkenin finans piyasasında meydana gelen

---

¹¹⁵ Mehmet ŞİŞMAN (2006), “Parasal Kriz Teorileri ve Gelişmekte olan Ülkeler”, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:21(1), s.18-19, http://iibf.marmara.edu.tr/dosya/fakulte/iibfdergi_2006/02-PARASAL-KRIZ-TEORILERI-MEHMET-SISMAN.pdf (25.01.2011).

¹¹⁶ Murat PIÇAK; Sema YILMAZ ve Yavuz GİRAY (2009), “Küresel Ekonomik Sistemde Finansal Krizleri Önleme ve Yönetme Sorunsalı”, Mevzuat Dergisi, Sayı:137, Mayıs, <http://www.mevzuatdergisi.com/2009/05a/03.htm> (16.09.2010).

istikrarsızlıkların veya krizin bir başka yerde makroekonomik temellerle açıklanamayan bir krizi başlatabilmesi gerçeğinden hareket etmektedir. Bu modellerde, hükümetlerin ahlaki tehlikeye yol açan politikaları (özellikle finansal güvenlik ağları) krizi yaratan temel faktör olarak ele alınmaktadır¹¹⁷. Bu modellerde farklı ülkelerde eşanlı olarak ortaya çıkan krizler açıklanırken ülkelerin kendi içlerinde benzer kırılmalıklar taşıdıkları ve bu yüzden ortak şoklarla sarsıldıkları öne sürülmektedir. Diğer taraftan bireylerin rasyonel olmayan davranışları veya parasal fon yöneticilerinin karşılaştıkları asimetrik güdüler nedeniyle yatırımcılarda oluşan rasyonel olmayan beklentilerin de krizlerin yayılmasını etkilediği kabul edilmektedir.¹¹⁸

2.3. KRİZ KURAMLARI

İktisat kuramı, temel itibariyle “kıt kaynaklar-sınırsız ihtiyaçlar” çıkmazı içerisinde denge ve denge koşullarını araştırmasına rağmen son 20-30 yılda “iktisat” denince akla ‘kriz’ gelmeye başlamıştır. Hatta, iktisat ile kriz sözcükleri neredeyse eşanlı kullanılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla, farklı iktisadi görüşler açısından krizlerin çıkış nedenleri ve ilgili görüşlere yer verilecektir.

2.3.1. Klasik Okul

Klasik okul iktisatçıları Say yasasına göre her arzın kendi talebini yaratacağını kabul etmekle birlikte genel olarak kapitalist ekonomide aşırı üretim ve işsizlik gibi iktisadi krizlerin ortaya çıkmayacağını öne sürmüşlerdir¹¹⁹.

Klasik okul piyasa mekanizmasını etkin, uyumlu, kendini düzenleyen bir sistem olarak değerlendirmiş; rekabetçiliğe ve bireysel çıkar maksimizasyonuna özel

---

¹¹⁷ Levent ÇİNKÖ (2008), “Finansal Kriz Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme”, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Yüksekokulu Uluslararası Finans Sempozyumu, İstanbul, s.329-330, <http://bsy.marmara.edu.tr/Konferanslar/2008/32.pdf> (16.09.2010).

¹¹⁸ Güven DELİCE (2003), “Finansal Krizler: Teorik Ve Tarihsel Bir Perspektif”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:20, Ocak-Haziran, s.65, <http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi20/delice.pdf> (25.01.2011).

¹¹⁹ Vural Fuat SAVAŞ (2007), *İktisatın Tarihi*, 5. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, s.484.

önem vermiştir. Klasik yaklaşımda düzenleme sürecinin ihmal edilmesi, dengeli ve statik büyüme üzerinde yoğunlaşması, piyasa mekanizmasının kendini düzenleyen bir sistem olarak ele alınmasından kaynaklanmaktadır. Ancak klasik yaklaşım piyasa mekanizmasının bu şekilde işlemesine rağmen krizlerin oluşumuna ihtimal vermiştir¹²⁰. Bu kuramda dikkat edilmesi gereken nokta, krizlere imkan vermeyecek şekilde çalışan piyasa mekanizmasının normal işlevlerinin dışında bazı etkenlerin krizlere sebep olmasıdır. Bu etkenler dönemsel olarak sistemi bozucu nitelikte olmakla birlikte doğa şartları (kuraklık, sel, deprem, vs.) ve insan doğası (iyimserlik ve kötümserlik dalgalanmaları, savaşlar, devrimler ve siyasal gafflar, vs.) ile ilgili ve dışsal nitelik taşımaktadırlar¹²¹.

Klasik yaklaşımda savaş ve politik gafflar gibi tek seferlik faktörler, krizlerin düzenliliğini açıklamakta yetersiz kalmışlardır. Bu çerçevede “iş çevrimi” kavramı ayrı bir önem kazanmıştır. İş çevrimleri, krizlerin klasik kuram tarafından kavranmasında temel bir fonksiyon yüklenmiş ve ek bir açıklama metodu kazandırmıştır. Dolayısıyla piyasa mekanizması yine kendini düzenleyen bir sistem olarak ele alınmış, fakat adaptasyon süreci düz değil, çevrimsel bir süreç olarak kabul edilmiştir. Buna göre piyasa mekanizmasının doğasından kaynaklanan ve içsel nitelikli birçok faktör sebebiyle sistem kendi kendine dalgalanmalar yaratmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta ise klasik iktisat yaklaşımında dalgalanmaların “kriz” niteliği taşımaması, bütünsel kuramsal tutarlılığı korumak amacıyla daha ziyade “küçük dalgalanmalar” olarak ele alınmalarıdır. Bu yolla, adaptasyon sürecinin çevrimsel doğası sistemin kendini düzenlemesi açısından bir sınır oluşturmamaktadır¹²².

İş çevrimi kuramı, yukarıda bahsedilen iki yaklaşımı bütünleştirme amacı taşımaktadır. Normal iş çevrimlerinin bir parçası olan daralma ve genişlemeler düzenli ve şiddetli olmayan dalgalanmalar niteliğinde olup piyasa mekanizmasının kendi içinde oluşmaktadır. Uzun süreli ve şiddetli genişleme ve daralmalar piyasa

---

¹²⁰ Anwar SHAIKH (1978), “An Introduction To The History Of Crisis Theories”, U.S. Capitalism in Crisis, U.R.P.E., New York, p.220, <http://gesd.free.fr/shaikh78.pdf> (07.01.2010).

¹²¹ İltar ÜNLÜKAPLAN (2010), “Kriz Kuramları, Modelleri ve Tarihsel Süreçte Krizler”, **Küresel Kriz ve Türkiye**, Ed. Seyfi Karahan, Karahan Kitabevi, Adana, s.2.

¹²² SHAIKH (1978), p.220-221.

mekanizması dışındaki faktörlerden kaynaklanmakta ve bu faktörler dalgalanmaları krize çevirebileceği gibi kendi başlarına ayrı bir kriz de yaratabilmektedir. Zira bu krizlerin piyasa mekanizmasının normal işleyişi dışında oluştuğu kabul edilmiştir¹²³.

2.3.2. Marksist Kuram

Marksist analizde esas işlev, kapitalizmin neden yıkılmaya mahkum olduğunu ortaya çıkaran tarihsel değişim yasalarını göstermektir¹²⁴. Marks kapitalizmin genel yasalarını inceleme konusu yapmış, kriz konusunu da bu yönde ele almıştır. Kriz teorisi özel bir öncelikle değil, Kapital'in tasarlanmış planında daha somut incelemelerin yer aldığı diğer bölümlere ötelenmiştir. Ancak, Marks'ın erken ölümü sebebiyle bu bölümlerin dağınık el yazmaları şeklinde kalmalarına neden olmuştur. Yazarın, Artık Değer Teorileri adlı eserin 2. cildindeki krizlerle ilgili bölüm doğrudan krizleri konu alan krizler başlığı altındaki tek çalışmasıdır. Ancak bu bölümde de krizler, kendine ait bir kriz teorisi oluşturmak için değil kendinden önceki iktisatçıların kriz hakkındaki düşüncelerini eleştirmek için konu edinmiştir. Kendi fikirleri böylece eleştiri sırasında 'geçerken' ortaya çıkmıştır. Bu nedenle de Marks'a ait bir kriz teorisi yoktur. Ancak krizler için önemli ipuçları ve bazı temel önermeler vardır¹²⁵.

Marks Say yasasını kabul etmemekle kalmamış, bu yasanın sadece trampa ekonomilerinde geçerli olacağını belirtmiştir. Buna sebep olarak da malların önce parayla sonra da malla değiştirilmesini göstermiştir. Bu tür bir değişimde malların paraya ve tekrar mallara dönüştürülmesi zaman ve yer yönünden büyük çeşitlilik göstermektedir. Bu sebeple, Marks kapitalist sistemin yapısında kendi içsel işleyişinden kaynaklanan krizlerin mevcut olduğunu belirtmiş ve bu krizlerin ortaya çıkış nedenlerinden birisinin genel aşırı üretim olduğunu vurgulamıştır¹²⁶.

---

¹²³ ÜNLÜKAPLAN (2010), s.3.

¹²⁴ Muammer TEKEOĞLU (1993), **İktisadi Düşünceler Tarihi**, 1. Basım, Çukurova Üniversitesi Yayınevi, Adana, s.107.

¹²⁵ Cüneyt AKMAN (2010), **Marksist Kriz Teorileri Işığında Küresel Kriz**, 1. Baskı, Kalkedon Yayınları, İstanbul, s.18-19.

¹²⁶ SAVAŞ (2007), s.484.

Kendi başına gelişmeyen ve kendi iç yasalarınca hareket etmeyen ama tümüyle genel aşırı üretim krizinin bir aşaması, bir evresi olarak kriz sürecinde yer alan bu para bunalımının kendisi, genel aşırı üretim krizinin “sonucu” ve onun “yoğunlaşmış şekli” olarak oluştuğu için bu kriz, kapitalist sistemdeki her gerçek ekonomik bunalımın bir ögesi olarak genel kriz tablosu içinde yer almaktadır. Genel ekonomik kriz, para krizi olarak ortaya çıksa da bu kriz, genel aşırı üretim krizinin bir aşamasından ibarettir¹²⁷.

2.3.3. Neo-klasik Yaklaşımda Kriz

Neo-klasik iktisadın temelinde kendi kendine dengeye ulaşan piyasa vardır. Bu sebeple ekonomide ortaya çıkan dengesizlikler az ilgi görmekte, daha çok krizlerden çok konjonktör dalgalanmaları üzerinde durmuştur. Bu dönemde literatüre yapılan katkıları Savaş¹²⁸;

- Eksik üretim ve efektif talep teorisi
- Aşırı tüketim, aşırı yatırım ve orantısız yatırım kuramları
- Psikolojik teoriler ve kredi ile ilgili kuramlar ve kümülatif hareketler

olarak üç gruba ayırmıştır. Roscher, Say Kanunu'nun gerçek hayatta geçerlilik kazanmadığını sadece trampa ekonomilerinde geçerli olduğunu belirtmiştir. Lexis, Say teorisini “aşırı bir soyutlamanın ve parasal ile kapitalist bir üretim ve mübadele sisteminin gerçek koşullarının tümünü göz ardı edilmesinin bir ürünü” olarak değerlendirmiştir. Hawley, durgunluk ve gerileme dönemlerinin önemine dikkat çekmiş ve “ölü stok” adını verdiği, üretim ve tüketim amacıyla kullanılmayan atıl mal birikimlerinin yeni yatırım fırsatlarının gerektirdiğinden fazla olmasını, krizlerin nedeni olarak göstermiştir. Bu görüşlerin ortak yanı krizleri yetersiz tüketime bağlamalarıdır¹²⁹.

Price, krizleri aşırı harcama ve aşırı tüketime bağlayarak bütün düzensizliklerin ve dengesizliklerin sebebi olarak göstermiştir. Aşırı tüketimin sabit sermayeye

¹²⁷ Ferhat ALİ (2009), **Marksist Kriz Teorisi**, Umut Yayıncılık, İstanbul, s.56.

¹²⁸ SAVAŞ (2007), s.618.

¹²⁹ ÜNLÜKAPLAN (2010), s.5.

yönelen aşırı yatırım olarak gerçekleşeceğini vurgulamıştır. Guyot ise, ekonomik krizlerin yatırımların, sabit sermaye ve işletme sermayesi arasında orantısız dağılımından kaynaklandığını öne sürmüştür. İşletme sermayesinin yeniden oluşumu uzun süre gerektirecek kadar zarar görmüşse sabit sermayenin bu süre içinde üretken olamayacağını ve krizin de o derece uzun ve ciddi olacağını belirtmiştir¹³⁰.

2.3.4. Keynes Öncesi Kriz Kuramları

Baranovsky, ekonomik krizlerin kapitalist sistemin yapısal özelliklerinden kaynaklandığını öne sürerek orantısız yatırım, yetersiz tüketim ve gelir dağılımında dengesizlik gibi faktörlerin krizlere neden olacağını öne sürmektedir. Veblen, krizleri ekonomilerin çağdaş organizasyonlarına bağlayarak fiyat ve karlara yönlendiren bu tür bir yapıyı normal olarak değerlendirmektedir. Maliyetlerdeki bir artış, rekabete yol açacak ve fiyatlar düşecektir. Dolayısıyla bu düşüş krizi tetikleyecektir¹³¹.

Kondratieff ve Stolper analizlerinde fiyat ve çıktı serilerde uzun vadede görülen dalgalanma hareketleri ile ilgili olarak uzun vadeli konjonktör hareketlerini incelemiştir. Bu dalgalanmalar ekonomik konjunktörde yeni dönemlerin başlangıcını ve bu başlangıcı takip eden yıllarda düşüşe geçişini gösterirken; bir dalganın sona erip diğerinin başlaması da önemli teknolojik devrimlere, savaşlara ve sosyal dönüşümleri ifade etmektedir. Kondratieff ve Stolper büyük buhranın ve İkinci Dünya savaşlarının ortaya çıkmasına dikkat çekerek dalgalar arası geçişlerin önemine dikkat çekmek istemişlerdir¹³².

Keynes öncesi kriz kuramları, Neo-klasik kriz kuramları ile büyük ölçüde paralellik arz eder ve genel olarak aşırı üretim ve yetersiz tüketim üzerinde durmaktadır. Krizlerin ortaya çıkışı bu yaklaşımlarda orantısız üretim ve yetersiz tasarruf ile açıklanmaktadır¹³³.

---

¹³⁰ SAVAŞ (2007), s.624-625.

¹³¹ SAVAŞ (2007), s.727:730.

¹³² Osman AYDOĞUŞ vd. (2009), "Kriz Teorileri: Kondratieff, Schumpeters ve Wallerstain", Ege Üniversitesi Çalışma Notu, s.4, <http://iibf.ege.edu.tr/economics/papers/wp09-01.pdf> (21.01.2011).

¹³³ ÜNLÜKAPLAN (2010), s.6.

2.3.5. Keynesci Yaklaşımda Kriz

John Maynard Keynes, 1936 yılında “Genel Kuram: İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Kuramı” adlı eserinde ekonomik buhranın çıkış nedenlerini araştırmıştır. Keynes, analizine döngüsel hareketi açıklayarak başlamaktadır. Döngüsel harekette ifade edilen, işleyen bir sistemdir. Sistemi yukarı yönde çeken güçler, zirvedeki toplanmadan sonra bu defa ters yönde işlemeye başlamaktadır. Ters yönde işleme bu güçlerin yavaş yavaş etkilerini kaybedip, tekrardan sistemi yukarı yönlü harekete geçirebilme yeteneğine sahip oldukları belli bir noktaya kadar devam etmektedir. Ayrıca Keynes, yukarı ve aşağı yönlü hareketlerin zaman içinde ortaya çıkma sırası ve süresinde de bazı belirgin düzenlilik derecelerinin bulunduğunu ve bu noktanın “ticari çevrim” tanımlamasının önemli bir özelliği olduğunu belirtmektedir. Kriz ise, ticari çevrimde açığa çıkan bir kavramdır. Keynes krizi, “yukarı doğru yönelen bir hareketin yerini aşağı yönlü bir harekete bırakması eğiliminin sıklıkla ani ve şiddetli bir tarzda ortaya çıkması gerçeği” olarak tanımlamaktadır¹³⁴.

Keynes’in krizle ilgili yaklaşımı bazı çıkarımları da beraberinde getirmektedir¹³⁵:

- Keynes’de ticari çevrimler ve krizler sistemin kendi içsel unsurlarının bir sonucudur.
- O halde sistem kusurludur ve yeni bir “Genel Teori”ye ihtiyaç vardır.
- Sistemi yukarı ve aşağı çeken güçleri anlamak, krizlerin süresi ve şiddeti açısından önemlidir.
- Krizler, ekonomik koşullardaki ani ve şiddetli değişimler anlamına geldiğinden, analizlerde beklentiler çok önemli bir yere sahiptir.

Keynes, iktisadi dalgalanmanın esas nedenleri olarak; tüketim eğilimindeki, likidite tercihindeki ve sermayenin marjinal etkinliğindeki dalgalanmaları göstermektedir. Başka bir ifadeyle, bu üç bileşen Keynes’in bahsettiği sistemi yukarı ve aşağı çeken güçleri oluşturmaktadır. Bununla birlikte Keynes’e göre ticari

¹³⁴ Ersan BOCUTOĞLU ve Aykut EKİNCİ (2009), “Genel Teori, Küresel Krizler ve Yeniden Maliye Politikası”, Maliye Dergisi, Sayı: 156, Ocak-Haziran, s.68-69, http://portal1.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/156/05.Ersan.BOCUTOGLU_Aykut.EKINCI.pdf (24.01.2011).

¹³⁵ BOCUTOĞLU ve EKİNCİ (2009), s.69.

çevrimlerin başlıca ayırt edici nitelikleri, çevrim kelimesinin gerektirdiği süre ve dalgalanmaların dönemsellik özellikleri dikkate alındığında; sermayenin marjinal etkinliğinde meydana gelen dalgalanmalara yoğunlaşılması gerekmektedir¹³⁶.

Sermayenin marjinal etkinliği kavramını incelemeyen önce, iktisadi dalgalanmanın diğer iki nedeni olan tüketim eğilimi ve likidite tercihi kavramlarına göz atmakta fayda vardır. Keynes, tüketim eğilimini etkileyen faktörleri iki gruba ayırmaktadır¹³⁷: Objektif ve Sübjektif faktörler.

Objektif faktörler; ücret birimindeki değişimler, gelir ve net gelir arasındaki farktaki değişimler, net gelire istikrarlı bir ilişki içerisinde bulunmayan sermaye değerindeki değişimler, zaman iskonto oranındaki, yani bugünkü mallarla gelecekteki mallar arasındaki mübadele oranındaki değişimler, maliye politikasındaki değişimler, bugünkü ve gelecekteki gelir seviyesi arasında beklenen ilişkiadaki değişimlerdir.

Sübjektif faktörler ise; zevk ve tercihler, moda, cömertlik, gösteriş, risklere karşı rezerv oluşturma ve miras bırakma isteği gibi psikolojik faktörlerle ilgilidir. Keynes, tüketim eğilimini etkileyen faktörleri bu şekilde belirttikten sonra marjinal tüketim eğilimi kavramına ulaşır ve marjinal tüketim eğilimini dC_w/dY_w şeklinde tüketimin milli gelire türevi biçiminde gösterir. Marjinal tüketim eğilimi, milli gelirdeki bir birimlik artışın ne kadarının tüketime gittiğini göstermektedir. Keynes, marjinal tüketim eğilimiyle çarpan ilişkisini incelemekte fakat yukarıda belirtilen nedenlerden ötürü iktisadi dalgalanmanın temel açıklayıcısı olarak, sermayenin marjinal etkinliğini kullanmaktadır.

Keynes'in gelecekle ilgili beklentileri, güvenilmez, istikrarsız ve ani değişimlere açık olarak nitelendirmektedir. Yatırımcı, gerçekten de gelecekle ilgili çok az bilgiye sahip olmakla birlikte gelecekle ilgili kararları sayısal verilerden ziyade kendi içgüdüsüne dayanmaktadır. Keynes bu özelliği, "hayvani içgüdü" olarak tanımlamaktadır. Sağlıklı bir insanın ölüm düşüncesini aklına getirmemesi gibi, yatırımcı da batma tehlikesini çoğu zaman kendinden uzak görmektedir. Fakat nasıl ki sağlıklı bir birey hastalandığında veya ciddi bir rahatsızlık riski belirdiğinde,

---

¹³⁶ ÜNLÜKAPLAN (2010), s.8.

¹³⁷ ÜNLÜKAPLAN (2010), s.8-9.

tüm kararlarını ani bir kötümserlik kaplıyorsa; aynı şekilde yatırımcılar da gelirlerindeki azalmayı hissettiklerinde yatırım kararlarında ani değişikliklere gidebilmektedir. Öyle ki, güven duygusundaki bir azalmanın sonucu yatırımlar tamamen durabilmektedir¹³⁸.

2.3.6. Avusturya Okulunda Kriz

Avusturya Okulu temelinde Neo-klasik yaklaşımla benzerlik gösteren yönleri olsa da insan faaliyetinin amaçlı davranışları, kendiliğinden düzen, subjektivizm ve yönetsel bireycilik açısından Neo-klasikten ayrılmaktadır¹³⁹. Avusturya okulu'nun krizler konusundaki yaklaşımları Mises, Hayek ve Schumpeter çerçevesinde incelenmektedir.

Mises, ekonomik bunalımların temel nedenini piyasa sistemine dönemsel olarak devletin ve bankaların yaptıkları müdahalelere bağlamaktadır. Piyasa sisteminin girişimci sınıfları devlete baskı yapması sonucu faizler düşer ve kredi hacmi genişler. Kredi genişlemesi üretim malları sanayinde genişlemeye yol açmakta fakat tüketim malları arzını artırmamaktadır. Bu durumda fiyatlarda bir dalgalanma olacak, üretim malları fiyatı düşerken, tüketim malları fiyatı yükselir ve ekonomide dalgalanmalar ortaya çıkmaktadır¹⁴⁰.

Hayek'e göre krizlerin asıl nedeni, ekonominin sanayi yapısının toplumun tasarruf planları ile uyuşmamasından doğar. Hayek'in analizi, kendi içinde istikrarlı bir piyasa ekonomisini ifade eder. Piyasanın işleyişi sistematik bir şekilde bozulmadığı takdirde, fiyatlar bilgi iletme fonksiyonları ile tüketim yapısını sanayi yapısına uydurmayı garanti eder. Ekonominin dengesini (istikrarını) bozucu etkiler, bankacılık sektöründe yaratılan kredi artışları, Keynesyen iktisat politikaları gibi piyasanın işleyişini bozan, daha açıkçası, fiyatların yanlış bilgiler iletmelerine yol açan, piyasaya dışsal olan etkilerdir. Bireylerin gönüllü tasarruflarının ötesinde bankacılık sektöründe yaratılan krediler aracılığıyla girişilen büyüme süreci, ancak kredilerin artması devam ettiği sürece sürebilir. Bu bir enflasyonist büyüme

¹³⁸ BOCUTOĞLU ve EKİNCİ (2009), s.74.

¹³⁹ TEKEOĞLU (1993), s.214.

¹⁴⁰ TEKEOĞLU (1993), s.220.

sürecidir. Cebri tasarrufla girişilen bu yatırım süreci, gerçek tasarrufların üzerinde bir sermaye birikimine yol açar: Sermayenin yanlış yönlendirilmesi. Ancak bir süre sonra ya bankacılık kesiminde faizlerin yükselmesi ya da faktör fiyatlarının yükselmesi sonucu karsız bir sermaye yapısı ortaya çıkacak ve hem sermaye değersizleşmesi hem de büyük bir gayri iradi işsizlik doğacaktır. Keynes'in tezi ise kapitalist piyasa sisteminin kendi haline bırakıldığında sık sık büyük miktarlarda işsizlik şeklinde krizlerin doğacağını ileri sürer, yani kriz kapitalist piyasa sisteminde içseldir¹⁴¹.

Schumpeter, dalgalanmaları girişimcinin rolü ve yeniliklerle açıklamaktadır. Kapitalist bir ekonomide yeniliklerin uygulanması, yeni yatırımları getirmekte ve bunların etkilerinin belirli zamanlara toplanmasıyla veya kümelenmesi ile bir konjonktür yükselmesi ortaya çıkmaktadır¹⁴².

2.3.7. Parasalcı Kuramda Kriz

Parasalcı yaklaşıma göre, iktisadi hayatı etkileyen temel faktör para arzındaki değişimler olup bu değişimler genellikle mikro karakterlidir. Ayrıca, piyasadaki tüm aktif varlıkların fiyat ve getiri oranlarında değişikliklere yol açarak ekonomik istikrarsızlıklara neden olmaktadır. Bu istikrarsızlık, hükümetlerin uyguladıkları maliye politikaları ile para otoritelerinin ekonomik birimler arasında farklılık yaratıcı uygulamalarından kaynaklanmaktadır¹⁴³.

Parasalcı kurama göre, ekonomide ortaya çıkan istikrarsızlıkların temel kaynağı devletin uyguladığı para ve maliye politikalarıdır¹⁴⁴. Özellikle genişletici maliye politikası, dışlama etkisi nedeniyle ekonomide daralmaya yol açmaktadır. Kuramsal olarak ekonomideki para stokuna stratejik bir önem veren görüş, politika önerisi olarak da aktif para politikasını önermemektedir. Dalgalanma ve krizlere yol açmayan para politikası, para arzında sabit bir artışa izin veren kurallı para

---

¹⁴¹ Ömer YILMAZ; Alaattin KIZILTAN ve Vedat KAYA (2005), "İktisadi Kriz Kuramları, Finansal Küreselleşme ve Para Krizleri", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:24, Ocak-Haziran, s.84, <http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi24/oyilmaz.pdf> (25.12.2010).

¹⁴² TEKEOĞLU (1993), s.222.

¹⁴³ TEKEOĞLU (1993), s.235-236.

¹⁴⁴ SAVAŞ (2007), s.886.

politikasıdır. Geliri etkileyen en önemli faktörün para arzı olması ve para arzının dışsal olarak kabul edilmesi parasalcı kuramda dalgalanmaların sorumlusunun para arzındaki dalgalanmalar, krizlerin nedenini ise para arzındaki azalma olduğu belirtilmektedir¹⁴⁵.

2.3.8. Yeni Keynesci Kriz Kuramları

Yeni Keynesci yaklaşım Neo-klasik yaklaşımın sermaye, büyüme ve bölüşüm alanındaki görüşlerinin mantıksal tutarlılığını eleştirerek gelir dağılımına özel bir önem vermektedir¹⁴⁶. Yeni Keynesci yaklaşımın kriz konusuna ilişkin önemli katkıları olan Mishkin, krizlerin oluşum nedenlerini aşağıdaki şekilde sıralamıştır¹⁴⁷:

- Faiz oranlarındaki yükselme: Kredi talebinde yükselme veya para arzındaki düşüş nedeniyle faiz oranındaki yükselme, kredi riski olumlu olanların kredi alma konusundaki isteklerini düşürecek, olumsuz kredi riskine sahip olanlar ise kredi konusunda gönüllü olmak isteyeceklerdir. Ters seçimdeki bu şekilde bir artış borç verenlerin borç verme isteğini azaltacaktır. Sonuçta yatırımlar düşer ve iktisadi faaliyet daralma dönemine girer.

- Belirsizlikte artış: Finansal veya finansal olmayan kurumlardan kaynaklanan hatalar, daralma, menkul kıymet piyasalarında bir düşüşün getirdiği finansal piyasalardaki belirsizliğe ilişkin ciddi bir yükseliş, olumlu-olumsuz kredi riski elemesini zorlaştırmaktadır. Borç verenlerin ters seçim sorununu çözmedeki yetersizlikleri onları borç vermede isteksizleştirecek, borç vermedeki bu azalış yatırımları azaltarak iktisadi faaliyetleri daraltacaktır.

- Bilançoların menkul kıymet piyasaları etkisi: Firmaların bilançolarının durumu, finansal sistem içerisinde asimetric enformasyon sorununun ağırlığı konusunda önemli içerimlere sahiptir. Menkul kıymet piyasalarında sert bir düşüş firmaların bilançolarında bozulmaya yol açarak finansal piyasalarda ters seçim ve ahlaki risk sorunlarını arttıracak ve finansal krize yol açacaktır.

---

¹⁴⁵ ÜNLÜKAPLAN (2010), s.13.

¹⁴⁶ TEKEOĞLU (1993), s.257.

¹⁴⁷ ÜNLÜKAPLAN (2010), s.14-15.

- Bankacılık sektöründeki sorunlar: Bankalar, finansal piyasalarda ekonomi için verimli yatırımları kolaylaştıracak bilgi üreten faaliyetlerde bulunmak amacıyla önemli bir role sahiptir. Bankaların borç vermesiyle ilgili olarak bankaların bilançoları da önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Bankaların bilançolarında bir bozulmadan kaynaklanan sermaye azalışı, onların borç vereceği kaynakları da azaltacaktır. Bu durum da yatırım harcamalarını azaltarak iktisadi faaliyeti daraltacaktır.

- Kamu maliyesindeki dengesizlikler: Kamu maliyesindeki ciddi sorunlar devletin bankacılık kesimine borç vermesini güçleştirebilmektedir. Bankalar bu durumda devletten bono ve tahvil almada gönülsüz olacaktır. Bu durum banka bilançolarına olumsuz yansımaktadır. Öte yandan kamunun borç stokuna bu şekilde bir bakış döviz krizini de harekete geçirebilmektedir. Çünkü yatırımcılar yabancı paraya yatırım yapacak ve ulusal para ciddi bir düşüşe uğrayacaktır. Ulusal paranın değerinde bu şekilde bir kayıp yabancı para ile borçlanmış olan firmaların bilançolarında ciddi bozulmalar yaratacaktır. Bu bilanço sorunları ise ters seçim ve ahlaki risk sorunlarını dikkate arttırarak borç alma imkanını azaltarak iktisadi faaliyeti daraltacaktır.

2.4. KRİZ YARATAN SİSTEM: KAPİTALİZM

Kapitalist sistem, çalışanların çıkarlarını korumak yerine, sermaye sınıfının çıkarlarını savunan bir sistemdir. Nasıl ki yaşamak için havaya, suya ihtiyacımız varsa, kapitalist sistemin de kar etmeye ihtiyacı vardır. Karı elde etmek için en düşük maliyetle, en yüksek geliri elde edecek, aradaki fark olan karı elde edecektir. Şimdi bu sistemin amacı, tüketim toplumunu yaratmaktır. Dolayısıyla, kapitalizm kendi ideolojisini de yaratmaktadır¹⁴⁸.

Kapitalist sistem istekleri sürekli körüklemektedir. İhtiyaçlar üzerinden değil, istekler üzerinden hareket etmektedir. Gereği olmayan, fuzuli yeni ihtiyaçlar üretmektedir. Hiç gereği yokken ‘cep telefonu eskidi’ veya ‘bilgisayarın bir üst

---

¹⁴⁸Nazım ENGİN (2008), “Tüketim Toplumu Olduk, İsrraftan Kaçınmalıyız”, Ataşehir’in Haber Dergisi, Ekim, Sayı:93, <http://www.atasehirmagazin.com.tr/nazmengin.html> (E.T: 27.01.2010).

modeli çıkmış' denilmekte ve gidip yenisi alınmaktadır. Bunun sebebi, sistemin işleyebilmesi için ihtiyacımız olmadığı halde satın almaktır. Bunun dozu kaçınca, 'yoksunluk' denen bir şey ortaya çıkmaktadır. Örneğin, yoksul olmayan bir kişi bile, yanındaki insanın sahip olduğu bir şeyi alamıyorsa moral bozukluğu yaşamakta, o da satın almak istemektedir. Kişi tükettiği zaman tatmin olmakta ve mutlu olmaktadır. Böyle bir ortam yaratabilmek için kapitalizm bireyi kullanmakta, bireyciliği teşvik etmektedir. Komünizmin dayandığı, toplumsal dayanışmayı bir kenara itmektedir. Toplumsal dayanışmayı zaaf olarak görmekte ve bireyin güçlülüğünü ortaya atmakta, rekabet içine sokmakta ve dayanışmayı geri plana itmektedir. 'Birey özgürleşiyor' denilerek, tüketimin esiri haline getirilmektedir.

Kapitalizm bu dünyada cenneti, özgürlüğü vaat etmekte ama aslında insanlar mutsuz, ihtiyaçları sonsuzdur. Yoksulluk değil, yoksunluk vardır. Toplum böyle düşündüğü zaman politik bilinci de zayıflamakta, dayanışmaya girmesi gerekirken rekabete girmektedir. Sistem bireyleri bencilleştirmekte, birbirinden koparmaktadır.

Tüketimin artması sistem açısından iyi fakat bir yandan da toplumu çıkmaza sokmaktadır. Krizin ana temelinde bu vardır; "durmadan üreteceksin, durmadan satacaksın". Ama dünyanın da belli bir doğal kaynağı vardır. Durmadan enerji kullanmak, doğal kaynak tüketmek maliyetleri yükselten bir unsurdur ve bunun sonucunda doğa yok olmaktadır. Doğal çevrenin kirlenmesi, içtiğimiz suyun, havanın kirlenmesi sonucunu doğurduğuna göre dolayısıyla kronik hastalıklar yaratmaktadır. Sistem, mutluluk yaratması gerekirken aslında sağlıklı bir toplum yaratmaktadır.

Kaynaklar kıt, istekler sonsuz, dolayısıyla maliyetlidir. Kapitalizmin sorunu da budur. Bugün, ekonomik sistemin reel kesiminde olduğu gibi, finansal kesiminde de sorunlar ortaya çıkmıştır. Para arzının çoğalması, paradan para kazanma hırsı sonucu, sistem, bireyleri risk almaya yöneltmiştir. Bu krizin altında yatan nedenler bu riskle ilgilidir. Amerika'da, mortgage sisteminde, olmayacak kişilere kredi verilmesi sonucu şirketler riske girmiştir. Riske karşı sigorta yapılmakta, o da başkasına sigorta yaptırmakta ve bir yerden kopunca dalga etkisi yaratarak krize yol açmaktadır¹⁴⁹.

---

¹⁴⁹ENGİN (2008).

Dünya ekonomisi o kadar çok birbirine bağımlı hale getirilmiş ki ABD’de ortaya çıkan kriz, bir ildeki esnafı hatta küçük bir ilçedeki esnafı bile etkilemektedir.

Tarih, ekonomik krizlerin yalnızca kapitalist üretim biçiminde ortaya çıkıp varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Krizlerin nedeni bu üretim biçiminin niteliğinde yatmakta ve yine bu üretim biçimine özgü yasa ve çelişkilerce belirlenmektedir. Karl Marx (1976), kapitalizmi şu şekilde ifade etmektedir: “Kapitalizm, tıpkı vampir gibi sürekli olarak canlı emeğini, insanın emeğini emerek var olan bir varoluştur”. Komünist Manifesto’da ifade edilen sınıflar mücadelesi de bunun üzerine kurulur. Vampir yani sermaye sürekli olarak insanların emeğini, kanını emerek büyüyüp gelişirken diğer tarafta kanını emdiği, emerek metalaştırdığı emekle sürekli bir çelişki halindedir. Bu nedenle kapitalizm konusunda düşünürken sürekli olarak sermayenin sermaye olarak var olması için canlı emeğe gereksinim duyduğunu göz önünde bulundurmak gerekir.

Bu bağlamda krizle kapitalizm arasındaki çelişkiye çok iyi bakılması gerekir. Çünkü farkına varmadan ya da ideolojik baskı karşısında kriz derken 1929 dünya ekonomik krizi, 1970’ler Amerikası’nın krizi, 1997 Asya krizi, Türkiye’de yaşanan 2001 Şubat krizi ya da 2008 dünya finans krizi anlaşılmaktadır. Oysa insanlık tarihinde belki de Marx’ın, Engels’in hatta Lenin’in ifade ettiği en önemli kriz “insanlık krizi” denilebilecek bir krizdir: İnsanın kendi gücünü bir ücret karşılığı satmasıdır. Bu, kölelik düzeninden daha kötü bir düzendir. Marx’ın 1844 El Yazmaları’nda önemli bir ifade vardır: “Kapitalistler için insan beygirler gibi çalıştığı sürece insandır”. Çalışmayan insan da bugünlerde işsizlik denilen ve iş kazalarında artık işe yaramayan insanın durumunu ifade etmektedir. Bu çerçevede şunu çok iyi vurgulamak gerekir: Kapitalizm, kapitalizm olarak geliştiği her an krizle yüzleşir ve her an krizle gelişir. Kendisini var etme ile öteki dünyaya gitme, yok olmayla var olma halindedir. Ancak kriz sonrasında kapitalizm ortadan kalkmamakta, çok daha güçlenerek geri dönmekte ve çok daha büyük bir güç kazanmaktadır¹⁵⁰.

---

¹⁵⁰ Mustafa DURMUŞ (2010), **Kapitalizmin Krizi 2008 Krizinin Eleştirel Bir Çözümlemesi**, 2. Baskı, Tan Yayınevi, Ankara, s.173.

Kapitalizm mal ve hizmetlerin üretimine ve bölüşümüne kalıcı ve yok edici çatışmalar dokuyan bir ekonomik sistemdir. Kapitalist ekonominin işleyişi için işveren ve işçilerin işbirliğine ihtiyaç vardır fakat bu iki sınıfın menfaatleri öyle çatışma halindedir ki, ekonomi krizlere sürüklenir. Bu gün olan da budur; kapitalizm sadece işçi-sermayedarlar (işverenler) arasında da sınırı, sonu olmayan mücadelelere yol açar ki bu iktisat yazınında rekabet olarak adlandırılmaktadır. Rekabet de çatışmalara ve krizlere neden olmaktadır. Rekabetin nedeni daha fazla kar elde edebilmektir ve daha fazla kar da kapitalist üretimin temel güdüsüdür. Yani, kapitalist üretim tarzında üretim, insan ihtiyaçlarını karşılamaktan ziyade, kar için yapılmaktadır. Bu nedenle, eğer karlı değilse insan ihtiyaçlarını karşılamak için üretim yapılmazken, insanların gerçekte ihtiyacı olmayan, ancak karlı olan pek çok şey üretilmektedir¹⁵¹.

Marx, kuramsal olarak kriz olasılığının meta ve para hareketlerinin uyuşmadığı basit meta üretiminde bile bulunduğunu kanıtlamıştır. Bununla birlikte krizler yalnızca kapitalizmde, bu düzen geniş ölçekli makine üretiminin egemen olduğu gelişim aşamasına ulaştığında gerçekleşmiştir. Ekonomik krizlerin en köklü nedeni kapitalizmin temel çelişkisidir. Poulantzas'a göre kapitalist toplumun temel çelişkisi, üretimin toplumsal, bölüşümün ise özel oluşudur. Kapitalizmin temel çelişkisi kendini çeşitli biçimlerde gösterir. En başta bu çelişki, kapitalist toplumun başlıca sınıfları olan proleterya ve burjuvazi arasındaki mücadelede görülür. Proleteryanın burjuvaziye karşı sınıf mücadelesi, toplumsal nitelikteki üretim araçlarının özel kişilerin tekelinde bulunması ve sermaye olarak emekçi halkın karşısına çıkarılması gerçeğine dayanır. Kapitalizmin temel çelişkisi, emekçi halkın doğrudan sömürülme koşullarıyla metaların satış koşulları arasındaki çelişkide görülür. İçlerinde değeri ve artık değeri barındıran ve giderek büyüklüğü artan metalar yığını satılmak zorundadır. Diğer bir anlatımla pazarın sürekli olarak genişlemesi gerekir. Bilindiği gibi kapitalizm, asıl hedefi olan sınırsız sermaye birikimini gerçekleştirebilmek için genişlemek (toplam üretim bakımından genişlemek, coğrafi olarak genişlemek) zorunda olan bir sistemdir. Oysa işçi ve köylülerin yoğun biçimde sömürülmesi toplumun büyük çoğunluğunun tüketimini sınırlamaktadır. Bu nedenle, "artık

---

¹⁵¹ DURMUŞ (2010), s.173.

değer”in üretimi için gerekli koşullar toplumun satın alma gücüne ve değişik üretim dalları arasındaki oransallığa dayanan artık değerın gerçekleşme koşullarıyla uyuşmamaktadır. Artık değere el koyma güdüsü ile hareket eden kapitalistler, bu amaçları için sadece insan emeğini sömürmekle kalmamakta aynı zamanda doğal kaynakları sömürmekte ve doğayı tahrip etmektedirler. Sınırsız sermaye birikimini sınırsız sömürme yöntemleri ile gerçekleştirmeyi hedefleyen kapitalistler bir yandan da bindikleri dalı kesmektedirler. Doğal sermaye olarak kullandıkları doğayı yok ettiklerini anladıkları anda ise “sürdürülebilir sermaye birikimi için sürdürülebilir kalkınma” gibi sınırsız sömürü zihniyetlerini yansıtan kavramları ortaya atmaktadırlar. Kısacası, kapitalizmin krizleri için şu saptamalarda bulunulabilir¹⁵²:

(1) Kapitalizm krizsiz olmaz! Kapitalizm kendi içsel dinamikleri nedeniyle kriz yaşamak zorundadır. Krizin kendiliğinden gerçekleşmediği durumda da kapitalistler yapay kriz yaratmaktadır. Kapitalist düzen devam ettiği sürece bu gerçek yaşanmaya devam edecektir.

(2) Kriz, sistemin içinden kaynaklandığı için tek bir sektörü ya da tek bir ülkeyi etkilemekle kalmamakta bütün sektörleri ve ülkeleri etkisi altına almaktadır.

(3) Her kriz kendi zenginlerini yaratmakta ve kapitalistler için ardı arkası olmayan koşullar, fırsatlar sunmaktadır.

1870’lerin ve 1929’ların küresel krizlerinin çıkış sebepleri o dönemlerin iktisatçıları tarafından araştırılırken, en çok tartışılan başlıklardan bir tanesi de kapitalist üretim sisteminin çözümlenemeyen kronik, kalıtsal bir hastalığı olan üretim ile tüketim arasındaki dengesizlik sorunudur. Ayrıca, sektörler arasındaki yatırım ile üretim dengesizliği ya da ücret ile kar arasındaki adil olmayan bölüşüm dengesizliği gibi problemlerin de dikkat çeken diğer başlıklar olduğu bilinmektedir. Hatta, küresel krizlerin, yukarıda belirtilen bir veya daha fazla sorundan dolayı meydana geldiğini savunanlar da bulunmaktadır. Ancak, ondokuzuncu yüzyılda meydana gelen krizleri

---

¹⁵² Fulya AKYILDIZ (2010), “Kriz, Kapitalizm ve Hayırseverlik”, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Kongresi – I, 15-16 Nisan, s.1262-1264, <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/73.pdf> (11.07.2010).

analiz eden o dönemin iktisat düşünürlerinin ilk olarak aşırı üretim ve düşük tüketim kavramları, yani talep açığı üzerine yoğunlaştıkları görülmektedir¹⁵³.

Bütün bu açıklamaların ardından, tarihsel deneyimleri de dikkate alarak, şunu söyleyebiliriz: Kapitalist süreçler, belli bir süre sonra, kaçınılmaz olarak kriz doğurmaktadır. Bir başka ifade ile, bünyesinde istikrarsızlık ve huzursuzluk üreten unsurlar taşımakta olduğu için, kapitalist sistem, “krizlere gebedir”. Kriz, mülkiyet gelirlerinin (kar, faiz, rant) artırılmasına ve üretim kapasitesinin genişletilmesine imkan verecek yeni pazarların bulunamamasının kaçınılmaz bir sonucudur¹⁵⁴.

2.5. KAPİTALİST SİSTEMDEN KAYNAKLANAN KRİZLER

Dünya ekonomisi özellikle 1900’lü yıllardan itibaren birçok finansal kriz yaşamıştır. Bunların en önemlisi 1929 yılında ortaya çıkan büyük bunalım krizidir. Bu kriz, 2008 küresel ekonomik krizle en önemli ortak yönü olan yaşanmış en büyük kriz olması nedeniyle incelenecektir. Bunun dışında 1970 petrol krizi ve 1997 Asya krizinin, küresel boyutta olması ve sistemden kaynaklanmasından dolayı değinilecektir.

2.5.1. 1929 Büyük Dünya Krizi

1929 Dünya ekonomik buhranı; 1929’da başlayan, etkilerini ancak 1930 yılının sonlarında tam anlamıyla hissettiren ve 1936 yılına değin devam eden ekonomik buhrana verilen isimdir. Buhran, Kuzey Amerika ve Avrupa’yı merkez almasına rağmen, dünyanın geri kalanında da yıkıcı etkiler yaratmıştır. Dünya ölçeğinde

---

¹⁵³ Mehmet Ufuk TUTAN (2010), “Kapitalist Üretim Sisteminde Üretim ile Tüketim Dengesizliğine Tarihsel Ve Teorik Yaklaşımlar”, Ege Akademik Bakış Dergisi, Cilt:10(3), s.777, http://eab.ege.edu.tr/pdf/10_3/C10-S3-M2.pdf (26.01.2011).

¹⁵⁴ M. Kemal AYDIN (2003), “Kapitalizm ve Kriz”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:6(2), s.7, <http://kosbed.kocaeli.edu.tr/sayi6/aydin.pdf> (20.01.2011).

“krizlerin babası” olarak da değerlendirilen ekonomik buhran, günümüze kadar yaşanan krizlerin en sarsıcı sonuçlarını yaratmıştır¹⁵⁵.

Büyük Bunalım’ın birçok nedeni vardır fakat bunları en önemlileri; ABD’de üretimin sayılı holdingin elinde toplanmış olması nedeniyle bunlardan birkaç tanesinin krize girmesiyle genel bir krize yol açabilecek ortamın oluşması, bankalarla ilgili bugünkü gibi kapsamlı kurallar, denetim mekanizmaları ve mevduat sigortası sisteminin mevcut olmaması ile ekonominin piyasa ekonomisi sistemiyle yani devlet müdahalesi yapılmaması esasına dayanan sistemle yürütülmesidir¹⁵⁶.

ABD sermayesi dış talep azalırken içeride kar sağlamak için 1920’lerin ortasından itibaren hızlı spekülasyon yaparak toprak alımı yapmış sonrasında fiyatların düşmesiyle, bu uygulama son bulmuştur. Sonrasında spekülasyon banka kredileri kullanarak, New York hisse senedi borsasına yönelmiş ve hisse fiyatları gerçeğe bağlantısının koptuğu noktalara yükselmeye başlamıştır. ABD merkez bankası bu olumsuzlukları durdurmak için faizleri %7’den %15’e yükseltmiştir. Bu faiz artışı sebebiyle başlayan durgunluk, güven bunalımına dönüşmüştür. Doruklara ulaşan hisse senedi fiyatları nedeniyle başlayan satışlar borsanın çöküşünü, dolayısıyla bankaların çöküşünü getirmiştir. Borsa ile birlikte spekülatif alımları fonlayan bankaların çöküşü krizi patlatırken, zaten savaş sonrasında dünyanın hazır olan ortamında, krizi izleyen derin bir bunalıma, kendisiyle birlikte bütün dünyayı sürüklemiştir¹⁵⁷.

2.5.2. 1970 Petrol Şoku

1970’lere kadar ABD, parasını altın karşılığı olarak basan tek ülke konumunda olmuştur. 1971’de doları altın değişim standardından çıkararak karşılığını kaldırmıştır. Böylece dünya para sistemi birdenbire karşılıksız kalmıştır. Hemen

---

¹⁵⁵ Aslan ŞENDOĞDU ve Yunus Emre ÖZTÜRK (2009), “Küresel Krizin Büyüyen Etkisi ve 1929 Dünya Ekonomik Buhramı Bağlantıları Işığında Türk Bankacılık Sektörü”, Journal Of Azerbaijani studies, s.426, [http://jas-khazar.org/wp-content/uploads/2010/06/KURESEL-KRIZIN-BUYUYEN-\(13.09.2010\).](http://jas-khazar.org/wp-content/uploads/2010/06/KURESEL-KRIZIN-BUYUYEN-(13.09.2010).)

¹⁵⁶ EĞİLMEZ (2009), s.58.

¹⁵⁷ Gülten KAZGAN (2008), **Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2001)**, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.44.

ardından İngiltere de Pound'u dalgalanmaya bıraktığını açıklamasıyla birlikte sanayileşmiş ülkeler de aynı uygulamayı başlatmıştır. Para sisteminin karşılıksız olması gelişmiş ülkelerin rezerv artırmak amacıyla kolaylıkla para basmalarına yol açmıştır. Bunun sonucunda hem dolar hem de öteki para birimleri değer kayıplarına uğramışlardır¹⁵⁸.

Petrol fiyatları dolara bağlı olduğundan dolardaki bu değer kaybı petrol üreticisi ülkelerin reel anlamda önemli kayıplarla karşılaşmasına neden olmuştur. Bunun üzerine petrol üreticisi ülkeler birliği OPEC, petrol fiyatlarını altına bağladığını ilan etmiştir. Böylece doların altın karşılığının kaldırılmasından sonra bir süre sonra petrol fiyatları hızla yükselmeye başlamıştır. 1972 yılında petrolün varil fiyatı 3 dolarken 1974 sonunda fiyat 12 dolara fırlamıştır. Bu artışın ardında 1973 yılındaki İsrail'le Araplar arasındaki Yom Kippur savaşı da etkili olmuştur. Kapitalist sistemin karşılaştığı bu kriz de uzun süreli bir kriz olmuş, çıkış 1980'leri bulmuştur¹⁵⁹.

2.5.3. 1997 Asya Krizi

Güneydoğu Asya Krizi bir ekonomik kargaşa olarak ortaya çıkmış ve aynı zamanda finansal bulaşıcı bir hastalık olarak etki göstermiştir. Tayland para birimi olan Baht'ın çökmesi ile birlikte 1997 Temmuzunda etkisini gösteren bu durum, Asya ülkelerindeki döviz, borsa ve diğer varlık fiyatları üzerinde büyük etki meydana getirmiştir. 2 Temmuz 1997'de Tayland, ulusal parası Baht'ı %15 oranında devalüe ederek dalgalanmaya bırakmıştır. Güneydoğu Asya Krizi olarak isimlendirilen süreç bu şekilde tetiklenmiş ve 1997'nin geri kalan yarısında bir saman alevi gibi bütün küresel ekonomiye yayılmıştır¹⁶⁰.

Güneydoğu Asya'da dolaysız yatırımlar ve portföy akımları dışındaki yatırımlarda 1996'da 41 milyar doların üzerinde bir giriş, 1997'de 27 milyar dolarlık

---

¹⁵⁸ EĞİLMEZ (2009), s.62.

¹⁵⁹ EĞİLMEZ (2009), s.63.

¹⁶⁰ Sudi APAK ve Ayhan AYTAÇ (2009), **Küresel Krizler Kronolojik Değerlendirme ve Analiz**, Avcıol Basım Yayın, İstanbul, s.17-18.

bir çıkışa dönüşmüş, bu çıkış aratarak devam etmiş ve 1998'de 40 milyar dolara yaklaşmıştır¹⁶¹.

Tayland hükümeti 8 Aralık 1997 sabahı, ülkenin en büyük 58 finans kuruluşundan 56'sını kapatma kararı almıştır. Bu özel bankalar, Tayland para birimi Baht'ın ani düşüşü sonucunda neredeyse bir gecede iflasa sürüklenmiştir¹⁶². Yıl sonunda Baht dolara karşı %53 oranında değer kaybetmiştir. Aynı şekilde Kore Won'u %41 ve Endonezya Roupisi %79 değer kaybetmiştir. 20 Ağustos 1997'de IMF Tayland'a 17 milyar dolar, Kasım'da Endonezya'ya 35 milyar dolar, Aralık'ta 1997'de Güney Kore'ye 57 milyar dolar vermiştir. Bunların sonucunda 1998'de GSYİH, Endonezya'da -%13,2, Malezya'da -%7,5, Tayland'da -%10 ve Filipinlerde -%0,5 büyüme göstermiştir. 1999'dan itibaren ihracatta görülen büyük artışlara bağlı olarak Güneydoğu Asya'da ekonomik büyüme başlamıştır¹⁶³.

2.6. KAPİTALİST SİSTEMİN SON KRİZİ: 2008 GLOBAL EKONOMİK KRİZİ

2008 yılında ortaya çıkan küresel kriz sadece çıktığı ülkeyi değil tüm dünyayı etkileyen bir ekonomik krizdir. 2008 küresel krizi kapsamında; küreselleşme ve kriz, krizin nedenleri ve krizin bıraktığı ekonomik miras ve alınan önlemler hakkında bilgi verilecektir.

2.6.1. Küreselleşme ve Kriz

Küreselleşme konusunda birbirini tamamlayan çeşitli tanımlar yapılabilmektedir. Bir tanıma göre küreselleşme; ülkeler arasında mal, hizmet, uluslararası sermaye akımları ve teknolojik gelişimini hızlı bir şekilde artmasını, serbestleşmesini ve dolayısıyla ekonomik gelişmeyi ifade eder. Bu tanıma göre

---

¹⁶¹ Güven DELİCE ve Erdiñç TUTAR (2006), "Uluslararası Sermaye Akımlarının Bileşimi ve Finansal Krizler", **Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri**, Ed. Halil Seyidoğlu ve Rifat Yıldız, Arıkan Yayınevi, İstanbul, s.281.

¹⁶² Melih GÜR SOY (2009), **Ekonomik ve Finansal Krizler Dünü ve Bugünü**, 1. Baskı, MG Yayınları, İstanbul, s.142.

¹⁶³ İlker PARASIZ (2009), **Küresel Kriz Finans Krizinin Güven Krizine Dönüşmesi**, 1. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, s.13.

küreselleşme; ülkeler arasındaki mal işlemlerini, çeşitliliği, değer artışlarını, hizmetler ve uluslararası sermaye akımlarındaki artışları, teknolojinin çok hızlı, yaygın bir şekilde yükselmesini, iktisadi yönden gelişme ve bütünleşmeyi ifade etmektedir. Küreselleşme kimine göre, dünya güç dengesini ABD lehine değiştirecek ve ABD'nin kontrolünde olacak bir sistemin yeni adıdır. Kimilerine göre ise; piyasaların serbestleşmesi, kamu kurumlarının özelleştirilerek devletin küçültülmesi, devletlerin elini ekonomiden çekmesi, artan uluslararası yatırımlar sayesinde dünya mali pazarlarının küçülmesi anlamını taşımaktadır¹⁶⁴.

Politik, teknik ve ekonomik alandaki değişimlerin sonucunda dinamik bir süreç olarak küreselleşme, ulusal sınırların ekonomik açıdan taşıdığı önemi azaltmaktadır. Uluslararası rekabet ortamının artması, uluslararası işbölümünden imkanlarından daha güçlü bir şekilde faydalanmayı beraberinde getirmekte ve böylelikle, kaynakların dünya çapındaki kullanımında bir düzelme söz konusu olmakta, bu da yeni imkanlar ve riskler oluşturmaktadır. Aynı zamanda, ulusal düzenlemelere zamanla uluslararası anlaşmalar ilave edilmekte ki, bu da ulusal alandaki politik aktörlerin uluslararası kuruluşların lehine önem kaybetmelerine neden olmaktadır¹⁶⁵.

Ekonomide küreselleşmenin en yoğun biçimde geliştiği alan ise finansal alan olmuştur. Ekonomilerin birbirleriyle entegrasyonu açısından ticaret alanında da önemli gelişmeler olmasına rağmen, bu gelişme süreci finansal faaliyet ve doğrudan yatırım alanlarındaki kadar yüksek bir hız göstermemektedir¹⁶⁶.

---

¹⁶⁴ Pınar EGELİ (2009), “Globalleşme ve Küresel Kriz”, Econanadolu 2009: Anadolu Uluslararası İktisat Kongresi, 17-19 Haziran, s.3.

¹⁶⁵ Seyhun DOĞAN (2009), “Küreselleşme, Finansal Kriz Olgusu ve İstikrar”, **Güncel Ekonomik Sorunlar: Global Kriz**, Ed.Sadi Uzunoglu, 1.Basım, Literatür Yayıncılık, İstanbul, s.18.

¹⁶⁶ DOĞAN (2009), s.20.

Tablo 1: Finansal Küreselleşmenin Sonuçları

Piyasalarda Oynaklık (Volatilité) ve Bulaşma Etkisi	Yapısal Sorunlar: Sistemik Risk ve Finansal Güç Dengesinde Kayma
<p>Finansal piyasalardaki fiyatlarda ve miktarlarda dengesizlik ve ayrıca, ortaya çıkan etkilerin uluslararası düzeyde yaygınlaşma eğilimi söz konusu olmaktadır.</p> <p>Uluslararası düzeyde menkul kıymetler piyasasının oluşması ve teknolojik gelişmeler sonucunda, finansal piyasalar arasında karşılıklı bağımlılığın oluşması nedeniyle, bir piyasada yaşanan dalgalanma, ulusal sınırları aşarak diğer piyasalara bulaşmaktadır.</p> <p>Piyasadaki oynaklık, iktisadi etkinliği azaltmakta ve bu riskten korunmayı sağlayan birçok araç olsa da, sermaye birikiminin maliyeti yükselmektedir. Bu olumsuz gelişmeler, tüm sistemi tehlikeye atacak biçimde yayılma eğilimi göstermekte ve otoriteleri önlemler (likidite enjekte etmek, finansal garantiler sağlamak vb.) almaya zorlamaktadır. Bu önlemler, özel kesim kuruluşlarının karşılaştıkları risklerin, toplam sosyal riske göre düşük kalması sonucunu doğurmaktadır. Bu durum, aşırı risk alma hususunda özel</p>	<p>Finansal piyasalar, döviz kuru dalgalanmaları gibi risklere karşı firmaların ve finansal kuruluşların korunmalarına yönelik çeşitli finansal araçlar sunsa da, bunlar, riskleri yok etmek veya azaltmak yerine, sadece dönüştürmekte ve yeniden dağıtmaktadır. Ancak, bunu yaparken sistemik riskin artmasına neden olmaktadır.</p> <p>Uluslararası finansal işlemlerin büyük oranda az sayıda banka arasında yapılması, bunlardan biri ya da daha fazlasının karşılaştığı finansal güçlüklerin, diğerlerini de etkilemesine neden olmaktadır. Finansal kuruluşların, işlemlerin finansmanını sağlayacak miktarları zamanında ödeyememeleri de, likidite sorunlarına yol açabilmekte ve sağlam durumdaki kuruluşlar likidite kriziyle, dolayısıyla iflasla karşı karşıya kalabilmektedir. Bir bankanın karşılaştığı likidite krizi, tüm sistem üzerinde sistemik etkilere yol açabilmektedir. Bu sistemik riski ülkeler tek başlarına çözme gücüne sahip olamamakla birlikte, kendilerini bu riskten tecrit edecek bir imkanı da olmamaktadır.</p> <p>Giderek artan sistemik riskle</p>

<p>kuruluşları özendirerek, ahlaki tehlike sorununa neden olmaktadır.</p>	<p>birlikte, hükümetler ile piyasalar arasındaki güç dengesindeki yapısal kayma da gözlenmektedir. Finansal liberalizasyonla beraber, küresel finans sisteminde otorite, piyasalara ve özel finansal kurumlara kaymaktadır.</p>
<p style="text-align: center;">Makroekonomik Politikalar Üzerindeki Etkiler</p>	<p style="text-align: center;">Döviz Kurlarının Yönetimi</p>
<p>Temel etki, hükümetlerin para politikasını diledikleri gibi kullanabilmeleri imkanını ortadan kaldırmasıdır.</p> <p>Piyasalardaki oynaklık ve bağımlılık nedeniyle, hükümetlerin ekonomide düşündüklerin bir değişikliğin, öngörülemez yansımaları olmakta ve özellikle para arzı ve faiz oranları üzerinden uygulanacak ince ayar politikalar etkinsizleşmektedir. Sermaye hareketleri, liberalleşme ve finansal yenilikler, hükümetlerin yurtiçi para arzı ve enflasyon düzeyini belirlemede, yeteneklerini yok etmektedir. Ulusal otoriteler, kısa vadeli faiz oranlarını kontrol edebilirken, yatırım kararlarında etkili olan uzun vadeli faiz oranlarında, hükümetlerin dolaylı şekilde ve gittikçe azalan düzeylerde etkileyebilecekleri küresel piyasalar belirleyici olmaktadır.</p> <p>Büyük ölçekli ani sermaye çıkışlarıyla krizlerin yaşandığı bir</p>	<p>Finansal küreselleşmeyle, merkez bankalarının ulusal düzeyde kontrol gücünün azalması dolayısıyla, örneğin para arzında ya da faiz oranlarında değişiklik yapmaya yönelik politikalar, tüketim, yatırım ve istihdam gibi reel ekonomik değişkenler üzerinde çok az etkiliyken, döviz kurları üzerinde çok daha hızlı ve öngörülemez etkiler oluşturabilmektedir.</p> <p>Ülkeler, döviz kuru politikası veya para politikası uygulayabilmekte; ancak, her ikisini birlikte uygulama imkanına sahip olamamaktadır.</p> <p>Yurt içi faiz oranları, söz konusu politikaların biri için uygun bir araç olurken, her ikisi için aynı anda kullanılamamaktadır.</p> <p>Uluslararası rekabet gücü düşük olan bir ülke, ithalatını daraltıp, ihracatını artırmak için faiz oranlarını düşürmek ya da piyasadaki döviz satın alarak (piyasaya kendi parasını satarak), parasının dış değerini düşürmek durumundadır. Her iki</p>

ortamda, bir ülkede bütçe açıkları ve kamu borç miktarı ne oranda yüksekse, uzun vadeli faiz oranları da o oranda yüksek olmaktadır.	durum da, para arzının gevşetilmesi anlamına gelmektedir.
Kaynak: DOĞAN (2009), s.21-22.	

Sermaye hareketlerinin serbestleşmesinin bir istikrarsızlık kaynağı olabilmesi (kısa vadeli sermayeden oluşan istikrarsız sermaye piyasası), özellikle son dönemlerde küresel kriz niteliğindeki finansal/ekonomik krizlerin tüm dünyayı derinden etkilemesi ve hükümet politikalarını etkisiz kılması, küreselleşmeyi sorgulanması gereken önemli bir olgu haline getirmiştir¹⁶⁷.

Teknolojide meydana gelen gelişmeler hem yeni imkanlar yaratarak hem de mevcut araçların kullanım maliyetlerinin düşmesini sağlayarak küreselleşmeye katkıda bulunmaktadır. Özellikle, bilgisayar ve bilgi teknolojisindeki yeniliklerin finansal araçlar ve finansal hizmetler üzerindeki etkisi ve yeni finansal araçlarda meydana gelen olağanüstü artış, sermaye akımlarının hızlanmasını kolaylaştırmış ancak aynı zamanda krizleri yaygınlaştırmada ve algılamada da hızlandırıcı bir rol üstlenmiştir¹⁶⁸.

1990'lı yıllarda yaşanan finansal piyasalardaki küreselleşme ve şeffaflaşma süreci ile birlikte, bilgi teknolojilerinde yaşanan buluş ve yeniliklerin finansal tekniklerde ve araçlarda sağladığı gelişim, yaşanan krizlere farklı boyutlar katmış ve kriz kavramı yaşantımızın içine çok daha fazla girmiştir¹⁶⁹. Kapitalist sistem, tarihsel süreç içerisinde etkileri nispi olarak çöküntü derecesinde olan ekonomik krizlerle oldukça sık karşılaşmıştır. Bu güne kadarki olan süreçte bunların en önemlisi şüphesiz 1929 yılında yaşanan dünya bunalımıdır.

¹⁶⁷ DOĞAN (2009), s.23.

¹⁶⁸ Serdar ÖZTÜRK ve Ali SÖZDEMİR (2010), “Küresel Krizin Ekonomik Etkileri: Küreselleşmenin Krizi”, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Kongresi – I, 15-16 Nisan, s.2156, <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/133.pdf> (11.07.2010).

¹⁶⁹ ÖZTÜRK ve SÖZDEMİR (2010), s.2156.

2.6.2. Krizin Nedenleri

Bu kısımda krizin nedenleri arasında gösterilen likidite bolluğu ve ipotekli konut kredilerinin yapısının bozulması, konut fiyatlarındaki aşırı artış, menkul değerlendirme ve menkul değerlerin fonlanmasında yaşanan sorunlar, şeffaflık eksikliği, kredi türev piyasalarının genişlemesi, kredi derecelendirme kuruluşları, düzenleyici denetleyici kuruluşlar hakkında bilgi verilecektir.

2.6.2.1. Likidite Bolluğu ve İpotekli Konut Kredilerinin Yapısının Bozulması

2000 yılından 2006 yılının sonlarına kadar finansal piyasadaki likidite sürekli bir artış göstermiştir. Kriz öncesinde fazlalaşan bu likiditenin karlı operasyonlara dönüştürülmesi banka sisteminin karşılaştığı en önemli sorunlardan birisi olmuştur. Bu operasyonların başında konut kredileri gelmektedir. Bankalar herhangi bir işi, geliri veya varlığı olmayan kişilere bile kredi vermeye başlamışlardır. Kamuoyunda NINJA (No income, no job, no asset) kredileri olarak bilenen bu uygulamalar varlık fiyatlarının özellikle de konut fiyatlarının çok hızlı bir şekilde artmasına neden olmuştur. Konut kredilerinin bir kısmında başlayan geri ödeme problemleri sonucunda banka portföylerindeki hacizli konut sayısı artmaya başlamıştır. Bankaların bu konutları piyasaya arz etmesi konut fiyatlarında düşüşe sebep olmuştur. Bu durumda halen kredisini ödemekte olan bazı konut kredisi kullanıcılarının ellerindeki evlerin değeri, kalan kredi ödemelerinin net bugünkü değerinin altında kalmıştır. Bu kişiler de evlerinin anahtarlarını zarflara koyup (jungle mail) bankalara göndererek kredi geri ödemelerinden vazgeçmişlerdir. Burada dramatik olan şey kredi geri ödemelerinin bankalar tarafından diğer mali kuruluşlara satılması ve bu evleri teminat olarak alan sermaye piyasası araçlarının yaygınlığıdır. Bu nedenle zararlar domino taşları gibi bir mali kuruluştan diğerine

sirayet ederek büyümüş ve mali sistemin temel taşları niteliğindeki kuruluşların iflasına yol açmıştır¹⁷⁰.

2.6.2.2. Konut Fiyatlarındaki Aşırı Artış

Ekonominin durgunluğa girmemesi için özel tüketim harcamalarının artması, bunun için de likidite artışı önemli, fakat yeterli değildir. Tüketicileri harcamaya yönlentecek asıl unsur, daha fazla zenginleştikleri hissini yaygınlık kazanmasıdır. Bu hissini yaygınlaşmasında, hissi senetleri ve gayrimenkul yardımları önemli rol oynamaktadır. Geçmişte yaşanan internet ve yeni ekonomi balonu sonucu, ABD koşullarında hisse senetlerinden daha çok konut sektörünün canlandırılması şart olmuştur. İşte bu amaca yönelik olarak ipoteğe dayalı konut kredileri, vergi kolaylıkları ile teşvik edilmiştir. Öyle ki, kiracıların aksine, krediyle ev alanlara kira öder gibi ödemelerini yaptıkları takdirde, aylık kredi faiz ödemelerini vergilerden düşme imkanı tanınmıştır. Bu gelişmeler sonucunda konut piyasasına talep şiddetle yükselmiş ve gayrimenkul piyasasında fiyatlar artış göstermiştir. Bu süreçte konut fiyatlarının yükselmesi pek sorun yaratmamış ancak konutlar pahalı da olsa, kredi taksitleri aylık gelirin belli bir seviyesini geçmediğinden bu çılgınlık devam etmiştir¹⁷¹.

Kısa vadeli faiz oranlarının yükselmesiyle ABD’de 2006 yılına kadar yükselen konut fiyatları, düşmeye başlamıştır.

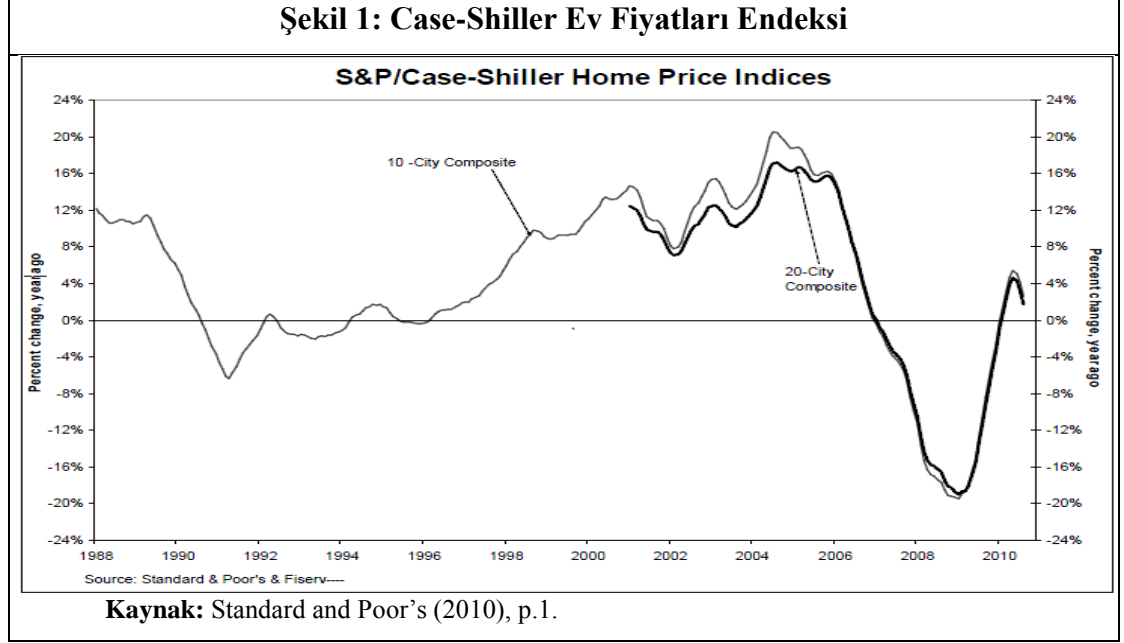
Fiyatların daha da yükseleceğine ilişkin beklentiler, tüketicilerin daha yüksek faiz oranlarına katlanmalarına neden olmuştur. Değişken faizli ipotekli konut kredilerinin piyasalarda bir baskı yaratması üzerine ABD Merkez Bankası (FED) faiz oranlarına müdahale ederek düşürmüştür. Faiz oranlarının düşürülmesi, alınan

---

¹⁷⁰ Doğan ALANTAR (2009), “Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”, s.2, http://www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/81/Dogan_Alantar_Kuresel_Finansal_Kriz_Nedenleri_Sonuclari_MFY81.pdf (16.09.2010).

¹⁷¹ Ahmet Fazıl ÖZSOYLU (2010), “Küresel Krizin Nedenleri, Oluşumu ve İlk Önlemler”, **Küresel Kriz ve Türkiye**, Ed. Seyfi Karahan, Karahan Kitabevi, Adana, s.43.

kredilerin taksit ödemelerini kolaylaştırmış, ancak konutların değerini de düşürmüştür¹⁷².

S&P/Case-Shiller Konut Fiyatları Endeksi de 2007 yılında çok büyük ölçüde düşmüştür. 2008 Şubat ayında ev fiyatları 20-ABD şehir merkezinde bir önceki yılın aynı dönemine göre %13 oranında, 2008 Ekim ayında ise yeni bir rekor kırarak %18 oranında düşmüştür. Bu düşüşler 2009 yılında da devam etmiş ve yılın ilk üç çeyreğinde sırasıyla %19, %14,7 ve %8,7 oranlarında düşmüştür. 2009 yılının son çeyreğiyle birlikte endekste yukarı doğru bir hareket görülmektedir¹⁷³.

2010 Ağustos verilerine göre geçen aynı dönemine göre endeks 10-ABD şehir merkezinde %2,6 ve 20-ABD şehir merkezinde %1,7 artmıştır¹⁷⁴.

ABD'deki hacizler, subprime piyasasının krizde olduğu sinyalini vermiştir. Ev fiyatları ve hisse senetleri fiyatları dibe vurmaya başlamıştır. ABD'deki evlerin değeri trilyonlarca tutarında azalmıştır¹⁷⁵. Konut patlamasının ne kadar ciddi boyutta

¹⁷² Müslüme NARİN ve Aslı ÖZER (2010), "Küresel Krizin Reel Sektör Üzerine Etkileri: Türkiye İmalat Sanayi", Turgut Özal Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Kongresi – I, 15-16 Nisan, s.1092-1093, <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/64.pdf> (11.07.2010).

¹⁷³ NARİN ve ÖZER (2010), s.1092-1093.

¹⁷⁴ Standard and Poor's (2010), "Home Prices Increases Slow Down in August According to the S&P/Case-Shiller Home Price Indices", p.1, www.standardandpoors.com (25.11.2010).

¹⁷⁵ Wim NAUDE (2009), "The Financial Crisis of 2008 and The Developing Countries", United Nations University, p.3, <http://www.iadb.org/intal/intalcdi/PE/2009/02547.pdf> (10.11.2010).

olduğu anlaşıldıkça, kredi kullandıranların ve dolayısıyla ipotekli konut kredisi destekli menkul kıymetleri satın alan yatırımcıların ne kadar çok para kaybedeceği açığa çıkmıştır. Nihai hesaplar yapıldığında konut balonunun patlaması sonucunda muhtemelen 8 trilyon dolar tutarında servet yok olacaktır. Bunun yaklaşık 7 trilyon doları ev sahiplerinin ve yaklaşık 1 trilyon doları yatırımcıların zararı olacaktır¹⁷⁶.

2.6.2.3. Menkul Değerleştirme ve Menkul Değerlerin Fonlanmasında Yaşanan Sorunlar

Krizle neden olan faktörlerden diğeri, riskin bir kurumdan diğerine aktarılmasının kolaylaşmasını sağlayan menkul kıymetleştirmedir.

Menkul kıymetleştirme, işletmelerin sahip oldukları kredi ve diğer alacaklarının, bazı kurumlara transfer edilmesi yoluyla menkul kıymet ihraç edilmesine dayalı finansman modelidir¹⁷⁷. Mortgage kredisi veren banka, kredilerin geri ödemelerini menkul kıymetleştirerek kısmen veya tamamen bir yatırım bankasına veya bir mortgage kuruluşuna satmaktadır. Bu mekanizma, kriz durumunda mali sistemi kırılgan bir hale getirmektedir. Çünkü banka tarafından yapılan menkul kıymetleştirme, kredi geri ödemelerinde yaşanan sorunlardan dolayı, hem krediyi veren bankaların hem de menkul kıymeti satın alan diğer finansal kuruluşların zarar etmelerine neden olmaktadır¹⁷⁸.

2.6.2.4. Şeffaflık Eksikliği

Ampirik araştırmalar, finansal krizle şeffaflık eksikliği arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Şeffaflık arttıkça daha az finansal kriz oluşmaktadır. Bu tür araştırmalarda gelişmekte olan ülkeler genellikle daha az şeffaf olarak

---

¹⁷⁶Paul KRUGMAN (2010), **Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü ve Küresel Ekonomik Kriz**, (Çev. Neşenur Domaniç), 6.Baskı, Literatür Yayıncılık, İstanbul, s.155.

¹⁷⁷ Cahit SÖNMEZ (2009), “Küresel Krizin Çıkış Kaynağı: Mortgage Kredileri”, **Güncel Ekonomik Sorunlar: Global Kriz**, Ed.Sadi Uzunoğlu, 1.Basım, Literatür Yayıncılık, s.80.

¹⁷⁸ Hakkı M. AY ve Nazan ŞAHBAZ (2010), “Küresel Krizin Türkiye’de Vergi Gelirlerine Yansımaları”, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Kongresi – I, 15-16 Nisan, s.1292, <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/74.pdf> (11.07.2010).

tanımlanmış ancak ironik bir biçimde son küresel kriz şeffaflığın en fazla olduğu düşünülen “gelişmiş dünya”da baş göstermiştir. Bu krizde banka ve brokerlerin ne çeşit varlıklara sahip oldukları, bu varlıkların değerinin ne olduğu, hatta bunların muhatabının kimler olduğu yeterince şeffaf olarak belirlenmemiştir. Bu problemler, türev diye adlandırılacak kompleks ticari sözleşmelere sahip Lehman Brothers gibi firmaların iflasları sonucu ortaya çıkan riskin hesaplanması ve analiz edilmesini zorlaştırmıştır¹⁷⁹.

2.6.2.5. Kredi Türev Piyasalarının Genişlemesi

Kredi sağlayan kuruluşlar alacaklarını teminat göstererek büyük düzeyde konut tahvillerini piyasaya satmışlardır. Bu tahvillerin getirileri çok yüksek olduğundan, özellikle riskli ve yüksek getiri hedefleyen serbest fonlar bu tahvillere yönelmiştir. Bankalar, kredi alacaklarını menkul değerlendirme yoluyla yatırım aracı haline çevirdikleri için ipotekli konut piyasaları, yalnızca kredi veren ile kredi kullanan kuruluşlar arasındaki kredi ilişkisine değil, aynı zamanda faizlere de bağlı hale gelmiştir. Dolayısıyla tüm finansal sistem, artan faizler karşısında dalgalanma dönemine girmiştir.

Bu durumda kredi veren finansal kuruluşlar, yeni finansal araçlar yaratmak suretiyle riski çeşitlendirmeye yarayan araçlardan yararlanmaya başlamışlardır. Bu araçların başında ise Teminatlandırılmış Borç Yükümlülükleri adı verilen araçlar yer almıştır. Dolayısıyla bu kuruluşlar, CDO (Collateralized Debt Obligation) gibi karmaşık yapıdaki yatırım araçları yoluyla yeni kazançlar elde etme olanağı sağlamışlardır. Verilen krediler öncelikle ikincil piyasada başkalarına satılabilmek için uygun hale getirilip bir havuzda toplanmış, daha sonra diğer kredi türleriyle değişik risk gruplarına göre paketler oluşturulmuştur. Riski yüksek olan ipotekli konut kredileri, kredi derecelendirme notu AAA olan bir başka kredi türü ile birleştirilerek menkul değerlendirilmiştir. Böylece riskin daha az olduğu ve düşük faizlerin bulunduğu ortamda yüksek karlar elde edilmiştir. İpotekli konut piyasasında

¹⁷⁹ İsmail CAN; Yılmaz AKYÜZ ve Hakan ÖZKAN (2009), “Küresel Finansal Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri”, 13. Ulusal Finans Sempozyumu, Afyonkarahisar, s.368, <http://www.finans2009.aku.edu.tr/> (17.09.2010).

yaşanan krizle birlikte gündeme gelen CDO piyasasında, toplam ihraç bedeli 2004 yılında 157,4 trilyon dolar iken, 2005'te 272 trilyon dolara, 2006'da 520,6 trilyon dolara çıkmıştır. 2007 yılından itibaren krizle birlikte 481,6 trilyon dolar olmuş, bu düşüş 2008 yılında daha da artmış ve 61 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir¹⁸⁰.

2.6.2.6. Uluslararası Kredi Derecelendirme Kuruluşları

Dünyanın önde gelen uluslararası kredi derecelendirme kuruluşları, mortgage destekli menkul değerler için kendi çıkarlarını düşünerek yüksek not vermişlerdir. ABD Temsilciler Meclisi Başkanı ve Kongre'nin etkili isimleri, dünyanın en büyük derecelendirme kuruluşları olan Moody's, Standard and Poor's ve Fitch'in mortgage destekli menkul değerler için bilerek, kasten yüksek not verdiğini ısrarla iddia etmişlerdir. Her üç derecelendirme kurumundaki tepe yöneticilerini sorgulayan ve resmi şirket belgelerini inceleyen Başkan, bu kuruluşların güveni kötüye kullandıklarını açıkça belirtmiştir. Mortgage destekli kağıtları derecelendirmekle görevli komitelerdeki uzmanlar, kişisel paralarını yatırdıkları menkul kıymetlere aşırı notlar vermişler, yani yatırımcıyı değil, kendi yatırımlarını düşünmüşlerdir¹⁸¹.

2.6.2.7. Düzenleyici Denetleyici Kuruluşlar

FED (ABD Merkez Bankası)'in düşük faiz politikası krizin bir diğer nedenleri arasındadır. Ayrıca FED değişen risk ortamına karşı önlem almada gevşek davranmıştır. FED başkanı Ben Bernanke 2007 baharı sonunda (17 Mayıs 2007) "Subprime (eşikaltı) piyasasından diğer piyasalara endişe verecek bir yayılma olacağını beklemiyoruz" demiştir. Ancak tam tersi olmuş ve bu durum subprime piyasasından reel sektöre uzanan bir küresel kriz halini almıştır.

¹⁸⁰ NARİN ve ÖZER (2010), s.1096.

¹⁸¹ Suzan ERGÜN ve Levent GÖKDEMİR (2010), "Küresel Krizin Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkisi", Turgut Özal Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Kongresi – I, 15-16 Nisan, s.2109, <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/131.pdf> (11.07.2010).

Örneğin, birçok eyalet aşırı riskli mortgage borçlarının seküritize¹⁸² edilip satılmasına önlem almak istemiş ancak ABD Hazinesi bazı büyük bankaların istekleri doğrultusunda federal yasalar çığnendiği gerekçesi ile buna karşı çıkmıştır. Bazı politikacılar (Banking committte, Budget committee) Countrywide Financial gibi subprime sektöründeki şirketlerle yasal olmayan ilişkilere girmişlerdir. Bu dönemde mevduat ve yatırım bankaları ile derecelendirme kuruluşlarının davranışları aslında yasal ve ahlaki zemini sonuna kadar zorladığı halde, bunlara göz yumulmuş olması krizin sadece teknik açıdan değil ahlaki açıdan olumsuzluklarını da beraberinde getirmiştir. Çünkü bu birliktelikten, anlaşılması ve takip edilmesi çok karmaşık türev piyasaları doğmuş, maliyeti düşük ve alması kolay kredi imkanları da tüketicilerin aşırı borçlanmasına ve kontrolsüz kredi genişlemesine neden olmuş ve sistemin kırılabilirliği artmıştır¹⁸³.

2.6.3.Krizin Bıraktığı Ekonomik Miras Ve Alınan Önlemler

2007 yılının yaz aylarında Amerika finansal kuruluşlarının iflasıyla başlayan küresel finansal kriz 2008 yılının başlarında diğer ülkelere yayılırken, 2008 yılının ortalarında piyasalara yansımıştır. Menkul kıymet piyasası, ticari bankacılık ve yatırım bankacılığına getirilen sınırlandırmaların kaldırılması ve bunun sonucunda karmaşıklık derecesi yüksek olan türev araçlarla yüklü miktarlarda işlem yapılması krizin gelişimini hızlandırmıştır. Netice de ortaya çıkan küresel finansal kriz sadece ABD'yi değil büyük ölçüde diğer dünya ülkelerini de etkilemiştir¹⁸⁴. Bu bölümde krizin bıraktığı ekonomik mirasın dünyadaki yankıları ile alınan önlemler ele alınacaktır.

---

¹⁸²İngilizce'de "securitization" olarak adlandırılan seküritizasyon, kısaca bilançonun dönen varlıklar bölümünde stok halindeki uzun vadeli ancak taksitlere dayanan alacakların likit hale dönüştürülmesi işlemidir. Bu alacaklara örnek olarak, kredi kartı alacakları, otomobil alacakları, konuttan kaynaklanan ipotek alacakları gösterilebilir. Bu tür alacakları likit hale dönüştürmek için sermaye piyasalarının sığ değil oldukça derin olması gerekmektedir. Diğer taraftan, sigorta sektörünün ve reyting kuruluşlarının da yeterince gelişmiş olması gerekmektedir (Abdulkadir GÜLŞEN, 2008).

¹⁸³ Nihat IŞIK ve Tuba TÜNEN (2010), "Türev Ürünlerin 2008 Küresel Finans Krizindeki Rolü", Turgut Özal Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Kongresi – I, 15-16 Nisan, s.843-844, <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/51.pdf> (11.07.2010).

¹⁸⁴ Cem ENGİN ve Efdal POLAT (2010), "Türk Otomotiv Sektörü ve Küresel Finansal Krizin Sektöre Etkileri (1996-2009)", Ekonomi Bilimleri Dergisi, Cilt:2, Sayı:1, s.40, http://www.sobiad.org/eJOURNALS/dergi_EBD/arsiv/2010_1/04cem_engin.pdf (17.01.2011).

2.6.3.1. Miras'ın Dünya'daki Yankıları

Küresel bir nitelik taşıyan günümüz ekonomik krizleri, ülkeleri olumsuz şekilde etkileyecek birçok ekonomik etkilere neden olmaktadır. Bu etkiler arasında, kalıcı küresel dengesizliklerin ortaya çıkması, uluslararası para sisteminin etkin bir şekilde işleyememesi, ülkeler arasındaki ticaret ile para ve maliye politikaları arasındaki dengesizliklerin derinleşmesi önde gelmektedir. Son yaşanan küresel krizde de bu etkiler görülmektedir. Kriz, en güçlü ekonomileri derin bir resesyona sürüklerken, gelişmekte olan ülkelerin büyüme oranlarının da büyük bir hızla yavaşlamasına yol açmıştır. Yine krizin bir etkisi olarak, birçok önemli ekonomiler, deflasyonist tuzak içine düşme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır¹⁸⁵.

2008 krizinin uluslararası piyasalara yansımalarını iki dönem olarak ele almak mümkündür. Birinci dönem 2007 yılının Temmuz ayından sonraki gelişmeleri, ikinci dönem ise, 2008 yılının Eylül ayından sonraki gelişmeleri içermektedir. 2006 yılına girerken Amerika'da konut fiyatları artış göstermiş, ipotekli kredilerin faiz oranlarında ise düşüşler ortaya çıkmıştır. İlerleyen zamanlarda ucuz kredi döneminin sona ermesiyle birçok kredi çeken kişi daha çok aylık ödemelerle karşı karşıya kalmıştır. Bunlardan bazıları kredilerini ödeyememe durumu ile karşı karşıya kalmış ve icra yoluyla almış oldukları konutlar satılmıştır. 2006 yılının sonlarına doğru Amerika'da icralar önemli rakamlara ulaşmış, 2007 ve 2008 krizinin ortaya çıkmasında önemli bir etken olmuştur. Küresel kriz, 2008 yılının Eylül ayından itibaren finansal kurumlarda ve bankalarda ortaya çıkan iflaslarla birinci süreçten farklı olan ikinci sürece giriş yapmıştır. Bu süreçteki yansımalar tamamen finansal sektör üzerinde ortaya çıkmıştır. Amerika'da bankacılık sektöründe başlayan bu iflaslar konsolidasyonların¹⁸⁶ ortaya çıkmasına neden olmuş, sonuç olarak da Amerika'da yatırım bankacılığının sonu olarak değerlendirilmiştir. 2008 yılının Ekim ayından itibaren ortaya çıkan bu krizden Avrupa Bankacılık sistemi de etkilenmeye

---

¹⁸⁵ Nihat ALTUNTEPE (2009), "2008 Küresel Krizinin Ülkelerin İstihdam Yapısı Üzerine Etkilerinin Dinamik Bir Analizi", Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, s.135, <http://edergi.sdu.edu.tr/index.php/sduvd/article/viewFile/1372/1460> (12.01.2010).

¹⁸⁶ Uluslararası borçlanma işlemlerinde, borçlu bankanın veya doğrudan doğruya borçlu olan devletin alacaklı olan kurum ya da devletle anlaşarak, borcun vadesinin daha ileri bir tarihe alınması işlemine verilen addır (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Konsolidasyon>, 03.01.2011).

başlamıştır. Büyük Avrupa Bankalarının kurtulması için hükümetler tarafından yardım paketleri açıklanmıştır. Krizin en önemli yansımaları bu şekilde ortaya çıkmıştır. ABD'deki bankaların zor durumda kalması ve bu bankaların devlet tarafından kurtarılma çalışmalarının yürütülmesi, daha sonra Avrupa Bankalarında aynı tehlikelerin ortaya çıkması krizin finans sektörü üzerindeki yankılarını göstermektedir¹⁸⁷. Bu kriz, dünya finans sistemine verdiği zararın yanı sıra ABD'nin en büyük finans kurumlarını ciddi boyutta sarsmıştır¹⁸⁸.

Açıkça ABD ve dünya ekonomisi büyük bir finansal kriz geçirmektedir. Finansal krizin finansal olmayan sektörleri de etkilediğini gösteren göstergelerden bir tanesi de birkaç finansal kurumun başarısız olması gösterilebilir¹⁸⁹.

Tarih	Ülke	Finansal Kuruluş	İflas Miktarı
7 Şubat	İngiltere	Northern Rock ulusallaştırılmıştır.	88 milyar sterlin
14 Mart	ABD	Bear Stearns FED sübvansiyonundan sonra ticari bir banka tarafından alınmıştır.	29 milyar dolar
7 Eylül	ABD	Freddie Mac ve Fannie Mae ulusallaştırılmıştır.	200 milyar dolar
15 Eylül	ABD	Lehman Brothers iflas etmiştir.	
17 Eylül	ABD	AIG ulusallaştırılmıştır.	87 milyar dolar
18 Eylül	İngiltere	Lloyd TSB HBOS'u satın almıştır.	12 milyar pound
29 Eylül	Benelux	Fortis kurtarılmıştır.	16 milyar dolar
29 Eylül	ABD	Citibank Washoiva'ı almıştır.	12 milyar dolar
29 Eylül	Almanya	Hypo Gayrimenkul kurtarılmıştır.	71 milyar dolar
29 Eylül	İzlanda	Glitnir kurtarılmıştır.	850 milyon dolar
29 Eylül	İngiltere	Bradford&Bingley kurtarılmıştır.	32,5 milyar dolar
30 Eylül	Belçika	Dexia kurtarılmıştır.	9,2 milyar dolar

¹⁸⁷ ALTUNTEPE (2009), s.136.

¹⁸⁸ David M. KOTZ (2009), "The Financial and Economic Crisis of 2008: A Systemic Crisis of Neoliberal Capitalism", Review of Radical Political Economics, 41(3), p.305, http://people.umass.edu/dmkotz/Fin_Cr_and_NL_08_12.pdf (10.11.2010)

¹⁸⁹ V.V. CHARI, Lawrence CHRISTIANO and Patrick J. KEHOE (2008), "Facts and Myths About The Financial Crisis of 2008", Federal Reserve Bank of Minneapolis, p.1, <http://www.minneapolisfed.org/research/wp/wp666.pdf> (08.10.2010)

30 Eylül- İrlanda	İrlanda bankaları kurtarılmıştır.	572 milyar dolar
7 Ekim- İzlanda	Lansbanki ulusallaştırılmıştır.	
9 Ekim- İzlanda	Kaupthing ulusallaştırılmıştır	864 milyon dolar
12 Ekim- İngiltere	HBOS, Royal Bank of Scotland, Llyods TSB ve Barclays kurtarılmıştır.	60,5 milyar dolar
16 Ekim- İsviçre	UBS kurtarılmıştır.	59,2 milyar dolar
19 Ekim- Hollanda	ING sermaye yardımı almıştır.	10 milyar euro
20 Ekim- Fransa	Fransa hükümeti 6 büyük bankaya kredi açmıştır.	10,5 milyar euro
27 Ekim- Belçika	KGB	3,5 milyar euro
4 Kasım- Avusturya	Kommunalkredit ulusallaştırılmıştır. Constantine Privatbank ulusallaştırılmış ve 5 Avusturya bankasına 1 euro karşılığı satılmıştır.	
11 Kasım-Kazakistan	Hükümet 4 büyük bankaya sermaye enjekte etmiştir.	3,7 milyar dolar
24 Kasım- ABD	Citigroup sermaye desteği almıştır.	40 milyar dolar
22 Aralık- İrlanda	Anglo Irish Bankası ulusallaştırılmıştır. 3 büyük bankasına fon aktarılmıştır.	7,68 milyar dolar
Kaynak: ERDÖNMEZ (2009), s.87.		

Tabloda görülmektedir ki başta ABD olmak üzere Avrupa Hükümetleri, Merkez Bankası aracılığı ile bankalara kriz tedbiri olarak finansal sermaye enjekte etmiştir. Global krizin bıraktığı en önemli miras olan işsizlik sorununu biraz olsun önlemek için hükümetler kesenin ağzını açarak bazı finans şirketlerini kamulaştırmıştır. ABD, bazı bankaları ulusallaştırarak kurtarsa da Lehman Brothers'ın iflas etmesine engel olamamıştır.

Lehman'ın iflası, Bear Stearns, Fannie Mac, Freddie Mac, Merrill Lynch ve AIG'nin çöküşün eşiğine gelmesiyle birlikte, finansal sektöre güven hızla düşmüştür. Tanınmış yatırımcılar finansal çöküş ihtimalinin her zaman olduğundan daha fazla olduğunu söylemeye başlamışlardır. Finansal sektördeki güven krizi hızla reel sektöre sıçramış, ekonomi daralmaya başlamış, bazı ekonomistler depresyon olasılığını seslendirmeye başlamışlardır¹⁹⁰.

Birkaç büyük finansal firmaların başarısızlığına neden olan mali ve kredi piyasalarındaki kriz, 2007 Eylül ayında derinleşmiştir. Finans sektörünün güven kaybetmesi ve yatırımcıların sektörün geleceği konusunda karamsar olması, hisse senedi fiyatlarının sert bir şekilde düşmesine yol açmıştır¹⁹¹. Kriz hala gelişmektedir. Finansal piyasalarda ve birçok şirket içinde ne olduğu konusunda çok fazla belirsizlik vardır ve olmaya da devam edecektir¹⁹².

Tablo 3: Kurtarma Paketlerinin Maliyetleri				
	Sermaye Enjeksiyonu	Garantiler	Toplam Önlem Paketi Tutarı	GSYİH'nın Yüzdesi
ABD	250 milyar dolar		700 milyar dolar + 787 milyar dolar	10,1
Almanya	70 milyar euro	412 milyar euro	492 milyar euro	19,8
Fransa	40 milyar euro	320 milyar euro	360 milyar euro	19,0
İtalya			40 milyar euro	2,6
İngiltere	50 milyar euro	250 bin sterlin	400 milyar sterlin	28,6
Avusturya	15 milyar euro	85 milyar euro	100 milyar euro + 26 milyar dolar	36,9
Danimarka			35 milyar	2,1

¹⁹⁰ Gökhan ÖZKAN (2009), **Küresel Finansal Kriz, Uluslararası Finans Sisteminin Yeniden Yapılandırılması ve Uluslararası Güç Dengesine Etkileri**, 1.Baskı, Dora Yayıncılık, Bursa, s.44.

¹⁹¹ Ben S. BERNANKE (2009), "Four Questions About The Financial Crisis, Georgia, <http://www.federalreserve.gov/newsevents/speech/bernanke20090414a.htm> (08.10.2010).

¹⁹² Daron ACEMOĞLU (2009), "The Crisis of 2008: Structural Lessons for and From Economics, p.2, <http://econ-www.mit.edu/files/3703> (25.11.2010).

			Danimarka Kronu + 18 milyar dolar	
Yunanistan		15 milyar euro	28 milyar euro	11,2
İrlanda		450 milyar euro	450 milyar dolar	235,7
Macaristan	3 milyar dolar		3 milyar dolar	2,2
Kore		100 milyar dolar	100 milyar dolar	10,3
Hollanda		200 milyar euro	200 milyar euro	26,5
Portekiz		20 milyar euro	20 milyar euro	6,1
İsveç	200 milyar dolar + 6 milyar dolar	200 milyar dolar	206 milyar dolar	50,5
İspanya	30 milyar euro + 50 milyar euro	100 milyar euro	150 milyar euro	14,3
Japonya			632 milyar dolar	14,1
Norveç			57,4 milyar dolar	23,2
Brezilya			13 milyar dolar	1,0
Rusya		50 milyar dolar	86 milyar dolar	6,6
Çin			586 milyar dolar	18,2
Arjantin			3,7 milyar dolar	1,4
Kaynak: ÇOLAK (2009), s.61-62.				

Uluslararası piyasalarda bir takım kriz önlemleri alınmıştır. Bunlar arasında mevduatlara garanti verme, likidite enjekte etme, kamulaştırma sayılabilir. Tablo incelendiğinde, gelişmiş ülkelerin, milli gelirlerinin önemli bir payı kadar paket hazırladıkları görülmektedir. Krizin tüm dünyaya yayılmasında merkez ülke olan ABD milli gelirinin %10,1'i tutarında bir önlem paketini piyasaya sunmuştur.

Yunanistan, Avrupa Birliği ve IMF, Yunanistan'ın içinde bulunduğu mali krizden çıkması için gerekli kaynağı sağlayacak anlaşmayı imzalamıştır. Yardım paketine ilişkin anlaşmanın içeriği ve yardım miktarı 2 Mayıs 2010 tarihindeki Eurogrup toplantısında Avrupa Komisyonu, Avrupa Merkez Bankası (AMB), IMF ve Yunan yetkililer tarafından karara bağlanmıştır. Anlaşmaya varılan yardım paketi ile Yunanistan'a üç yıl içinde 110 milyar Avro mali yardım yapılması öngörülmektedir. Böylelikle, Avro alanı ülkeleri 30 milyar Avrosu ilk yıl içinde olmak üzere toplamda 80 milyar Avro'ya kadar Yunanistan'a karşılıklı kredi vermeye söz vermiştir. Geri kalan 30 milyar Avro'nun da IMF tarafından karşılanması öngörülmektedir. Söz konusu yardım planı ile Yunanistan'ın zayıflayan güvenilirliğinin iyileştirilmesi ve Avro Alanı'nın istikrarının yeniden sağlanması hedeflenmektedir. Ayrıca, Yunanistan'ın borç stokunun 2014 yılına kadar GSMH'nın yüzde 3'ü seviyesine kadar azaltılması amaçlanmaktadır¹⁹³.

Yunanistan hükümeti, 2011 yılı için ise 6.4 milyar Euro'luk tasarruf sağlayacak tedbirleri kabul etmiştir. Avrupa Birliği, Avrupa Merkez Bankası (ECB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) heyetinin hükümet ile görüşmeleri tamamlamak için çaba sarf ettiği belirtilmiştir¹⁹⁴. Yunanistan'ın geri ödeme planında teminat gösterememesi, zor durumda olan ekonomisinin de etkisiyle kredi almada sorunlar yaşamaktadır. Bu sebeple de Yunanistan'ın kemer sıkma politikası uygulamasını daha da sıkarak bir süre daha devam ettirmesi gerektiği belirtilmektedir.

Krizin, dünya ekonomisinde, bazı seçilmiş makroekonomik göstergeler üzerindeki etkileri olacağı şüphesizdir. Bu etkiler; büyüme ve ihracat oranlarında düşüşler, işsizlik oranlarında artışlar, enflasyon oranlarına etkisi şeklinde incelenecektir.

2.6.3.1.1. Büyüme ve İhracat Oranlarında Düşüşler

Finansal ekonomik krizin reel ekonomiye yansıması sonucunda tüm dünyada, ABD'de, AB'de, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde büyüme oranları düşmüştür.

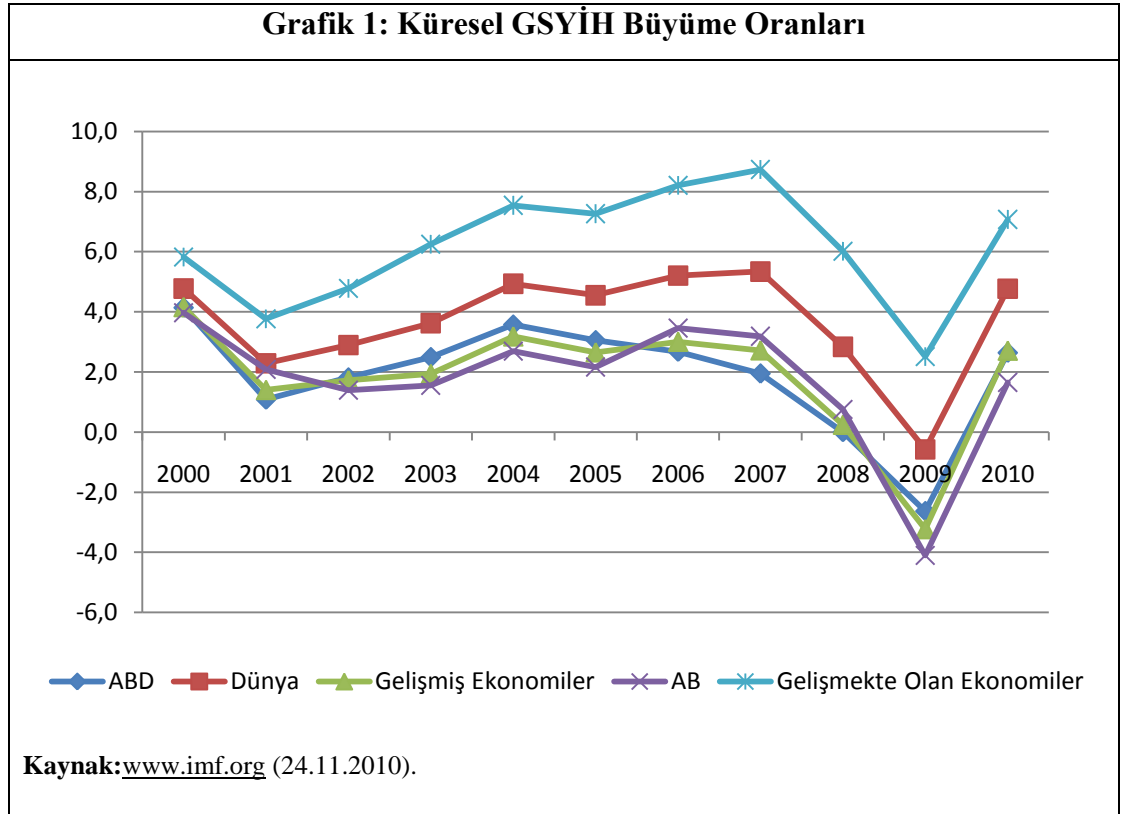
¹⁹³http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/avrupa_birligi_ve_imf_yunanistana_saglanacak_yardim_paketi_uzerinde_anlasmaya_vardi.pdf (07.06.2011).

¹⁹⁴<http://www.ntvmsnbc.com/id/25219234/> (07.06.2011).

2007 yılında büyüme oranlarında başlayan düşme, 2009 yılında dip noktaya ulaşmıştır. Bu dönemde dünya %0,6; ABD %2,6 ve AB %4,1 küçülürken gelişmekte olan ülkeler %2,5 oranında büyüme göstermiştir.

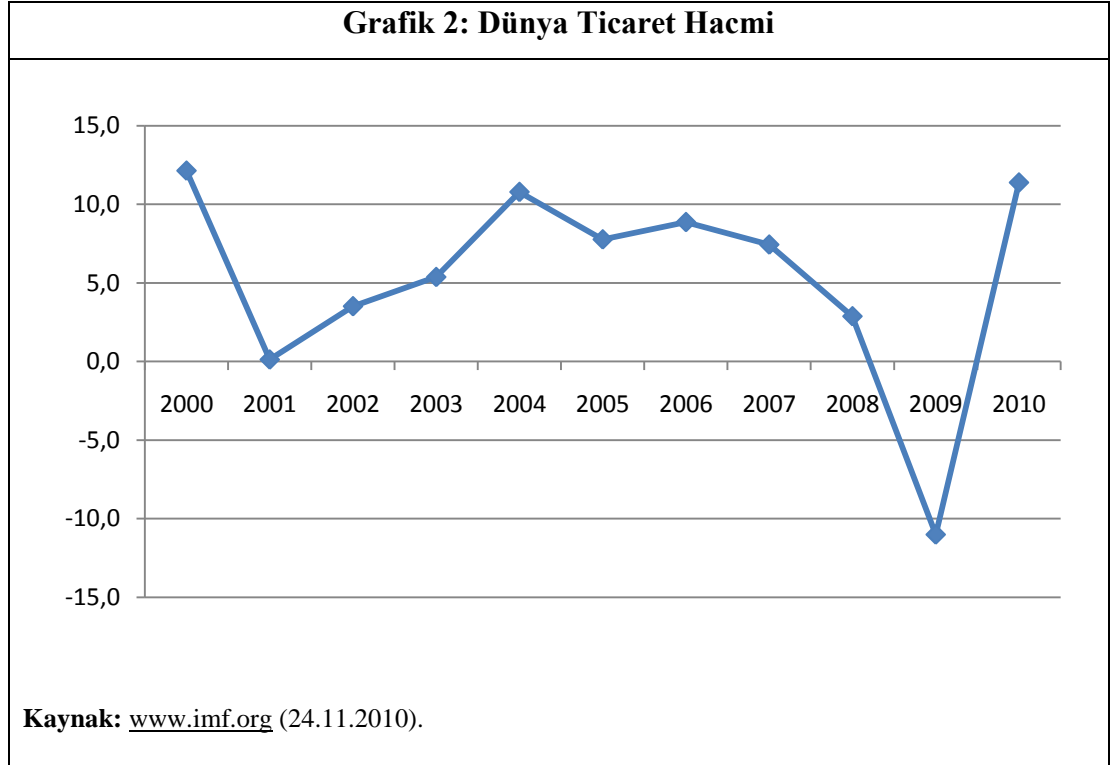
2009 yılında, dünya ekonomisi eşi görülmemiş bir daralma yaşamıştır. Gelişmekte olan ülkelerde küresel ekonomik kriz sonucu 2008’de %6 olan büyüme 2009’da %2,6’ya düşmüş, dolayısıyla ekonomik yavaşlama sürecine girilmiştir. Dünyada reel GSYİH büyümesi sert bir düşüş yaşamış fakat kısa sürede toparlanması beklenmektedir¹⁹⁵.

2009’un ikinci yarısından itibaren yaşanan olumlu gelişmeler tüm dünyada toparlanma sürecini başlatmış olup bundan sonraki süreçte büyüme oranları pozitif dönmüştür. Grafikte 2010 ve daha sonraki yıllarda büyümenin pozitif olacağı tahmin edilmektedir.

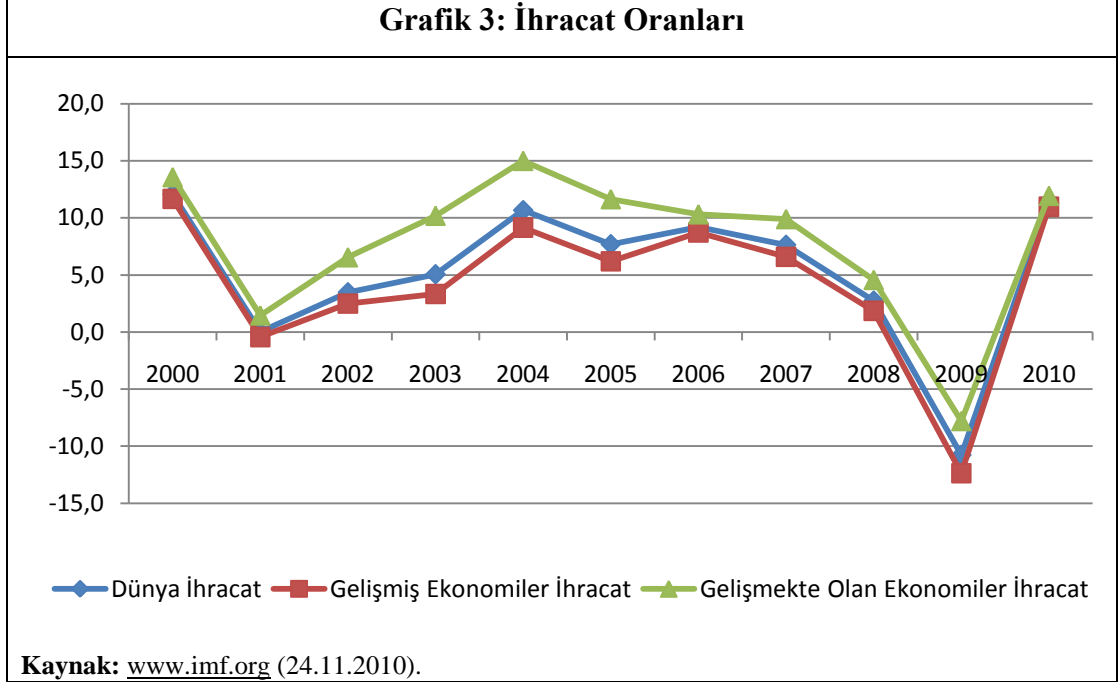
¹⁹⁵ Islamic Development Bank (2009), “Impact of Global Financial and Economic Crisis on OIC Member Countries”, p.3, http://www.adfimi.org/dosyalar/news_pdf/Longer_Version.pdf (25.11.2010).

Dünya ticaret hacminde 2007 yılında başlayan azalma 2009 yılında tavan yapmıştır. 2007 yılında dünya ticaret hacmi %7,4 artarken 2009 yılında %11 daralmıştır. Yaşanan bu durum karşısında tüm dünyanın aldığı krize önlem paketlerinin de yardımıyla 2010 yılında ticaret hacminin %11,4 artması beklenmektedir.

Dünya, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yaptığı dış ticaret, finans sektörüne bağımlı olduğundan krizden ciddi boyutta etkilenen değişkenlerden biridir. Dış ticaretin bu olumsuz etkilenişi reel kesimi piyasaya bakışı açısından güven kaybına uğratmıştır. Ekonomik krizin başladığı 2007 yılının ikinci yarısında başlayan mal ve hizmet ticaretindeki düşüş 2009 yılında dip yapmıştır. Dünya, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin 2007 yılındaki ihracat oranlarındaki artış sırasıyla %7,6; 6,6 ve 9,9 iken 2009 yılında %10,8; %12,4 ve %7,8 negatif büyüme göstermiştir. 2010 yılında alınan önlem politikalarının güven ortamı oluşturmasıyla ticaret sıçrama yaparak %11'in üzerinde bir artış beklenmektedir.

Grafik 3: İhracat Oranları

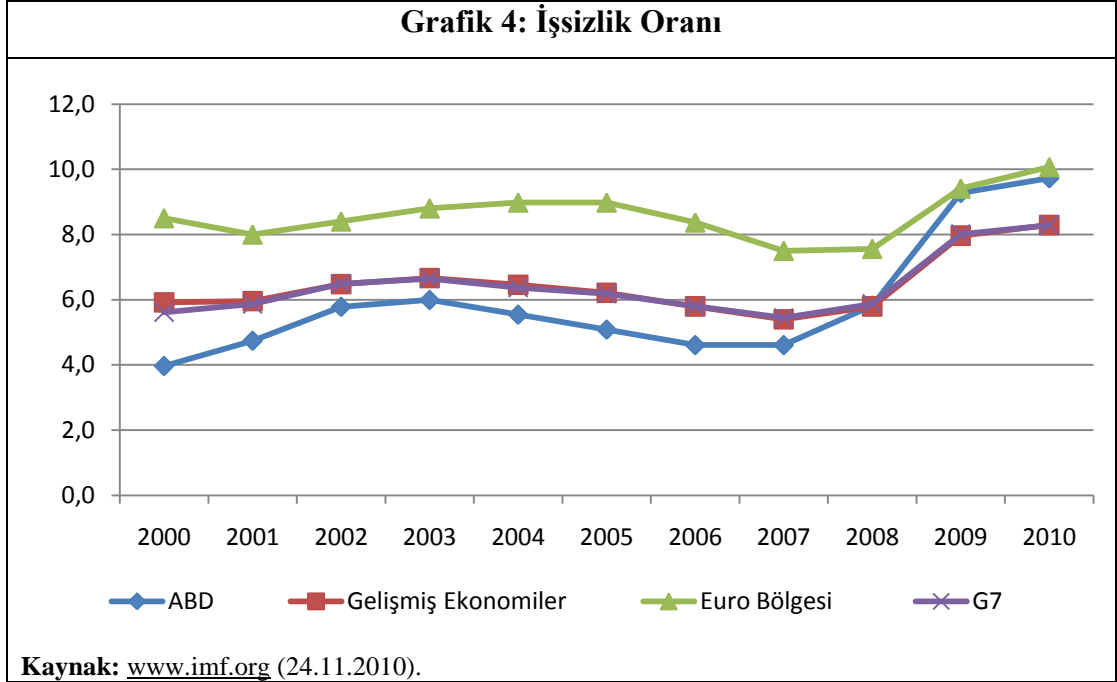

2.6.3.1.2. İşsizlik Oranlarında Artışlar

Krizin etkilerinin görüldüğü değişkenlerden biri de işsizlik oranıdır. Kredi piyasalarında yaşanan şoklar, yatırımların azalmasına ve piyasalardaki güvensizliğin artmasına yol açmış, bu durum yatırım, üretim ve tüketim seviyesinin gerilemesine, ekonomik büyümenin yavaşlamasına ve milyonlarca insanın işsiz kalmasına neden olmuştur. Kriz sürecinde pek çok sektörde büyük oranda daralmaların yaşanması, işçilerin geçici süreli işten çıkarılmalarına ve küresel çapta istihdam şoklarının yaşanmasına sebep olmuştur¹⁹⁶. Üretim ve tüketimin azalması sonucu ekonomik faaliyetler yavaşlamış dolayısıyla birçok insan işsiz kalmıştır. 2000-2007 döneminde küçük çapta değişimleri olan işsizlik oranı 2008 yılından itibaren artış göstermeye başlamıştır. İşsizlik oranının 2009 yılında en fazla görüldüğü ülkeler %9,3 ile ABD ve %9,4 ile Euro bölgesidir. İşsizlikteki artışın 2010 yılında da devam etmesi, iyileşmenin ise en iyi ihtimalle 2011 yılında olması beklenmektedir.

¹⁹⁶ İsmail KOBAL (2009), Küresel Krizin İstihdama Etkileri, http://www.alomaliye.com/2009/ismail_kobal_kuresel_kriz.htm (16.09.2010).

Grafik 4: İşsizlik Oranı

AB işgücü piyasaları 2008 yılında önemli ölçüde zayıflayan 2009 yılında daha kötüleşen bir durumla karşı karşıyadır¹⁹⁷. 2009 yılı için küresel işsizlik oranının %6,6 ile %6,9 aralığında olacağı öngörülmektedir. 2004-2005 döneminden itibaren düşen küresel işsizlik oranı, 2008 yılında artmaya başlamıştır. Ancak 2009 yılında işsiz sayısında çok büyük bir artış olduğu görülmüştür. İşsiz sayısının 2009 yılında 212 milyon kişi olduğu tahmin edilmektedir¹⁹⁸. Krizin devam etmesi durumunda iş kayıplarının yaşanması ve dünyadaki işsiz sayısının 2009 sonunda 38 milyon artış gösterebileceği öngörülmektedir¹⁹⁹.

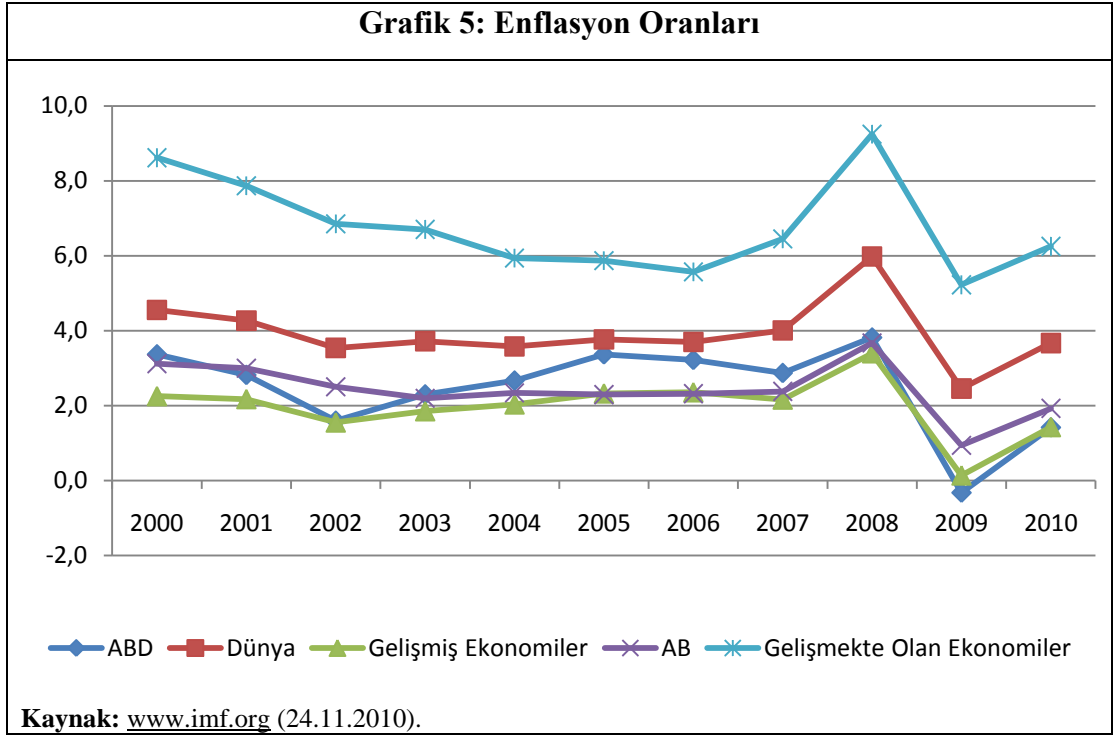
¹⁹⁷ European Commission (2009), Economic Crisis in Europe: Causes, Consequences and Responses, Eurostat Publication, p.35, http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication15887_en.pdf (25.11.2010).

¹⁹⁸ ILO (2010), "Global Employment Trends", January, p.9, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_elm/---trends/documents/publication/wcms_120471.pdf (23.11.2010).

¹⁹⁹ Dick K. NANTO (2009), "The Global Financial Crisis: Foreign and Trade Policy Effects", Congressional Research Service, p.4, <http://fpc.state.gov/documents/organization/122298.pdf> (25.11.2010).

2.6.3.1.3. Enflasyon Oranlarına Etkisi

2007 ve 2008 yılında enflasyondaki yükselme, yalnızca finansal krizden kaynaklanmamıştır. Bu dönemde petrol ve gıda fiyatlarındaki yükselmeler, önemli ölçüde enflasyonist etkiye yol açmıştır. Özellikle enerji talebi hızla artan gelişmekte olan ülkelerde, enflasyon oranları hızla yükselmiştir. 2009 yılında ise petrol fiyatlarındaki düşüş ve krizin etkisinin azalmasından dolayı enflasyonist eğilimlerde düşüş yaşanmıştır²⁰⁰.

2009 yılında ise enflasyonun düşmesinin ana sebebi, yaşanan likidite sorunu nedeniyle tüketimin azalmasıdır. Bu dönemde enflasyon dünyada %2,5; ABD’de -%0,3 ve gelişmekte olan ekonomilerde %5,2’dir.

²⁰⁰ Ahmet Hamdi ZEKEY (2010), “Krizden Çıkış İçin Politikalar: Yeşil Ekonomik Düzen”, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Kongresi – I, 15-16 Nisan, s.1241, <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/72.pdf> (11.07.2010).

2.6.3.1.4. Dünyada Krize Karşı Alınan Önlemler

Uluslararası piyasalarda yaşanan gelişmeler sonucu piyasalarda likidite kıtlığı, sorunlu aktiflerin değeri hakkındaki belirsizlikler ve sermaye eksikliğine karşı acele olarak çeşitli politik önlemlerin alınması gerekmiştir. Ancak bu önlemler, finansal piyasalara olan güvenin yeniden yaratılmasını ve piyasa koşullarının iyileşmesini garanti altına alamamıştır. Bunun üzerine ülkelerin bankalararası borçlanmaları yeniden başlamasını sağlayacak ve bankaların yeniden sermayelendirilmesine yönelik kapsamlı pro-aktif önlemlerin alınması gerekmiştir. ABD önlem paketlerini açıklayan ilk ülke olmuştur. Açıklanan kurtarma paketinin temelini oluşturan noktalar sorunlu ipotekli konut kredisine ilişkin aktiflerin satın alınması ve bankalara yapılan sermaye enjeksiyonudur. İngiltere de sermaye enjeksiyonları ve bankaların likiditeye erişimlerini kolaylaştıran önlemler açıklamıştır. Birçok Avrupa Birliği üye ülkesinde de benzer önlemler kararlaştırılmıştır²⁰¹.

Tablo 4: Ülkelerin Aldıkları Önlem Kategorileri	
Para Politikası Araçları	Zorunlu Karşılık Oranlarında Değişiklik Döviz Kuru Müdahalesi
Finansal Sisteme İlişkin Kriz Önlem Araçları	Mevduat Garantisinin Artırılması Bankaların Yeniden Sermayelendirilmesi Likidite Enjeksiyonu Banka Kredi/ Borçlarına Devlet Garantisi Verilmesi Kamulaştırma/Fona Devir Ticari Tahvillerin Alınması İçin Fon Ayrılması İpotekli Konut Kredisi Tahvillerinin Alınması Açığa Satışın Yasaklanması Toksik Varlıkların Alınması
Uluslararası Kuruluşlar	Swap Kanalı IMF
Diğer	İstihdam, Altyapı Yatırımlarının Artırılması, KOBİ'lere ve Düşük Gelir Gruplarındaki Hanehalklarına Yapılan Yardımlar vb.
Kaynak: ERDÖNMEZ (2009), s.89.	

²⁰¹Yaprak Sevil COŞKUN ve Zeynep BALATAN(2009), "Küresel Mali Krizin Bankacılık Sektörüne Etkileri ve Türk Bankacılık Sektörünün Veri Zarflama Analizi ile Bilançoya Dayalı Mali Etkinlik Analizi", 12. İktisat Öğrencileri Kongresi, Ege Üniversitesi, İzmir, s.19, http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/sevil_coskun-zeynep_balatan.pdf (12.01.2010).

Küresel krize karşı dünyadaki tüm ülkeler çeşitli önlemler almışlardır. Bu doğrultuda yapılan harcamalar küresel düzeyde 1,98 trilyon doları bulmuştur. G20 ülkelerini de kapsayan 32 ülkenin 2009 yılında yapmış olduğu teşvik harcaması, yaklaşık olarak GSYİH'lerinin %1,7'sini oluşturmaktadır. Yalnızca G20 ülkeleri tarafından kriz nedeniyle ayrılan kaynak, toplam teşviklerin %90'ına ulaşmaktadır. G20 arasında da GSYİH'lerinin yüzdesi olarak en büyük mali kurtarma paketi, Çin tarafından açıklanmıştır. Çin'i Suudi Arabistan, Malezya ve Amerika izlemektedir²⁰².

---

²⁰² NARİN ve ÖZER (2010), s.1101.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2008 GLOBAL EKONOMİK KRİZİNE POST OTİSTİK BAKIŞ VE TÜRKİYE

Çalışmanın bu üçüncü bölümünde, global ekonomik kriz bilinen kriz kuramları dışında farklı bir bakış açısıyla Post Otistik bakış açısıyla açıklanmaya çalışılacaktır. Bu ana tema çerçevesinde, 2008 krizinin bıraktığı ekonomik mirasın Türkiye'deki yankılarına değinildikten sonra global ekonomik kriz Post Otistik bakış açısıyla açıklanacaktır. Son olarak ise Türkiye'de küresel krize Post Otistik bakış açısı kazandırılmaya çalışılacaktır.

3.1.KRİZİN BIRAKTIĞI EKONOMİK MİRASIN TÜRKİYE'DEKİ YANKILARI

Kriz, sanayileşmiş ülkelerin yanı sıra gelişmekte olan ülkeleri de etkilemiştir²⁰³. 2002–2007 yıllarını kapsayan dönemde sürekli ve hızlı bir büyüme sürecine girmiş olan Türkiye ekonomisi söz konusu dönemde yıllık ortalama yüzde 6,8 oranında büyümüştür. Ancak, 2007 yılının Ağustos ayında ABD'deki konut piyasasındaki dalgalanma ile başlayan finans krizi, 2008 yılı Eylül ayından itibaren küresel ekonomik krize dönüşerek, gelişmiş ve diğer gelişmekte olan ekonomileri etkilediği gibi, Türkiye ekonomisini de olumsuz etkilemiştir. Gelişmekte olan ülkelerin Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayan ve Avrupa ülkelerine yayılan küresel krizden etkilenme derecesi, küresel ekonomiyle entegrasyon derecesine önemli ölçüde bağlı olmuştur. Bu noktada Türkiye ekonomisi, Türk Lirasını

---

²⁰³ Andrew K. ROSE and Mark M. Spiegel (2009), "Cross-Country Causes and Consequences of the 2008 Crisis: Early Warning", p.2, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.153.8080&rep=rep1&type=pdf> (08.11.2010).

konvertibl hale getirmesi ve sermaye hareketlerini bütünüyle serbest bırakmasıyla dünyanın en serbest kambiyo rejimine sahip bulunmakta ve dolayısıyla Türk sermaye ve para piyasaları küresel sermaye ve para piyasalarıyla bütünleşmiş olmaktadır²⁰⁴. Bu durum Türkiye’yi krizden en fazla etkilenen ülkeler arasına sokmuştur.

Ekonomik krizin Türkiye ekonomisine etkileri hem finansal piyasalar hem de reel ekonomi üzerinde görülmektedir. Türkiye ekonomisi cumhuriyetin kuruluş yıllarından günümüze kadar değişik boyutta ve özellikle krizlerle karşılaşmıştır. Bunlardan bir kısmı ekonominin iyi yönetilememesinden kaynaklanmış, bir kısmı da dış ülkelerde oluşan krizlerden kaynaklanmıştır. Kendimizden kaynaklanan krizlere örnek olarak 2000 ve 2001 krizlerini, dışarıdan kaynaklanan krizlere de 1929 ve 1999 krizlerini verebiliriz. Ekonomik krizler genellikle finansal piyasalarda başlamakta daha sonra reel ekonomiyi de etkisi altına alarak tüm ekonomiyi kapsamaktadır²⁰⁵.

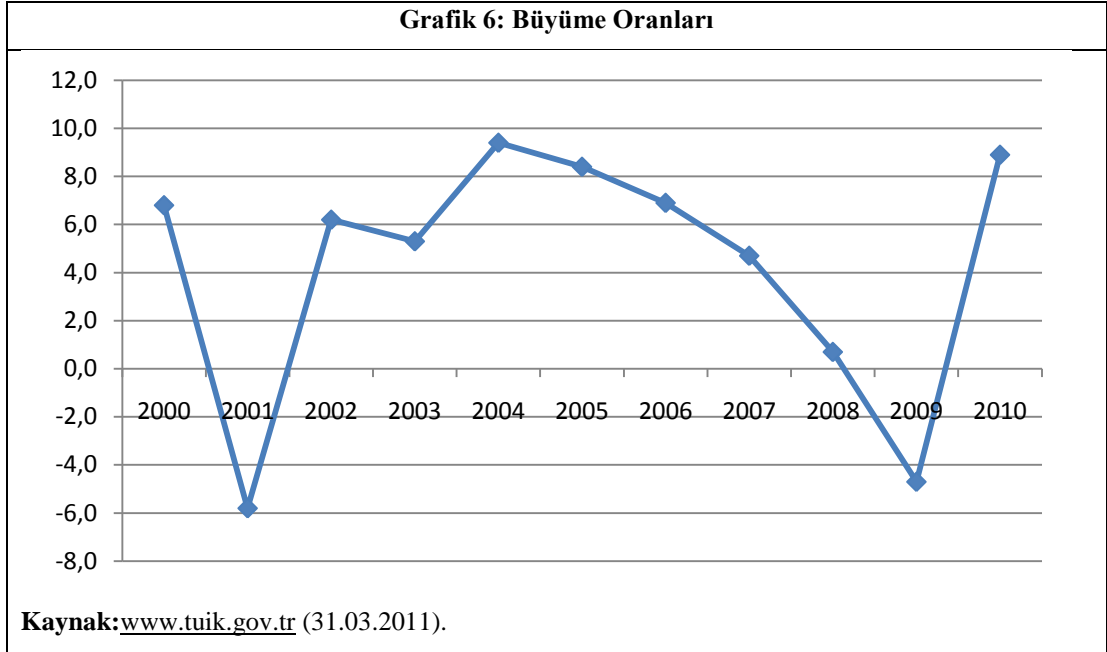
3.1.1. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre Türkiye’nin hem 2001 krizinde hem de son yaşanan küresel ekonomik krizinde daralma yaşadığı görülmektedir. 2001 krizinde %5,8 oranında daralırken 2009’da %4,7 daralmıştır. Grafikte, 2004 yılında başlayan yavaşlama süreci 2009’da daralma ile sonuçlanmıştır. Bu daralmada tüketimin dolayısıyla üretimin düşmesi etkisi oldukça büyüktür. Hükümetin aldığı krizin etkilerini en aza indirici önlemler sayesinde 2010 yılında gerçekleşen büyüme oranı %8,9’dur. Geçen yıla bakıldığında önemli bir sıçrama görülmektedir. Bu, 2010 yılının bir toparlanma yılından öte ilerleme sürecine girildiğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

---

²⁰⁴ Orhan MORGİL (2008),“Küresel Kriz ve Türk Ekonomisine Etkileri”,TİSK İşveren Dergisi, Kasım,www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=2204&id (02.12.2010).

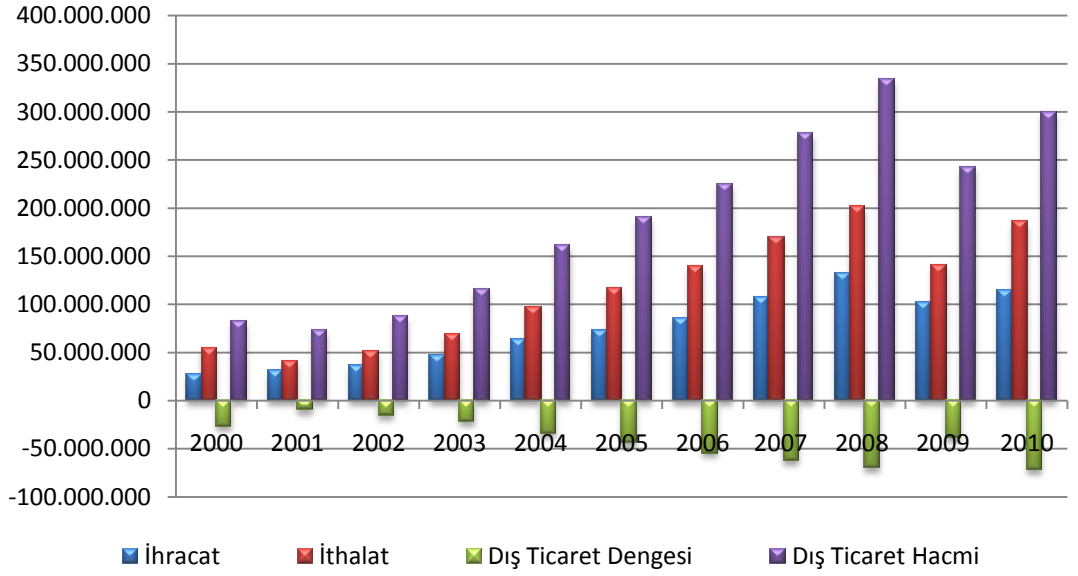
²⁰⁵ Süreyya YILDIRIM (2010), “2008 Yılı Küresel Ekonomik Krizin Dünya ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”, KMÜ sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt: 12(18), s.49.

3.1.2. Dış Ticaret

Grafikte dış ticaret göstergelerinden ihracat, ithalat, dış ticaret dengesi ve dış ticaret hacminin rakamsal değerleri gösterilmektedir. Görüleceği üzere 2000-2010 dönemi arasında dış ticaret dengesi açık vermektedir.

Grafik 7: Dış Ticaret Göstergeleri

Kaynak: www.tuik.gov.tr (31.03.2011).

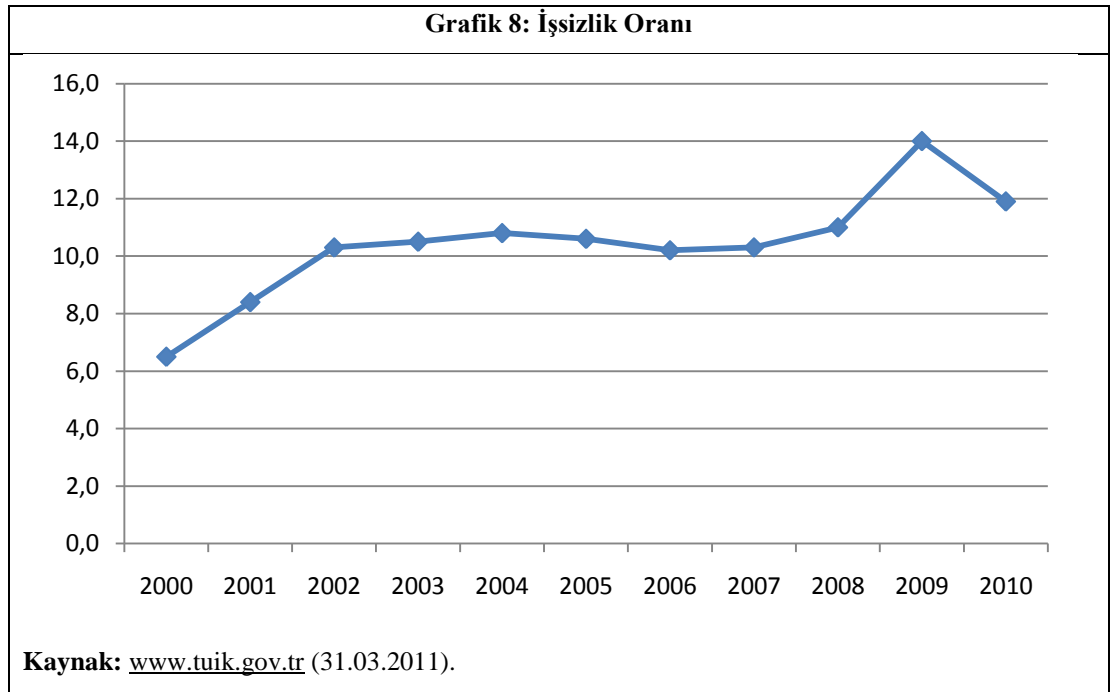
Dış ticaret hacmi 2008’de zirve yapmasına rağmen yaşanan ekonomik krizle birlikte 334 milyar dolardan 243 milyar dolara düşmüştür. İhracat da aynı şekilde 2008’de son on yılın en iyi rakamına ulaşmışken 2009’da %22,63 oranında düşerek 102 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İthalattaki düşüşün ihracattaki düşüşten fazla olması (%30,2) olumlu bir durumdur ki dış ticaret dengesi ile düşüş yönünde paralellik arz etmektedir. 2010 yılında gerçekleşen yaklaşık 114 milyar dolarlık ihracat, geçen yıla göre %11,8 oranında artış göstermiştir. Fakat ithalat 185 milyar dolarla ihracattan daha fazla artış (%31,2) oranına sahip olduğundan dış ticaret açığı da %84,3 oranında artarak 71,5 milyar dolara ulaşmıştır.

3.1.3. İşsizlik Oranı

İşsizlik göstergeleri bir ülkenin ekonomisinin gidişatı hakkında önemli bir araçtır. Ekonominin sağlıklı işlediği dönemlerde, bunun olumlu etkisi istihdama yansımakta ve işgücü piyasasında da olumlu gelişmeler yaşanmaktadır. Daha önce yaşanan krizlerde de işsizliğin yükseldiği, kapasite kullanım oranlarının düştüğü görülmüştür. Bugün yaşanan ekonomik krizin etkilerini tüm dünyada, özellikle

işsizliğin yükselmesi ile daha net olarak görmek mümkündür. Çünkü işsizliğin artmasının gerisinde krizin diğer pek çok alanı olumsuz etkilemesi yatmaktadır. Kriz işsizliği arttırdığı gibi, aynı zamanda işsizlerin yeniden iş bulma süresini de arttırmaktadır²⁰⁶.

İşsizlik oranında 2007 yılında başlayan artış 2009 yılında tavan yapmıştır. 2007 yılında %10,3 oranında gerçekleşen işsizlik oranı 2009 yılında %14'e ulaşmıştır. İşverenlere yönelik prim ve vergi teşviki sayesinde alınan önlemler meyvelerini vermiş olup işsizlik 2010 yılında %11,9 olarak gerçekleşmiştir.

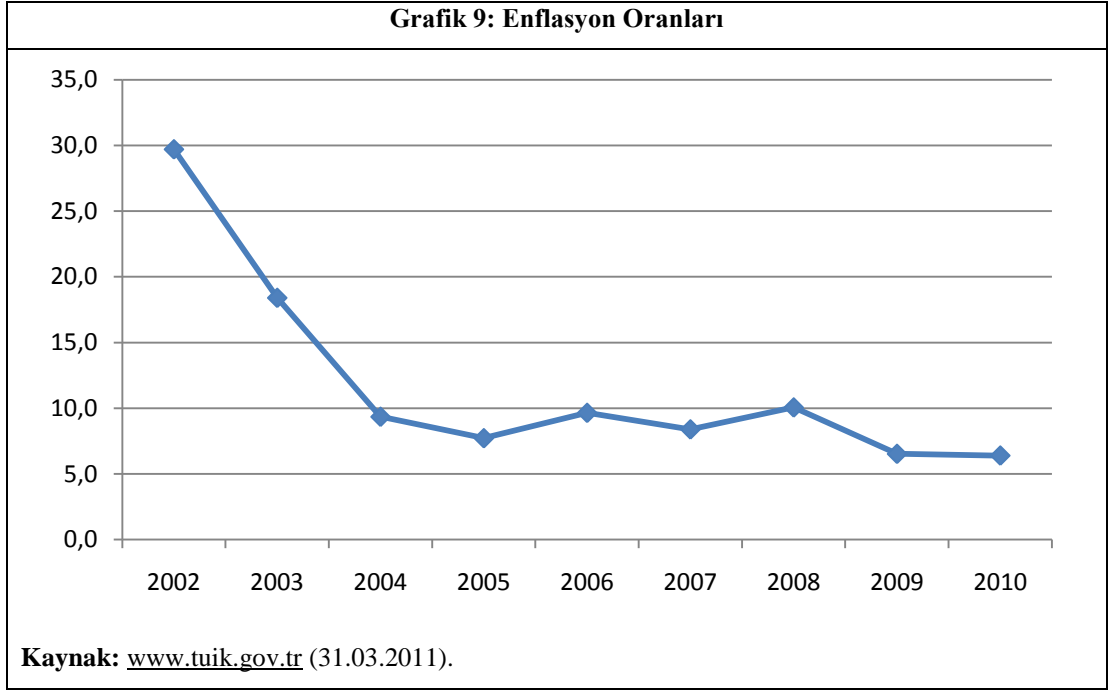

3.1.4. Enflasyon

Kriz sonrası yaşanan endişe panik insanların zorunlu olmayan tüketim ihtiyaçlarını ertelemesine yol açmıştır. Dolayısıyla iç talebin azalması, fiyatlarda düşüşe neden olmuş, nihayetinde enflasyon oranı düşüşe geçmiştir. Enflasyon

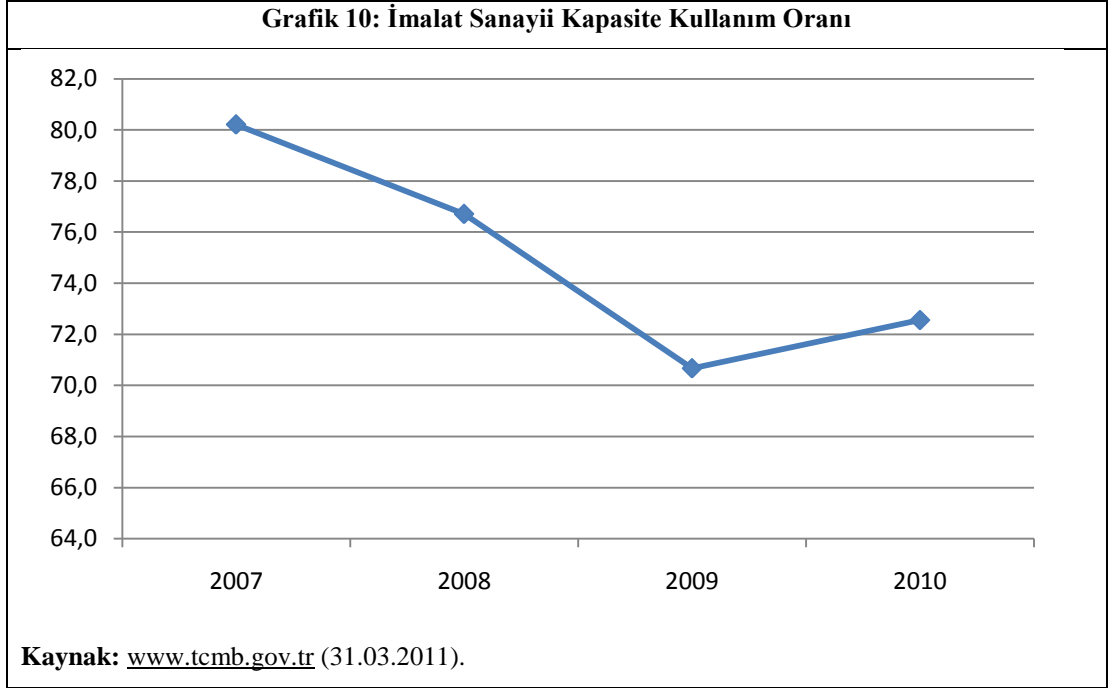
²⁰⁶ Şenol YAPRAK (2009), “Ekonomik Krizlerin İstihdama Yansıması”, Ekonomi Bilimleri Dergisi, Cilt:1(2), s.44, www.sobiad.org/eJOURNALS/dergi_EBD/arsiv/ebd.../04senol_yaprak.pdf (20.11.2010).

oranlarında 2000 yılından itibaren başlayan düşme küçük dalgalanmalar dışında 2010 yılına kadar devam etmiştir. 2004 yılı ve sonrasında (2008 hariç) tek haneli enflasyon yaşanmıştır. Krizle beraber 2008’de %10,1 olan enflasyon 2009’da düşerek %6,5; 2010 yılında ise %6,4 olarak gerçekleşmiştir.

3.1.5. İmalat Sanayii

İmalat sanayii kapasite kullanım oranı reel sektörü doğrudan ilgilendiren bir göstergedir. Bu orandaki değişimler, üretim faktörlerinin atıl kalıp kalmamasını ve üretimdeki değişimleri göstermesi açısından önemlidir.

Grafikte 2007-2010 arası dönemdeki imalat sanayii kapasite kullanım oranlarını göstermektedir. 2007 yılında bu oran %80,2; 2008’de %76,7 ve 2009’da %70,7 olarak gerçekleşmiştir. Krizin etkilerinin belirgin bir şekilde görüldüğü 2009 yılında geçen yıla göre 6 puan düşmüştür. 2010 yılında ise toparlanma olup bu oran geçen yılın tamamına göre artış göstererek %72,6’e ulaşmıştır.

3.1.6. Türkiye’de Krize Karşı Alınan Önlemler

Dünyada finansal krizin yıkıcı etkileri şiddetli bir şekilde görülürken, ülkeler de para ve maliye politikalarını etkin bir şekilde kullanmaya çalışmışlardır. Türkiye de finansal krizin etkilerini hafifletmek için bir dizi önlem almıştır. Bunlar; likidite destekleri, vergisel destekler, istihdam destekleri, üretici ve ihracatçıya sağlanan kredi ve garanti düzenlemeleri ve diğer finansman destekleridir.

3.1.6.1. Likidite Destekleri

- Ekim 2008-Mart 2009 arasında TCMB'nin döviz ve efektif piyasalarında likidite ve güven vermek amacıyla aldığı kararlar Tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5: TCMB'nin Döviz ve Efektif Piyasalarını İlgilendiren Kararları	
Kararın Geçerlilik Tarihi	Açıklama
09.10.2008	Döviz likiditesini arttırmak amacıyla TCMB kendi nezdindeki döviz depo piyasasında aracılık faaliyetlerine yeniden başlamıştır.
16.10.2008	Döviz alım ihaleleri ile kalıcı olarak piyasadandan çekilen likiditenin sistemde kalması için TCMB'nin döviz ihalelerine ara verilmiştir.
14.10.2008 / 24.10.2008	Bankaların döviz ve efektif piyasalarında işlem yapma limitleri toplamda önce 5.4 milyar dolara daha sonra 10.8 milyar dolara çıkarılmıştır.
24.10.2008	TCMB döviz satım ihaleleri ile piyasalara günde 50 milyon dolara kadar döviz likiditesi sağlayacaktır.
21.11.2008	Bankaların borçlanma limitleri içinde TCMB'den alabilecekleri döviz depolarının vadesi 1 haftadan 1 aya çıkarılmış; bu piyasada %10 olan borçlanma faiz oranı dolar için %7'ye, euro için %9'a düşürülmüştür.
05.12.2008	Yabancı para zorunlu karşılık oranı %11'den %9'a indirilmiş; böylece bankacılık sistemine yaklaşık 2.5 milyar dolar likidite sağlanmıştır. Ters dolarizasyonu özendirmek için yabancı para zorunlu karşılık oranlarına faiz ödenmesine son verilmiş; TL zorunlu karşılık oranlarına ödenen faiz oranı, TCMB gecelik borçlanma faiz oranının %75'inden, %80'e çıkarılmıştır.

05.12.2008	İhracat reeskont kredisi limiti 500 milyon dolardan 1 milyar dolara çıkarılmış; bu kredilerin kullanım kolaylığı artırılmıştır.
Ocak 2009	Esnaf ve sanatkar kefalet kooperatifleri aracılığıyla kullanılacak kredi faizinin yarısını devlet karşılamaya başlamış, %15.6'lık faiz oranını (komisyon vb. dahil olmak üzere) %12'ye indirilmiştir.
22.01.2009	28 Ocak 2009 gününden itibaren altı ay içerisinde karşılıksız çek ve protestolu senetler ile kredi ve kredi kartlarına ilişkin borçlar ödendiği veya yeniden yapılandırıldığı takdirde, borcun tümü ödendikten sonra TCMB'deki sicil kayıtları silinecektir.
20.02.2009	Bankaların TCMB'den alabilecekleri döviz depolarının vadesi 1 aydan 3 aya uzatılmış; TCMB taraflı işlemlerde borç verme faiz oranı dolar için %7'den %5.5'a, euro için %9'dan %6.5'a düşürülmüştür.
20.03.2009	TCMB, kredi kartı işlemlerinde uygulanacak aylık azami TL akdi faiz oranını 0.43 puan indirerek %3.96'ya çekmiş, gecikme faiz oranları ve dövizli krediler faiz oranları da indirilmiştir.
Kaynak: Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2009:167-169.	

➤ Yabancı para zorunlu karşılık oranı 21 Nisan 2011 tarihinde bir yıla kadar (bir yıl dahil) yükümlülüklerde %11'den %12'ye yükseltilmiştir. Söz konusu düzenleme 29 Nisan 2011 tarihli yükümlülük cetvelinden itibaren geçerli olacak ve yeni oranlar üzerinden hesaplanan zorunlu karşılıklar 13 Mayıs 2011 tarihi itibarıyla tesis edilmeye başlanacaktır. Böylece mevcut verilere göre piyasadan yaklaşık 1,4 milyar ABD doları ve 1,5 milyar Türk lirası likidite çekilmiş olacaktır²⁰⁷.

²⁰⁷ <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2011/DUY2011-21.pdf> (15.05.2011).

3.1.6.2. Vergi ve Prim Destekleri

- 29 Ekim 2008’de yayımlanan Vergi Borçlarının Taksitlendirilmesi Hakkında Tebliğ (BSB, 2009:171) ile 1 Eylül 2008 tarihi öncesindeki vergi borçlarının on sekiz ay süreyle %3 faizle taksitlendirilmesi imkanı getirilmiştir²⁰⁸.
- 13 Kasım 2008’den itibaren tam mükellef gerçek kişi ve kurumlar tarafından hisse senetleri alım-satımlarından elde edilen kazançlara uygulanan vergi oranı sıfıra indirilmiştir²⁰⁹.
- 1 Mart 2009’dan itibaren Kablolulu, kablosuz ve mobil internet servislerinden alınan Özel İletişim Vergisi yüzde 15’ten yüzde 5’e indirilmiştir²¹⁰.
- 30 Haziran 2010’a kadar tescili silinecek ve hurdaya çıkarılacak 1979 veya daha eski model motorlu taşıtlar için vergi ve ceza affı getirilmiştir²¹¹.
- KOBİ birleşmelerini teşvik etmek amacıyla 31.12.2009 tarihine kadar birleşen KOBİ’ler kanunda belirlenen şartları sağlamaları kaydıyla, kurumlar vergisi muafiyeti ve % 75’e kadar indirimli kurumlar vergisi uygulanmasından faydalanabileceklerdir²¹².
- 16 Haziran 2009 tarihli 1. Mükerrer Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Bazı Mallara Uygulanacak Katma Değer Vergisi ile Özel Tüketim Vergisi Oranlarının Belirlenmesine Dair Karar” ile²¹³,
  - İç talebi canlandırmak amacıyla bazı sektörlerde 15.06.2009 tarihine kadar uygulanan geçici ÖTV indiriminin oranları yeniden belirlenerek süresi 30.09.2009 tarihine kadar uzatılmıştır. Buna göre;
    - ✓ Motor silindir hacmi 1600 cm³’ü geçmeyen otomobillerde yüzde 37’den yüzde 18’e indirilen ÖTV oranı, yüzde 27 olarak,

²⁰⁸ Hazine Müsteşarlığı (2009), “Küresel Mali Krize Karşı Politika Tedbirleri”, Ağustos, s.5, http://www.hazine.gov.tr/doc/Guncel/Politika_Tedbirleri.pdf (28.01.2011).

²⁰⁹ Bağımsız Sosyal Bilimciler (2009), **Türkiye’de ve Dünya’da Ekonomik Bunalım, 2008-2009**, Yordam Kitap, İstanbul, s.171.

²¹⁰TGSD (2009), “İnternet Servis Sağlayıcılığı Hizmetine İlişkin Özel İletişim Vergisi (ÖİV) Uygulaması Hakkında 5 Seri No.lu ÖİV Tebliği”, s.1, <http://www.tgsd.org.tr/images/stories/Mevzuat/2009/sirk073.pdf> (02.02.2010).

²¹¹ Hazine Müsteşarlığı (2009), s.5.

²¹² Hazine Müsteşarlığı (2009), s.5.

²¹³ Ahmet İNCEKARA (2010), “2008 Küresel Finans Krizi Sürecinde Dünya ve Türkiye Ekonomisi 2008-2009”, İktisadi Araştırmalar Vakfı, s.42, <http://www.iav.org.tr/makale.asp?id=11> (17.09.2010).

- ✓ Üstü kapalı kasalı ticari araçlarda yüzde 10'dan yüzde 1'e indirilen ÖTV oranı, yüzde 3 olarak,
  - ✓ Açık kasalı ticari araçlarda yüzde 4'ten yüzde 1'e indirilen ÖTV oranı, yüzde 2 olarak,
  - ✓ Çekiciler, midibüsler, özel amaçlı taşıtlar ve kamyonlarda yüzde 4'ten yüzde 1'e indirilen ÖTV oranı, yüzde 1 olarak,
  - ✓ Otobüslerde yüzde 1'den yüzde 0'a indirilen ÖTV oranı, yüzde 0 olarak,
  - ✓ Minibüslerde yüzde 9'den yüzde 2'ye indirilen ÖTV oranı, yüzde 4 olarak,
  - ✓ 250 cm³'ü geçmeyen motosikletlerde yüzde 22'den yüzde 11'e indirilen ÖTV oranı, yüzde 16 olarak,
  - ✓ Beyaz eşyada yüzde 6,7'den yüzde 0'a indirilen ÖTV oranı, yüzde 2 olarak uygulanacaktır.
- Mobilya ve bilgisayarda 30.06.2009 tarihine kadar yüzde 18 yerine yüzde 8 olarak uygulanan KDV oranının süresi 30.09.2009 tarihine kadar uzatılmıştır.

3.1.6.3. Üretim ve İhracata Yönelik Kredi ve Garanti Destekleri

Üretim ve ihracata yönelik kredi ve garanti destekleri sıralanmıştır²¹⁴.

- Reel sektörü desteklemek amacıyla KOBİ'lere sıfır veya düşük faizli kredi desteği verilmiştir.
- Vergi ve SGK prim borcu bulunan esnaf ve sanatkarlar ile hizmet ve ticaret sektörlerindeki KOBİ'lere de KOSGEB kredilerinden yararlanma imkanı getirilmiştir.
- KOSGEB'in bütçesi, 2009 yılında 2008 yılına göre %48 oranında artırılmıştır.
- İhracatçılara kullanılmak üzere belirlenmiş olan ihracat reeskont kredisi limiti kademeli olarak artırılarak, 500 milyon ABD dolarından 2,5 milyar ABD Dolarına yükseltilmiştir.

---

²¹⁴ TİSK Yayınları (2009), "İşsizlikle Mücadele: Ülke Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneriler", Yayın No: 302, Aralık, Ankara, http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ana&ana_id=111 (02.02.2010).

- Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri'nin kullandığı düşük faizli tarım kredilerinin vadesi işletme kredilerinde 18 aydan 24 aya, yatırım kredilerinde 5 yıldan 7 yıla çıkarılmıştır.
- Firmaların Eximbank kredi kapsam ve limitleri artırılmıştır.
- Eximbank'ın doğrudan kullandığı kısa vadeli kredilerdeki geri ödeme vadeleri 2009 Ocak-Mart döneminde 3 ay uzatılmıştır.
- Hazine'nin 2009 yılında Eximbank'a sağlayabileceği toplam garanti ve ikraz limiti 4 milyar dolara çıkarılmıştır.
- Eximbank'ın ödenmiş sermayesi 1 Milyar TL'den 1,5 Milyar TL'ye yükseltilmiştir.
- KOBİ'lerin finansman imkanlarına daha kolay erişebilmesi amacıyla Kredi Garanti Desteği uygulamasına başlanmıştır. Böylece Hazine'nin desteğiyle Kredi Garanti Kurumu'nca kredinin %65'ine kefalet sağlanacak, kredi riskinin %35'i ise bankalar tarafından üstlenilecektir.
- Döviz cinsi ve dövize endekli kredi kullanımına ilişkin esaslarda yapılacak değişikliklerle, tüketicilerin ve firmaların döviz cinsi ve dövize endekli kredi kullanımları yeniden düzenlenmiştir.
- Kredi kartı borçlarının yeniden yapılandırılmasına ilişkin yapılan yasal düzenlemeyle, 31 Mayıs 2009 tarihi itibarıyla ödeme ihtarı çekilmiş, icra takibi başlatılmış, ya da banka tarafından takip olunan krediler grubunda sınıflandırılmış kredi kartı borçlarının yeni bir ödeme planına bağlanması imkanı getirilmiştir.
- BDDK, yapılan düzenlemeyle, halihazırda %20 olarak uygulanan asgari ödeme tutarını, Hazine Müsteşarlığı ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının olumlu görüşünü alarak; %40'a kadar artırmaya ve artırdığı oranı %20'ye kadar düşürmeye yetkili kılınmıştır.

3.1.6.4. İstihdam Destekleri

Küresel krizin önlenmesi kapsamında yapılan istihdam destekleri aşağıda sıralanmıştır²¹⁵.

- Kısa çalışma ödeneğinin miktarı yüzde 50 oranında artırılarak, yararlanma süresi 3 aydan 6 aya çıkarılmıştır. (Ödenekten yararlanma süresi Bakanlar Kurulu Kararı ile 31.12.2009 tarihine kadar uzatılmıştır)
- Genç ve kadın istihdam teşvikinin süresi uzatılmıştır.
- İşsizlik ödeneği %11 oranında artırılmıştır.
- Toplum yararına işler için oluşturulan çalışma programlarına aktarılan (TYÇP) kaynak artırılabacaktır.
  - Okul, hastane vb. sağlık kurumlarındaki bakım ve onarım işleri, ağaçlandırma ve erozyon kontrolü, çevre düzenlemesi ve arazi ıslahı, park ve bahçe düzenlemesi konularındaki geçici istihdam amaçlı programlar genişletilecektir.
  - Program kapsamında 120 bin işsize doğrudan istihdam olanağı sağlanacaktır.
- İŞKUR'un mesleki eğitim faaliyetleri genişletilecektir.
  - Vasıflı işgücü ihtiyacı karşılanacak ve işgücünün mesleki becerileri geliştirilecektir.
  - Eğitim süresince katılımcılara günlük 15 TL ödeme yapılacaktır.
  - Program kapsamında 200 bin işsize eğitim sağlanacaktır.
- Kişilere girişimcilik ve eğitim danışmanlığı verilecektir.
  - Proje, İŞKUR tarafından KOSGEB ile beraber yürütülecektir.
  - İşsizlere girişimcilik konusunda eğitim verilecektir.
  - Bireylere firma kurma ve işletme aşamasında danışmanlık hizmeti verilecektir.

---

²¹⁵ Mustafa SÖNMEZ (2010), **Teğet'in Yıkımı...Dünyada ve Türkiye'de Küresel Krizin 2009 Enkazı ve Gelecek**, 1.Basım, Yordam Kitap, İstanbul, s.50-51.

Melek AKDOĞAN GEDİK (2010), "Türkiye'nin Kriz Geleneği ve Küresel Krizin Türkiye Ekonomisine Yansımaları", **Küresel Kriz ve Türkiye**, Ed. Seyfi Karahan, Karahan Kitabevi, Adana, s.97-98.

- Eğitim sonucunda, KOSGEB kriterleri çerçevesinde sunulacak projelere KOSGEB tarafından 4000 TL tutarında hibe verilecektir.
- Program kapsamında 10 bin kişiye girişimcilik eğitimi verilecektir.
  - İşbaşı eğitimleri çerçevesindeki stajlar desteklenecektir.
  - Meslek lisesi, dengi ve üstü eğitim kurumu mezunları yararlandırılacaktır.
  - İş tecrübesi olmayan gençlere deneyim kazandırılacak ve iş bulma olanakları artırılacaktır.
  - Stajyerlere 6 aya kadar İŞKUR tarafından günlük 15 TL ödeme yapılacaktır.
  - Program kapsamında 100 bin genç, stajyer olarak istihdam edilecektir.
- İşyerlerinde mevcut istihdamın üzerinde yaratılacak ilave istihdam için prim desteği sağlanacaktır.
  - İşyerlerinde Nisan 2009'daki mevcut istihdama ilave olarak işe alınan işçiler için uygulanacaktır.
  - Başvuru süresi 2009 yılı sonunda sona erecektir. Başvuru süresini 6 ay uzatmaya Bakanlar Kurulu yetkili olacaktır.
  - Asgari ücret üzerinden işveren primi 6 ay boyunca devlet tarafından karşılanacaktır.
  - Yararlanma süresini 6 ay uzatmaya Bakanlar Kurulu yetkili olacaktır.
- Aktif işgücü programlarının güçlendirilmesi konusundaki analitik çalışmalar kapsamında;
  - İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulları'nın etkinliği artırılacaktır.
  - İstihdam Şurası Toplanacaktır.
  - Fon Yararlanıcılarının Profilleri Çıkarılacaktır.
  - Teşviklerin Etkinliği İncelenecektir.
  - Mesleki Eğitimler ve Kullanılan Kaynağın etkinliği incelenecektir.

3.1.6.5. Diğer Destekler

Yukarıda sayılan destek paketleri dışında kalan önlemler burada sıralanmıştır²¹⁶.

- İç piyasadaki yatırımcı tabanını genişletmek amacıyla 28 Ocak 2009 tarihinde Gelire Endeksli Senet (GES) ihracı gerçekleştirilmiştir. Söz konusu senetlerin getirileri, Kamu İktisadi Teşebbüsü statüsündeki Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO), Devlet Malzeme Ofisi (DMO), Devlet Hava Meydanları İşletmeleri (DHMI) ve Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğünden (KIYEM), bütçeye aktarılan hasılat paylarına endekslenmiştir. Mevduat garantisinin kapsamını genişletme ve sınırını artırma konusunda Bakanlar Kuruluna yetki verilmiştir.
- Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından kayıt dışı strateji eylem planı hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur. Ecrimisil hesaplamasına ilişkin sorunları gidermeye yönelik düzenleme yapılmıştır.
- “Yetkili Gümrük Antreposu” kurulması ve buraların gümrük hattı dışında kabul edilmesine yönelik yasal düzenleme yapılmıştır.
- Ar-Ge Şirketlerinin de Ar-Ge teşviğinden yararlanmasının sağlanması amacıyla, Ar-Ge merkezi kuracak firmaların ayrıca üretim faaliyetinde bulunma koşulu olmadığına ilişkin yönetmelik hazırlanmıştır.
- Gümrük Müsteşarlığı'nın 31 Aralık 2008 tarihinde yaptığı düzenlemeyle Çin'den yapılan vasıflı çelik ithalatında gümrük vergisinden muaf ürünlere vergi getirilmiş, mevcut vergi oranları ise yükseltilmiştir.
- Hakediş ödemelerinin sosyal güvenlik borçları nedeniyle geciktirilmemesini sağlamak için borç sorgulamasının sadece hakedişin ödeneceği iş kapsamında sınırlı tutulması amacıyla borç uygulaması, Türkiye geneli yerine iş yeri dosyasının bulunduğu ünite ile sınırlandırılmıştır.

²¹⁶ SEDEFED (2009), “Hazine Bakanlığı Sınıflandırması ile Kriz Önlemleri”, <http://www.sedefed.org/default.aspx?pid=60978&nid=57159> (10.01.2011).

Sabah Gazetesi (27 Mart 2009), “Hazine'den Küresel Mali Kriz Değerlendirmesi”, <http://arsiv.sabah.com.tr/2009/03/27/haber.84CEA5666BF946DA94D77680BB662C22.html> (01.02.2011).

İlkey NOYAN YALMAN ve Mustafa GÜLMEZ ve Yalçın YALMAN (2010), “Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Kriz Dönemlerinde Teşviklerin Önemi”, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Kongresi – I, 15-16 Nisan, s.1132, <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/65.pdf> (11.07.2010).

3.2. POST OTİSTİK İKTİSAT BAKIŞ AÇISIYLA 2008 GLOBAL EKONOMİK KRİZİ

Keen'in (2009) Post Otistik İktisat Hareketi'nin yayın organı olan "Real-World Economics Review" de yayınlanan "Mad, bad, and dangerous to know" adlı makalesinde küresel finans krizinin ortaya çıkmasına yol açan Neo-klasik teorinin, sadece yanlış değil aynı zamanda tehlikeli olduğunu ifade etmiştir. Neo-klasik iktisat, yapısında bulundurduğu piyasa ekonomisi ve doğal istikrar inancının bir sonucu olarak gündemdeki krizi doğrudan teşvik ettiğini belirtmiştir²¹⁷. Bu nedenle 2008 global ekonomik krize yol açtığı öngörülen Neo-klasik paradigmlar ve iktisat eğitiminin revize edilmesi gerektiği düşüncesinde olan Post Otistikçilerin bu koluyla ilgili olarak görüşlerine yer verilecektir.

3.2.1. Post Otistik İktisat Penceresinden 2008 Global Ekonomik Kriz: Neo-klasik İktisadın Krizi

Neo-klasik iktisat kuramının başarısızlığı aslında kendi içinde barındırdığı varsayımlardan kaynaklanmaktadır. Örneğin, laissez-faire inancı ile 'sisteme müdahale edilmesi' yasaklaması piyasa başarısızlığına neden olmuş, finans piyasalarındaki bu başarısızlık egemen öğretinin de başarısızlığı olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Finans piyasalarında oluşan balonlar ve bunları finanse etmek için gittikçe artan özel borçlardan oluşan krizin, en belirgin sinyalleri bile ekonomistler tarafından öngörülemediği. Yerinde bir benzetmeyle iktisat yazınında sık rastlanan ve küresel ekonomik kriz anlamında kullanılan "mükemmel fırtına"nın yaklaşması bile Neo-klasik ekonomistlerin piyasanın kendi döngüsüne olan inançlarını kıramamıştır²¹⁸. Sisteme müdahalenin engellenmesinin yanında Neo-klasik kuramın temel varsayımlarından bir diğeri ve krizin hızlanma sürecini

---

²¹⁷ Steve KEEN (2009), "Mad, Bad, and Dangerous to Know", Real World Economic Review, Issue No:49, p.2, <http://www.paecon.net/PAERReview/issue49/whole49.pdf> (02.03.2011).

²¹⁸ James K. GALBRAITH (2009), "Statement to the US House of Representative", Real World Economics Review, Issue No:49, p.62, <http://www.paecon.net/PAERReview/issue49/whole49.pdf> (02.03.2011).

hazırlayan olgunun homo-economics olduğu savunulmaktadır. Rasyonel düşünen ve her zaman fayda maksimizasyonu peşinde koşup çoğu aza tercih eden bu makine insan yapısı sistemin en güvendiği ve şüphe duymadığı yapılardan biridir. Küresel krize giden süreçte finansal piyasaların yapısı ve rasyonel insan görüşü ne yazık ki beklenen kombinasyonu sağlayamamış ve bireyler kapasitelerinin çok üstünde borçlar altına girerek fayda maksimizasyonunu bir kenara bırakmıştır²¹⁹. Post Otistik İktisat Hareketi'nin en fazla üzerinde durduğu ve eleştirdiği Neo-klasik iktisat kuramının krizlere sebep olduğu ve oluşan krizlere çözüm getirmede yetersiz kaldığı, son yaşanan küresel ekonomik krizde görülmektedir.

Katsuhito (2008) "Global Finans Krizi Kapitalizmin Doğal Dengesizliğini Göstermektedir" adlı makalesinde şimdiye kadar finansal paniğin hep var olduğunu ve bunun artık kendisini şaşırtmadığını ifade etmektedir. Ona göre kapitalizmin doğasında sürekli dengesizlik var ve bu durum teorik olarak tahmin edilebilir. Kapitalizmin istikrarsızlığını ise spekülasyonlara bağlamaktadır. Ancak Neo-klasik iktisadın temsilcilerinden Friedman ve diğer Neo-klasik iktisat savunucuları spekülasyonların istikrar sağladığını iddia etmektedirler. Yüksekçe alıp düşüğe satan yatırımcıların irrasyonel olduğunu ve başarısız olduğunu savunmaktadır. Sadece düşüğe alıp yüksekçe satan yatırımcılar rasyoneldirler ve bunlar piyasada istikrarı sağladıkları için daha uzun süreli piyasada var olurlar. Rasyonel insanın yüksek risk ve belirsizliğe prim vermeyeceğini düşünen finansal piyasa aktörleri, yüksek riskli subprime kredileri, riski tek başına kullanmak yerine riski azaltmak ve kredileri güvenli hale getirebilmek için benzer araçlarla birlikte bir kredi paketi düzenleyerek piyasaya sunmuşlardır. Bu haliyle dışarıdan bakıldığında risklerin görünmez oluşu söz konusu finansal çıktılarının çok daha güvenli hale gelmesine ve kolay yoldan bireylere sunulmasına yol açmıştır. Bu noktada sorulması gereken soru, bireylerin rasyonel oldukları için mi yoksa diğer bireyler satın aldığı için mi bu yüksek riskli kredileri satın aldıklarıdır. Nitekim subprime kredilerin risk durumunun piyasada kötüye gitmeye başlamasıyla birlikte sahte güven bir anda yok olmuş ve domino

---

²¹⁹ Dan TURTON (2009), "The Real Dirth on Happiness Economics: A Reply to The Unhappy Thing About Happiness Economies" Real-World Economics Review, Issue No:49, Part II, p.83, <http://www.paecon.net/PAEReview/issue49/whole49.pdf> (02.03.2011).

etkisiyle piyasalar hızla çözülmeye başlamıştır²²⁰. Piyasada oluşan konut balonu, Post Otistik iktisadın gerçekçilik sorununu gün yüzüne çıkarmış, sanal bir dünya oluşturularak krize adeta davetiye çıkartmıştır.

Söz konusu süreçte izlenen Neo-klasik paradigmaları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür²²¹;

- Piyasalar çoğu zaman kararlı dengede ya da dengeye yakın konumdadır.
- Piyasa aktörleri fayda maksimizasyonu sağlamak amacıyla rasyonel davranırlar.
- Piyasa aktörlerinin piyasa hakkında tam ve mükemmel bilgiye sahip oldukları varsayılır.
- Fiyatlar, ticarete dahil olan herkesin çıkarlarını maksimize edecek şekilde belirlenirler.
- Fiyatlardaki dalgalanmalar, küçük, rastgele ve bağlantısızdır.
- Piyasalarda, tüm fiyatların iyi tanımlandığı ve tüm piyasaların temiz olduğu mükemmel likidite akışı söz konusudur.
- Birkaç kişilik piyasaların yer aldığı basit modeller ile milyonlardan oluşanlar arasında hiçbir fark yoktur. Basit modeller, pazarları yöneten ilkeleri aydınlatmaya yeter.

Bununla beraber yaşanmakta olan küresel ekonomik kriz Neo-klasik paradigmalarda ciddi zayıflıklar olduğunu göstermektedir²²²;

- Finansal araçların fiyatları, mal fiyatları ve para birimlerindeki dalgalanmalar rastgele ve bağlantısız değildir ve muhtemelen gerçek piyasaların işleyişini açıklamak için başka bir paradigma gereklidir.
- Rekabetçi genel denge modeli, piyasaların gerçek hayattaki işleyişine göre çok idealizedir.

---

²²⁰ Iwai KATSUHITO (2008), "Global Financial Crisis Shows Inherent Instability Of Capitalism", The Tokyo Foundation, <http://www.tokyofoundation.org/en/articles/2008/global-financial-crisis-shows-inherent-instability-of-capitalism> (27.01.2011).

²²¹ Selda ATİK (2009), "Post Otistik İktisat Çerçevesinde Küresel Ekonomik Kriz ve Neo-klasik İktisat İlişkisi", Econanadolu 2009: Anadolu Uluslararası İktisat Kongresi, 17-19 Haziran, Eskişehir, s.10.

²²² Mallin SEAN (2009), "A Non-formal Look At The non-formal Economy", Real World Economics Review, Issue No:49, p.36-40, <http://www.paecon.net/PAEReview/issue49/Mallin49.pdf> (02.03.2011).

- Piyasa aktörlerinin (tüketici ve üretici) genel denge teorisinin varsaydığı şekilde kesin bir tercihleri yoktur. Beğeniler ve koşullar değişkendir. Bu sebeple değişiklikleri ve yenilikleri öngöremeyen risk değerlendirmeleri sorunludur.
- İki birey ve iki maldan oluşan basit kurgu modeller, milyonlarca birey ve binlerce maldan oluşan gerçek piyasaları açıklayamamaktadır.
- Piyasa aktörlerinin her zaman kusursuz ve tam bilgiye sahip oldukları inancı geçerli değildir. Gerçekte piyasa koşulları hakkındaki bilgi ve inançlar yanlış veya güvenilmez olabilir. Ya da farklı bireylerin farklı bilgi ve inançları olması mümkündür.
- Piyasa ölçekleriyle ilgili tahminlerde ciddi yanlışların ortaya çıkması mümkündür. Örneğin; finansal araçlar ve türevlerini kullananlar piyasanın sadece küçük bir kısmını oluşturuyorsa riskin (zararın) düşük olduğunu söylemek mümkündür. Ancak söz konusu araçların kullanımı giderek arttığında piyasanın risk (zarar) tahmini yapması da giderek zorlaşır.
- Ekonomi, mal, bilgi ve enerji akışını içeren fiziksel bir sistemdir. Bu çerçevede fiziksel sistem olarak düşünülen bir ekonomi modeli bilim için yararlı olabilir. Bununla birlikte, fiziksel denge modeli sadece kapalı sistemler için geçerli olduğundan, kapalı bir sistem olarak tanımlanması mümkün olmayan piyasalardan oluşan ekonominin denge modeline uyarlanamaz.

Palley ise (2009), krizlere farklı bir açıdan bakarak “Çöküş Sonrası Makroekonomi ve Makroekonomi Politikalarının Görünümü” adlı makalesinde mali kriz ve durgunluğun aslında ekonomi politikalarının değişimi için tarihi bir fırsat olduğunu ifade etmektedir. Kriz kombinasyonun, ücret kısıtlaması, gelir eşitsizliğinin artışı ve büyüyen ekonomik güvensizlik ortamı gibi birikmiş kırgınlıklar atmosferinin değişimini sağlamak için bir fırsat doğurduğunu savunmaktadır. Nasıl ki 1930 ve 1940’larda Büyük Depresyon ve İkinci Dünya Savaşı ekonomide Keynesyen devrim gerektirdiyse bir karşı devrimle 1970’lerde OPEC petrol krizinin sonucu oluşan krizde monetarist ve yeni klasik ekonomistler doğmuştur. Amerikan neoliberal iktisadının kurucusu sayılan Milton Friedman bile krizin değişimdeki öncülüğünü anlamıştır. Friedman’a göre, özellikle devlet özel düzenlemelerinde büyük durağanlık vardır ayrıca sadece kriz, algılanan ve gerçekleşen bir değişimi

sağlar. Friedman ekonomistlerin rolleri ile ilgili şu şekilde devam eder: Mevcut politikalara alternatif geliştirmek ve onları canlı tutmak için imkansız politikalar bile imkanı hale gelmektedir²²³. Kriz, değişimin olması için gerekli olan unsurdur fakat değişimin olabilmesi için de şu anda geçerli olan Neo-klasik iktisat kuramı dışında diğer kuramlarında bilinmesi gerekmektedir. İşte bu noktada Post Otistiklerin yakındıkları iktisat eğitimindeki temel sorunlardan olan iktisattaki çoğulculuk sorunu ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle günümüzde iktisat eğitimi verilirken sadece bir kuram üzerinden derslerin anlatılması, diğer iktisat okullarının anlatılmaması veya gereken önemin verilmemesidir. Dolayısıyla bu sorun, oluşan krizlerin çözümü noktasında ortaya çıkmaktadır. Diğer iktisat kuramlarının krizlere bakış açısı hakkında bilgi sahibi olunması ile belki de bu son yaşanan global ekonomik kriz, global hale gelmeden atlatılabilirdi.

Şu anki finansal krizin belirgin özelliği OPEC'in petrol fiyatlarını yükseltmesi gibi dış şok ya da özel bir ülke veya finansal yapının yükümlülüğünü yerine getirememesinden değildir. Kriz, finansal sistemin kendisinden oluşmuştur. Bu gerçek egemen teoriye, finansal piyasanın dengeye gelmesi ya da dengeden sapması şeklindeki tutumu ya tesadüfi tutumla oluşan ya da piyasalarda zor ayarlanan bazı ani dışsal olaylar nedeniyle ters düşmektedir. Krizin şiddeti ve genişliği inandırıcı kanıtlar içermektedir. Şu anda devam eden piyasa düzeni ve üstün teoride esasen bazı hatalar vardır. Gelecekte böyle bir felaket krizini önlemek için piyasaların nasıl çalıştığı hakkında yeni bir düşünce gerekecektir²²⁴.

İktisatçılar arasında tartışma konusu olan ilk şey ekonomi teorisinin şuanda patlayan balona mahkum olmasıdır²²⁵. 2008 Eylül ayında patlak veren finansal krizde

---

²²³ Thomas I. HALLEY (2009), "After The Bust: The Outlook For Macroeconomics and Macroeconomics Policy", Real World Economics Review, Issue No:49, p.22, <http://www.paecon.net/PAERReview/issue49/whole49.pdf> (02.03.2011).

²²⁴ George SOROS (2008), "The Crisis&What to Do About It", Real World Economics Review, Issue No: 48, p.312, <http://www.paecon.net/PAERReview/issue48/Soros48.pdf> (02.03.2011).

²²⁵ Alan KIRMAN (2009), "Economic Theory and The Crisis", Real World Economics Review, Issue No: 51, p.80, <http://www.paecon.net/PAERReview/issue51/Kirman51.pdf> (05.03.2011).

piyasa artık her soruna çözüm olarak görülmektedir. Devlet kapitalizmi kurtarmak için bir adım atmak zorundadır²²⁶.

Spaventa'ya göre “ekonomistler sistemin sürdürülemez yolda olduğunu biliyorlar mı?” sorusu krize doğal bakış açısıyla alakalı bir sorudur. Ona göre, onlar ani ve beklenmedik bir şok etkisiyle karşı karşıya olmadıklarını ancak finansal sistemi şekillendiren ve geliştiren endojen bir sonuç ile karşı karşıya olduklarını ifade etmiştir. Ekonomistlerden kesin tahmin beklenmemesine rağmen bu öncüller göz önüne alındığında, bunların finansal sistemin sonunda bir krize yol açacağı belirtilmiştir. Onlar konut balonunu görmüşlerdir fakat patlamanın sonuçlarını görememişlerdir. Shiller ve diğer analizler ev fiyatlarındaki yükselişin sürdürülemez bir durum olduğunu belgelemiştir²²⁷. Piyasanın tek bir sisteme bağımlı olması bazı görülmesi gereken noktaların görülememesine neden olmuş dolayısıyla olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına engel olamamışlardır.

3.2.2. Post Otistikçilerden İktisat Eğitimi İçin Görüşler

Gerçek dünyadaki krizin şiddetine rağmen akademik Neo-klasik iktisatçılar da 2009 ve 2010 yılında, 2008 yılında kullanılan eski ders kitaplarından öğretmeye devam edecektir. Önümüzdeki yıllarda pek çok lisans öğrencileri derslerinde gerçek ekonomide olağanüstü farklı durumlar yokmuş gibi ders kitapları okutulacaktır. Üniversiteler bünyesinde Neo-klasik ekonomik ortodoksa karşı savaş, akademik olmayan dünyada olanlara açık olsa bile uzun ve zor olacaktır. Neo-klasik iktisatçıların çoğu krizin oluşumundaki rolleri hakkında gerçekten naiftir. Onlar, pazara bırakılması gereken yerlerde hükümet müdahalesi ve yoksul yönetmeliğe bağlı olarak krizi yorumlayacaktır. Onlar ciddi bir şekilde krize Neo-klasik iktisadın kaldırılması için değil fakat diğer öğretileri daha yaygın olarak bilinmesi için çalışacaklardır.

---

²²⁶ Geoffrey M. HODGSON (2008), “After 1929 Economics Changed: Will Economists Wake Up in 2009?”, Real World Economics Review, Issue No: 48, p.273, <http://www.paecon.net/PAERReview/issue48/Hodgson48.pdf> (28.02.2011).

²²⁷ Luigi SPAVENTA (2009), “Economists and Economics: What Does The Crisis Tell Us?”, Real World Economics Review, Issue No: 50, p.133, <http://www.paecon.net/PAERReview/issue50/Spaventa50.pdf> (03.03.2011).

Bugün Post Otistik İktisat Hareketi hakkında benzer gözlemler yapılabilir. Fransa’da Neo-klasik iktisat ile öğrenci memnuniyetsizliği dünya çapında bir hareket olarak yayılmıştır. Hareketin ilk etkisi önemli olmasına rağmen ekonomik disiplin Neo-klasik iktisadın hakimiyeti azalmadan devam etmektedir. Global ekonomik krizde öğrenci baskısı, bir kez daha ekonomik disiplinin gerçek değişimi için gereklidir. Yaşanan krizle birlikte yeni bir disiplinin benimsenmesi ve uygulanması gerektiği öğrencilerin de dikkatini çekmiştir.

Öğrencilerden gelen baskı ve geniş toplum baskısı ile Neo-klasik iktisat ile alternatif hızlandırılmış kalkınma modelinin uyumlu olması gerekir. Büyük buhrandan dolayı Neo-klasik modelin yanlışlıklarını bilmemize rağmen tam teşekküllü alternatif kalkınma modeli hala geliştirilememiştir. Birçok var olan alternatif okul olmasına rağmen bunlar, Neo-klasik iktisada alternatif olabilecek yeterliliğe sahip değildir.

Bu Neo-klasik yaklaşımdan tamamen vazgeçmek değildir. İktisat araştırma ve eğitiminde çalkantının olduğu kabul edilmelidir. Diğer okulların eksiklikleri sebebiyle başarısız olan paradigmaya tutunmak hatadır, çünkü bu eksiklikler, krizi ortaya çıkaran Neo-klasik iktisadın savunduğu piyasa ekonomisi parçalarıdır²²⁸.

Galbraith’e göre, Neo-klasik iktisadın yerine yenisini koymanın zamanı gelmiştir. Bu nedenle Galbraith, yeni müfredat konusunda önemli öneriler sunmuştur²²⁹:

1. “Mikro-makro ayırımına son verilmelidir. Bu ayırım temelde uzlaştırılmaz doktrinleri birbirinden ayırmak için vardır. Yeni klasikçiler bunun farkına vardılar ve mikro iktisadı kaldırdılar.

2. Deneysel çalışmalara öncelik verilmelidir. Gerçek bilim gözlemlenemeyen konular üzerinde yoğunlaşarak kötü teoriyi korumaz. Tersine, varsayım ile kanıt arasında gerçekleşen bir etkileşim sürecidir. Bilim tarihinde yeni ölçüm teknolojileri genellikle yeni düşüncelerin öncülü olmuştur. İnanın ya da inanmayın, aynıısı iktisatla da gerçekleşebilir.

---

²²⁸ KEEN (2009), p.3-5.

²²⁹ James K. GALBRAITH (2004), “Lütfen Artık İlerleyebilir Miyiz? Guerrien Tartışması Üzerine Bir Not”, (Çev. Gökmen Tarık Acar), **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardıç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.216-218.

3. Matematik ilk olarak, basit düşünceleri karmaşık formüllerin arkasında anlaşılabilir hale getirmemeli, basit yapıların ardındaki karmaşık anlamları aydınlatmalıdır. Dinamik sistemler, (Steve Keen'in çok doğru biçimde vurguladığı gibi) fraktal geometriler ve hücreli otomasyonların hepsi evrimsel sosyal dinamiklerin altında yatan prensipleri anlamamıza yardımcı olmaktadır. Diğer bir ifadeyle matematik bir emniyet kemeri gibi savunma amacıyla konumlandırılmamalı, yeni müfredatın temelinde bulunmalıdır.

4. Bizim iktisadımız büyük düşünürleri, özellikle de Smith, Marx, Keynes, Veblen, Schumpeter'i öğretmelidir. Araziyi yeniden keşfetmemiz gerekmediği gibi ondan vazgeçmemiz de gerekmemektedir. İktisat tarihin geniş sahası içinde kıtlık hakkında ya da (genel olarak ne özgür olan ne de özgürlüğün belirleyici özelliği olan) seçim ile ilgili değildir. İktisat; değer, dağılım, büyüme, istikrar, evrimle ilgilidir. Bu alanlardaki büyük düşünceler ve bunların gömülü olduğu tarih, temel ilkedir. Bunlar öğretilmelidir ve bunlar yapılırken birer dogma olarak değil, bir keşifler silsilesi olarak öğretilmelidir.

5. Neo-klasik soyutlamalardan (sosyal sermaye, doğal sermaye...vb.) çıkartılan popüler yapılar bizim kurallarımızın bir parçası değildir. Gerçek sosyal problemlere ilişkin politika önerileri ile Neo-klasik düşünceleri uzlaştırmaya yönelik girişimler olarak kayda değer olmakla birlikte bu yapılar Neo-klasik iktisadın mantıksal eksikliklerini düzeltmeye çalışmaktan çok onları genişletme eğilimindedir. Bu yüzden post otizmin bakış açısına göre bunlar birer çıkmaz sokaktır.

6. İktisadın çıkar gruplarının bir alaşımı olarak yeniden yapılandırılmasını da kabul etmemek gerekmektedir. Bu yaklaşım kolaylıkla bastırılmayan muhaliflerin izolasyonunun bir yolu olmuştur. Fakat ırk, cinsiyet ve çevrenin önemli sosyal yapılar olduğu gerçeği iktisadın "ırk iktisadı", "cinsiyet iktisadı" ya da "sürdürülebilir kalkınma iktisadı" gibi ayrı dalların olması gerektiği anlamına gelmemektedir. Bunun yerine, öğrettiğimiz şeylerin özünün bu sorulara benimsediğimiz disipline merkez teşkili eden bir yöntemle yanıt verebilmesi gerektiği anlamına gelir.

7. Bir modern kapitalizm iktisadı; gerçek olan, var olan özellikleri ve sistemimizin işleyişini incelemelidir. Hane halkları, her türden kar amaçlı kuruluşlar,

para ve kredi sistemleri, devletler ve bütçeleri uluslararası sistem; bütünüyle kural koyucu kurumların, yerine oturmuş hiyerarşik yapılanmaların, birbiriyle etkileşim ve zaman zaman çelişki içindeki güç merkezlerinin bir parçasıdır. Bunların davranışları belirgin biçimde kararsız ve zaman zaman saldırgandır. Özneyi arz ve talep eğrilerinin (emek piyasası, sermaye piyasası, ürün piyasası vbve hepsinin dengede olduğu) tek tip kavramsal bir yapıyla birbirine bağlanan biçimsiz hane halkları, firmalar ve piyasalara indirgemiş olmak, Genel Teori'sinin ilk sayfalarında Keynes tarafından analiz edilmiş olan orijinal Neo-klasik hatadır.

8. Muhasebe önemlidir. Yalnızca kamuoyu yoklamaları ve milli rakamlar ile değil; krediler, ticaret, endüstriyel ve finansal bilgiyi de içeren tüm bilgi kaynakları yelpazesinden faydalanarak çalışmalı ve eğitimi de bunlarla vermeliyiz. İktisadi ölçümleri siyasal olaylar, çevre, yaşam kalitesi, demografi ve sağlık gibi diğer verilerle bağdaştırmaktan bahsetmeye bile gerek yoktur.

9. Sosyal yapılar üzerine eğiliş ve bunları kaydeden veriler, yeni deneysel yöntemler gerektirmektedir. Dağılım ve eşitsizlik çalışmaları, güç analizinin özünde vardır. Kamuoyu yoklamasına, gini katsayısına ve hata dağılımının normal olduğu varsayımına yönelik eğilimi ile Neo-klasik iktisat, dağılım ölçümlerinin matematiğini ve istatistiğini göz ardı etmiştir. Küçük emek yatırımları için burada büyük kazanımlar söz konusudur. Benzer şekilde, sosyal yapılara ilişkin çalışmalar, hipotez ve test dogmasının tutsağı olan parametrik teknikler ile doğru biçimde yapılamaz. Deneysel öğrenme için tek bir formül yoktur. Sayısal sınıflandırma, diskriminant analizi, çok boyutlu ölçümler ve diğer birçok teknik, gerçek ekonomik sistemlerin analizi için mevcuttur ve bunları öğrenmeli, kullanmalı ve öğretmeliyiz.

10. Son olarak, bizim iktisadımız çözüm bekleyen problemler hakkındadır. Önümüzde izini süreceğimiz tam istihdam, dengeli büyüme, fiyat istikrarı, gelişme, sürdürülebilir yaşam standardı bizi beklemektedir. Öğrenciler bir zamanlar bizim alanımızın cazibesine bu yüzden kapılmıştı ve şimdi onu bu yüzden terk ediyorlar. Eğer uygun bir araştırma programı geliştirir ve bundan da yukarıda bahsedilen prensiplere geniş çapta uyan bir müfredat çıkartırsak, uzun vadede zafer bizim olacaktır”.

Galbraith'in bu önerilerinde iktisat eğitimi ve egemen iktisat görüşü hakkında önemli uyarıların olduğu görülmektedir. Özellikle de yaşanan son global ekonomik kriz ekonomide bir takım sorunların olduğunu, bu sorunların temel eğitimin yetersizliğinden kaynaklandığını belirtmek yanlış değildir. Bu bağlamda Post Otistik İktisat Hareketi biz iktisatçılara “halı altına süpürülmüş” sorunları gün yüzüne çıkarma fırsatı sunmuştur.

3.3. TÜRKİYE’DE 2008 GLOBAL EKONOMİK KRİZE POST OTİSTİK BAKIŞ

Türkiye, Cumhuriyetin kurulduğu günden bu yana sosyal, ekonomik ve kültürel bir değişim yaşamaktadır. İlki, 1980’lerde başlayan ekonomik sistem değişikliği çabasıdır. İkincisi 2001 ekonomik krizidir. Bu kriz eski yapıyı ve dayanaklarını büyük ölçüde tasfiye ederek, paranın en kutsal değer haline gelmesine yol açmıştır²³⁰. Ekonomik sistem değişikliği ile başlayan süreçte ve sonrasında yaşanan krizlerle Türkiye, öğrenen ekonomi yolunda önemli aşamalar kaydetmiştir. Bu aşamaların en sonuncusu, devam eden öğrenen ekonomide 2008 ekonomik krizidir.

3.3.1. Öğrenen Ekonomi Sürecinde Türkiye

Türkiye’nin en parlak gençleri büyük ölçüde ekonomik eğilimlere göre hareket etmektedirler. Hangi alanda daha yüksek ücret veya kazanç elde edebilirse o alanlara yönelmektedirler. 1950 ve 60’ların modası mühendislik kolları, 1970 ve 80’lerde tıp eğitimi, 1990’larda elektronik mühendisliği popüler olmuştur. Bununla birlikte elektronik, makine mühendisliği gibi alanlarda okuyanlar, bankaların yüksek ücret vermesi sebebiyle finans alanına girmişlerdir. Buradan çıkan sonuç Türkiye’nin en parlak öğrencileri en çok para getiren işlerde çalışmayı tercih etmişleridir. Neo-klasik kuramın kurucularının da matematik kökenli olması, Türkiye’de de etkisini göstermiştir. Finans alanında matematik ağırlıklı eğitim gören insanların istihdam edilmesi, Post Otistik İktisatçıların iktisattaki aşırı matematik kullanımına getirdikleri

---

²³⁰ EĞİLMEZ (2009), s.151.

eleştirinin çıkış noktası hakkında bilgi sahibi olunması konusunda yardımcı olabilmektedir. Dolayısıyla ekonomide alanında uzman kişilerin yerine matematik bilgisi kuvvetli olan bireylerin çalışması, iktisadı mutlak doğruları belirten bir bilim haline getirme çalışmalarının bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

1950'lerde başlayan serbest piyasa ekonomisine geçiş gayesi 27 Mayıs 1960 darbesiyle engellenmiştir. 1970'lerde ikinci kez başlayan deneme bu kez 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle kesintiye uğramıştır. Üçüncü deneme 1980'lerde başlamış ve bu defa kesintisiz devam etmektedir. Bu kesintisizliğin sebebi serbest piyasanın ne olduğunun ilk kez doğru olarak algılanmış olmasıdır. İlk kez Tahtakale diye aşığılanan ve karaborsa olduğu düşünölen yerin serbest piyasa olduğu anlaşılmıştır²³¹.

1989 yılı 1980 sonrası uygulanan ekonomi politikaları açısından ciddi bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Bir yandan bölüşüm politikalarında popölizme zorunlu bir dönüş; öte yandan da liberalleşmede yeni ve cüretli atılımlar atılmıştır²³². 1980'lerin en önemli özelliğı kapitalizmin ilk kez bu kadar yaklaşmış olmasıdır. Bu yeni denemeye birlikte askerin müdahale ihtimali gün geçtikçe ortadan kalkmıştır. İnsanlar eskiden korkudan oy veremedikleri siyasi oluşumlara daha rahat oy vermeye başlamış ve bu, değışimi hızlandıran en önemli etmen olmuştur. Türkiye kapitalist bir öлке olamamış fakat piyasa sistemini ilk kez benimsemiştir²³³. İktisat eğitiminde verilen Neo-klasik temelli teoremler ve Türkiye'nin dünya ekonomisinde daha iyi bir konuma sahip olmak istemesi, serbest piyasa ekonomisine geçişini hızlandırmıştır. Fakat serbest piyasa ekonomisine geçiş aşamasında Türkiye'nin altyapı ve düzeninin hazır olup olmadığı göz önüne alınmamıştır. Her ölkenin kolay bir şekilde piyasa sisteminde değışikliğe gidip bunun başarılı olacağı düşünötesi otistik bir davranıştır. Ölkelerin özgün yapılarının farklı hazırlıklar gerektirdiğini görmemek veya görmezden gelmek geçişini düşünölen politikaların başarısız olmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla ileride oluşabilecek krizlerin temelinde sistem suçlu bulunabilmektedir.

---

²³¹ EĞİLMEZ (2009), s.147.

²³² Zeynep KARAÇOR (2007), **Öğrenen Ekonomi Türkiye**, Çizgi Kitabevi, Konya, s.136-137.

²³³ EĞİLMEZ (2009), s.147-148.

Sermaye hareketlerinin serbest bırakılması Türkiye'nin izlediği serbestleşme programının son aşaması ve mantıklı bir sonucudur. Fakat bunun için gerekli altyapı ve kurumsal düzenin oluşturulmamış olması ve “zamanlama” hatası finansal serbestleşmeden beklenen sonuçların elde edilmesini engellemiştir. Bu oluşum aynı zamanda öğrenen ekonominin başarısı önündeki engeli açıklamaktadır. Öğrenen ekonomide kurumsal değişimin gerçekleşmesi yolunda rekabet adına sermaye hareketleri serbestleştirilmiştir²³⁴.

1980'li yıllar öğrenen ekonominin yapı taşlarının deyim yerindeyse oyunun kurallarının belirlenmesine çalışıldığı yıllar olmuştur. Bunun için gerekli düzenlemeler yapılmış gerekli politikalar uygulanmıştır. Bu anlamda olumlu gelişmeler yaşanırken istenilen başarıya ulaşılamamıştır. Bunun en önemli nedeni ekonomik istikrarsızlıkların öğrenme sürecini engellemesi, karar birimlerinin bilgi edinimi ve uygulamasını engelleyen belirsizlik ve riskin yüksek olduğu güvensizliğin bulunduğu yapının oluşmasıdır. Bu sürece bir de popülizm, rant gibi kavramların eklenmesiyle ekonomide kronikleşmiş bir yapı oluşmuştur. Bu yapının varlığı 1990'lı yıllarla birlikte Türkiye ekonomisini sık aralıklarla istikrarsızlık-kriz-istikrarsızlık sarmalına taşımıştır. 1990'lı yıllara damgasını vuran da bu oluşumdur²³⁵.

Yapısal dönüşümün başlayabilmesi için temel unsur istikrar ortamıdır. İstikrarın olmadığı bir ortamda karar birimlerinin amaç fonksiyonunu gerçekleştirmeleri sınırlı olacaktır. Yarının nasıl olacağını öngöremeyen karar birimleri ve özellikle firmalar, yarın daha verimli çalışmak için bugün atılması gereken adımları atmayı seçmemekte ve ekonomi kısa vadeye odaklanmaktadır. Türkiye 1990'larda başlayan ve 2001 krizine kadar geçen süreyi bu ortamda geçirmiştir. Gerek kamu sektöründe gerekse özel sektörde arzulanan kurumsal değişim gerçekleşmemiştir. Bu gelişmelerden dolayı 1990'lı yıllar büyük ölçüde kayıp yıllar olarak nitelendirilmiştir. Bunun nedeni ise gerek siyasi gerekse de makroekonomik istikrarsızlık olmuştur²³⁶. Piyasa sistemi, bireyleri ve firmaları uzun vadeli programlarla kalkınmayı tercih etmelerini sağlamak yerine kısa vadeli planlar

---

²³⁴ KARAÇOR (2007), s.137.

²³⁵ KARAÇOR (2007), s.149.

²³⁶ KARAÇOR (2007), s.154.

yapmaya yönlendirmiştir. Dolayısıyla spekülâtif hareketlerle para kazanmak ana amaç haline geldiğinden veya getirildiğinden oluşabilecek krizlere zemin hazırlanmaktadır. Her an kriz oluşabilme riski, yapısal dönüşümün sağlıklı bir şekilde biçimlenmesinin önündeki en büyük engeldir. Fakat bu risk, ekonominin krizlere olan direncini öğrenen ekonomiyle birlikte artırmaktadır.

3.3.2. Krizlerden Çıkarılan Dersler: 2008 Global Ekonomik Kriz

Dünyada yaşanan Asya krizi ve Rusya’da yaşanan krizden Türkiye’nin ilk başta etkilenmemesinin nedeni de 1998 yılında kısmen de olsa sağlanmaya çalışılan öğrenen ekonominin başarısıdır. 1990’lı yıllar siyasi istikrarsızlıkların mali disiplinle birlikte ekonomik disiplinin de kaybolduğu bir dönemi temsil etmiştir²³⁷.

Türkiye’nin sırtını duvara dayadığını hissettiği dönem Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri olmuştur. Bu krizler “en iyi öğretmen” olmuştur. Bu süreçle birlikte Türkiye gerek ulusal gerekse uluslararası örgütlenmelerde iktisadi sistemin istikrarını güvence altına alacak kural ve kriterlere büyük önem vermeye başlamıştır. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve AB kriterleri bunun göstergesidir. Türkiye’nin uzun süre gerek siyasi gerekse ekonomik istikrarsızlık içerisinde yaşaması, sermaye birikiminin iktisadi faaliyetlerden elde edilen karlarla büyüdüğü bir çevrim yerine birikimin iktisat dışı edinimlerle gerçekleştirdiği kendine özgü kuralları kurumsal değişimin önündeki engelleri oluşturmaktadır. Sadece karar birimi olarak firma değil, devlet ve bireyin de krizler karşısında geliştirdiği kendine özgü kurallar değişim ve dönüşüme direnmektedir. Türkiye ekonomisinin kendine özgü kuralları piyasa kuralları içerisine çekilerek “Öğrenen Ekonomi Türkiye” veya Bilgi Gücü Türkiye” denilebilmesi politikalarının kararlılıkla uygulanmasına bağlıdır. Bunun için de siyasi ve ekonomik istikrarın sürekliliği ile toplumsal uzlaşma ön şarttır²³⁸. Bilgi gücünün artması ve yaşanan krizlerden kendine dersler çıkaran Türkiye ekonomisinin öğrenme süreci kısalmaktadır. Bu süreçte daha hızlı, doğru, uygulanabilir, ekonomik yapıya uygun kararlar alınabilmektedir. Dolayısıyla, Türkiye’nin kendine özgü

---

²³⁷ KARAÇOR (2007), s.160.

²³⁸ KARAÇOR (2007), s.210.

piyasa yapısının oluşması sürecindeki engeller de azalmış olacaktır. Post Otistik İktisatçıların savunduğu Neo-klasik kuramın serbest piyasa ekonomisinin tamamıyla reddedilmesi değil yeniden revize edilerek benimsenmesi gerektiğidir. Türkiye için bu revizeden kasıt, Türkiye'nin kendi ekonomik altyapısına uygun, kendine özgün bir sistemi benimsemesi gerekliliği yönünde olabilir.

Türkiye'nin en önemli değişim noktalarından biri 2001 yılında yaşanmış olan ekonomik krizdir. 2000 yılında Türkiye'nin GSMH'sı 200 milyar dolar iken 2001 yılında 148 milyar dolara düşmüştür. İşsizlik artmış, işgücü gelirleri düşmüş, insanlar kredi borçlarını ödeyememiş, iş yerleri kapanmıştır. 2001 krizi iki önemli sonuç yaratmıştır. Birincisi, işini kaybeden birçok insanda “para kazanmak” en önemli değer haline gelmiş olmasıdır. İkincisi ise, krizin faturasının geçmişin merkez sol ve merkez sağ iktidarlarına çıkmış olmasıdır. Türkiye'nin temel değişkenlerindeki bu hızlı değişim sürecinin yarattığı üç etki olduğu düşünülmektedir. Bunların hepsi birbirine bağlı: İnsan değişmekte, toplum değişmekte, ekonomi değişmektedir²³⁹. İnsanlar için ana amacın para kazanmak haline gelmesi toplumun tüketim tercihlerini ve üretim yapısını değiştirmiştir. İnsanlar önceleri ekmek, su gibi zorunlu ihtiyaçları için kuyrukta beklerken şimdi ise lüks mallar için kuyruğa girmektedir. Kapitalist sistem bireyleri tüketim toplumu haline getirmiştir. Bu da üretimi doğrudan etkilemektedir. İnsanların bu denli özgürleşmesi sistemin bir gereği olsa da Türkiye gibi sosyal değerleri olan bir ülke için tehlike oluşturabilir.

2008 global ekonomik kriz, birçok kez dile getirildiği gibi mortgage kredilerinin geri ödenememesiyle finans kuruluşlarının sıkıntıya düşmesinden kaynaklanmış ve tüm dünyada etkisini göstermiştir. Diğer krizlerden belli dersler çıkaran Türkiye, 2000 yılında çok yeni olması nedeniyle 2000 ve 2001 krizlerinde etkin rol oynamasa da BDDK'yı kurarak, bankacılık sektörüne belli düzenlemeler ve sınırlamalar getirmiş ve Türk bankalarının kriz karşısında görece sağlam kalabilmelerinde etkin rol oynamıştır. Yaşanan global kriz diğerlerinden farklı olarak Türkiye'nin ekonomisindeki zayıflıktan değil de küresel etkilerden sebeplense de

---

²³⁹ EĞİLMEZ (2009), s.148.

etkileri çok yakından hissedilmektedir²⁴⁰. Türkiye'nin gelişmiş ülkelerle ilişkilerinin olması nedeniyle krizden diğer ülkelere nispeten az da olsa etkilenmiştir. Bunun en önemli sebeplerinden biri 2000 ve 2001 yıllarında yaşanmış olan krizlerden Türkiye'nin ders çıkarmasıdır. Türkiye'nin finansal altyapısının güçlendirilmiş olmasıyla hiçbir banka batmamıştır.

Yabancı sermayeye yüksek derecede bağımlı olan Türkiye ekonomisi, dış piyasalarda yaşanan sorunlar karşısında yeterince direnç gösterememiştir. Ayrıca ilk dalga olarak sayılabilecek dönemde daha önceki krizlerde de olduğu gibi yabancıların piyasadan çekilmeleri sonucu borsasında ağır kayıplar vermiş ve döviz fiyatlarının kısa zamanda aşırı artmasıyla karşı karşıya kalmıştır. Merkez Bankasının müdahaleleri sonucu döviz fiyatlarındaki artışa önlem alınsa da günümüze gelindiğinde döviz fiyatlarında yine bir artma görülmektedir. Yabancı piyasalarda yaşanan olumsuzluklar ihracat yapanların işlerini aksatabileceği gibi yüksek döviz, ithalatçıyı olumsuz etkileyecektir. Bunlar da cari açık üzerinde olumsuz bir etki oluşmasına yol açabilecektir.

Bütün krizler için geçerli olan şey, bu dönemlerde piyasalarda oluşan güvensizlik ve bunun sonucunda gelişen zincirleme olumsuzluklardır. Kriz ortamında bankaların birbirlerine ve ticari ya da bireysel tüketicilere borç vermemesi; piyasaların durgunlaşması, ürettiğini satamayan kuruluşların üretimlerini durdurması, işten çıkarmaların yaşanması gibi yukarıdan aşağıya yayılan ve krizin sosyal etkileri olarak adlandırılabilir sorunları da beraberinde getirebilecektir.

Krizin bu tip psikolojik etkilerinden kurtulmak için yapılması gereken, paniğe kapılmadan “gerçekçi” bir durum analizi yaparak kişisel ya da ticari harcamaların gözden geçirilmesi ve gereken noktalarda yeniden planlama yapılmasıdır. Öte yandan kriz ortamında düşen fiyatları ve durgunlaşan piyasaları avantaj haline getirilebilir. Krize önceden hazırlıklı olanlar ve yenilikçi çözümler üretebilenler bu dönemde daha da yükselecektir. Yaşamış olduğumuz krizler düşünüldüğünde, kemer sıkma politikalarına alışkın Türkiye'nin bu krizi lehine çevirmesi de olasıdır²⁴¹.

²⁴⁰<http://www.finzoom.com.tr/Info/art/Advices/Krizle-Yasamayi-ogre~ff64d9fa694945aa9e6ecd5c2b5877eb/> (08.06.2011).

²⁴¹<http://www.finzoom.com.tr/Info/art/Advices/Krizle-Yasamayi-ogre~ff64d9fa694945aa9e6ecd5c2b5877eb/> (08.06.2011).

Yaşanan krizler fırsata çevirenler zenginliklerine zenginlik katarken fakir olan halk daha fakirleşmektedir. İnsanlar sistemden dolayı kendilerini düşünerek hareket ettiklerinden iktisadın sosyal bir bilim olduğu sorunsalını gündeme getiren faktörlerden sadece birisidir.

Kredi derecelendirme kuruluşlarının krizden etkilenen bazı ülkelere gerçek notlar vermemiştir. Firmalar kendi çıkarlarını düşünerek paralarının bulunduğu ülkelerin notlarını krizden büyük ölçüde etkilenmesine rağmen düşürmemişlerdir. Bu da Post Otistik İktisatçıların değindiği gerçekçilik sorununun önemini ortaya koyması açısından önemlidir. Dolayısıyla sanal bir ortam yaratılmış, sistemden ötürü bencilce davranışların yapılmasına ön ayak olunmuştur.

Türkiye kamuoyunda ender de olsa iktisat bilimi tartışılmakta, basında iktisat üzerine yazılar çıkmaktadır. Küresel krizin patlak vermesinden sonra dünyada olduğu gibi Türkiye’de de iktisat biliminin nasıl olması gerektiği konusunda daha çok tartışma yapılır hale gelmiştir. Bu yazılar temel olarak iki eksende gelişmiştir. Birinci görüşe göre, neo-klasik iktisat yaklaşımının yanlış olması ve Keynesyen yaklaşıma geri dönülmesi gerekliliğinin doğmasıdır. İkinci yaklaşıma göre ise, iktisat bilimi tamamen felsefi olması münasebetiyle, metodolojik yanlışlar üzerine kurulmuş ve yeni bir iktisat yaklaşımı geliştirilmeden makroekonomik kuramın “işe yarar” olmasının mümkün olmamasıdır.

Sonuç itibarıyla yaşanan küresel kriz makro iktisat anlayışında mutlaka değişikliklere yol açacaktır ancak bu değişim iktisat literatüründe bugüne kadar yapılanların çöpe atılmasıyla değil; bugüne kadar üretilen bilgi stokunun revize edilmesiyle şekillenecektir. Aksi, bilim mantığına aykırıdır²⁴².

---

²⁴²Hakan YETKİNER (2009), “İktisat Üzerine Tutucu Düşünceler”, <http://www.hakanyetkiner.com/comments.php> (17.05.2011).

SONUÇ

Matematiğin aşırı kullanımının iktisadı gerçekçi olmayan, ütopyik varsayımlara yönelttiğine dair eleştirilerin temelinde Neo-klasik iktisat öğretisi vardır. Ders programlarında ağırlıklı olarak Neo-klasik iktisadın ve temelinde bulunan matematiksel modellerin öğretilmesi öğrencilerin tepkisine yol açmıştır. Fransa’da 2000 yılında bir grup iktisat bölümü öğrencisi tarafından internet üzerinden yayınlanan ve Post Otistik İktisat Hareketi olarak adlandırılan bildiride, egemen öğretisi olan Neo-klasik iktisat kuramına eleştiri yapılmıştır. Buradaki eleştiri, Neo-klasik iktisat kuramının tamamen dışlanmasına yönelik değil, farklı iktisat kuramlarının tamamlayıcı sıfatla yanına yerleştirilmesine yöneliktir.

Egemen iktisat teorisi günümüzün ekonomik sorunlarını çözüme yetersiz kalmaktadır. İktisatçıların önerdikleri politikalar, tahmin edilen geri dönüşleri yapamamakta hatta durumu daha da kötüleştirebilmektedir. Ayrıca, egemen teorisin soyut modellerden oluşması, iktisatçıları gerçeklerden kopardığı savunulmaktadır.

Fransa’daki iktisat öğrencilerinin yayınladığı bildiride şu hususlara değinilmiştir:

- Kurgulardan ibaret olan iktisat eğitime,
- Matematiğin aşırı kullanımına,
- İktisattaki çoğulculuk noksanlığına,
- İktisadın sosyal bilimlerle bağlarının koparılmaması gerektiğine.

Fransız öğrencilerin değindiği bu hususlar, iktisat bilimi ve iktisat eğitiminde gelinen noktadan duyulan rahatsızlığı ortaya koyması açısından önem arz etmektedir.

İktisat eğitimindeki amaçlardan bir tanesi öğrencilere eleştirel düşünce sistemini kazandırmaktır. Ancak ders müfredatlarına bakıldığında bunun çok da mümkün olmadığı görülmektedir. Günümüz iktisat eğitiminde Neo-klasik iktisat dışındaki diğer öğretilere gereken önem verilmemekte, adeta dışlanmaktadır.

İktisat fizik gibi doğal bir bilim değildir, mutlak gerçekleri yoktur. Toplumsal beklentiler, zevkler, tercihler zaman içinde değiştikçe iktisadın kendi içindeki “değişmez” öğeleri değişir. İktisadın evrensel genel kabul gören kanunları yoktur, bu nedenle de iktisat sosyal bir bilimdir.

İktisat eğitimi ve iktisatçıların en çok eleştirilen yönlerinden bir tanesi de aşırı matematik kullanılmasıdır. İktisat eğitiminde matematik amaca ulaşmak için bir araç olmalıdır. Bazı varsayımların sabit kabul edilerek ya da yok sayılarak oluşturulan matematiksel teoremler, ekonominin daha gerçekçi bir hale gelmesini sağladığına dair bir görüş hakimdir. Ancak fazla matematiksel ifadelerin kullanılması anlam karmaşasına dönüşmekte ve yorumlanmasında güçlükler yol açmaktadır.

İktisat eğitiminin başarılı olmasında iki temel unsur önemlidir: Dersin içeriği ve işleniş şekli. Derslerde sadece teorik bilgi verilip uygulama yapılmadığında/öğretilmediğinde öğrenciler soyut bir eğitim alırlar. Nihayetinde iş hayatında zorluklarla karşılaşır, iş bulma süreçleri bu sebepten ötürü uzayabilmektedir. Görülen derslerde geniş bir bakış açısıyla eğitim verilmemesi, sabit bir bakışla eğitim verilmesi öğrencilerin tartışma yoluyla doğruyu bulmasında kendi düşüncelerini ifade etme noktasında kendilerini geliştirememektedir.

Post Otistik İktisat Hareketi'nin eleştirdiği Neo-klasik iktisat, son küresel ekonomik krizle geçerliliği konusunda tartışılmaya başlamıştır. Bu kriz, sistemden kaynaklanmış ve tüm dünya ülkelerini etkilemiştir ve bu özelliğiyle diğer ekonomik krizlerden ayrılmaktadır.

2007 yılının ortalarında ABD konut piyasasında oluşan konut balonunun patlamasıyla başlayan ve kısa sürede finans piyasalarını etkisi altına alan kriz, 2008 yılının Eylül ayında ABD'nin önde gelen yatırım bankalarından Lehman Brothers'ın iflasıyla küresel olma özelliği kazanmıştır. Finansal krizin reel ekonomiye yansımaları ise, 2008 yılının son çeyreğinde belirgin şekilde hissedilmeye başlanmıştır. Krizden ABD ve AB başta olmak üzere tüm dünya ülkeleri etkilenmiştir. Krizin gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkisi, bu ülkelerin küresel piyasalarla ilişkisinin büyüklüğüne bağlı olarak değişmiştir. Gelişmekte olan ülkeler 2008'de %6 oranında büyüme göstermiş fakat 2009'da bu oran %2,6'da kalmıştır. Dünya ticaret hacmi, 2008'de %2,9 artış gösterirken 2009'da %11 daralmıştır. 2009 yılında dünya, gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler hem ihracatta hem de ithalatta daralma yaşamıştır. İşsizlik oranı, ABD'de 2008'de %5,8 iken 2009'da %9,3'e yükselmiştir.

Türkiye ekonomisi de küresel krizden yabancı sermaye ve dış kaynak girişinde azalma, iç kredi oranında düşme, ekonomiye duyulan güvende azalma ve ihracat

hacminde azalma gibi kanallardan önemli ölçüde etkilenmiştir. Krizin Türkiye ekonomisi üzerinde en etkili olduğu kanal, dış ticaret kanalı olmuştur. Dış ticaret hacmi 2008'e kadar artış gösterirken, 2009'da daralma göstermiş ve bu daralma 2010'da da devam etmiştir. İşsizlik oranı, 2008'de %11 iken 2009'da artarak %14 seviyesine ulaşmış, 2010'da ise azalarak %11,9 olarak gerçekleşmiştir.

Post Otistik İktisat Hareketi, Neo-klasik iktisat kuramının varsayımları ve metodolojisini eleştirerek son dönemde yaşanan küresel ekonomik krizin sinyallerinin iktisatçılar tarafından algılanamamış olması, bir bakıma eleştirilerindeki haklılıklarını doğrulamaktadır. Bu kriz, bir değişimin olması için bir fırsat yaratmıştır; piyasa sisteminin işlerliğini yitirdiğinden yeni bir iktisat kuramı gereklidir. Ancak bu, Neo-klasik iktisadın yerine başka bir sistemin getirilmesi değil eksik ya da hatalı varsayımlarının minimuma indirilerek çoğulcu bir bakış açısı, sisteme duyulan ihtiyaçtır.

Türkiye'nin genç nüfusu üniversite eğitiminde en çok para getirecek meslekleri seçmektedir. 1950'lerden günümüze mühendislik, tıp eğitimi, sağlık alanları popüler olmuştur. 1990'larda teknik bilimlerde okuyan bireyler, bankaların yüksek ücret politikasıyla finans alanında çalışmaya başlamışlardır. Post Otistik İktisatçıların aşırı matematik kullanımına eleştiri getirmesinin altında, matematik temelli insanların ekonomide söz sahibi olmasının sağlanması yatabilmektedir. Matematik gibi mutlak doğruları olan bir alanın Neo-klasik iktisadın temelinde olmasıyla birlikte serbest piyasa ekonomisine geçiş süreci hızlandırılmıştır. 1980 yılında yapılan ekonomik politikalar Türkiye'yi kapitalizme oldukça yaklaştırmasına rağmen kapitalist bir ülke olmamıştır.

Türkiye'nin ekonomik altyapısının serbest piyasa ekonomisine uygun olmadığı halde bu geçişin sağlanmasına yönelik çabalar otistik bir davranıştır. Dolayısıyla ülkede görülebilecek bir krizin sebebi olarak sistem gösterilebilecektir. Kısa vadeli düşünceler ekonomik istikrarı sağlayamamakta ve her an kriz riski oluşmaktadır.

Türkiye'de yaşanan 2000 ve 2001 krizleri piyasa için "iyi bir öğretmen" rolünü üstlenmiştir. Bundan sonraki dönemlerde bir daha krizlerin yaşanmaması için istikrarı sağlayıcı bütün tedbirlerin alınmasına büyük özen gösterilmiştir. Bu tedbirler arasında Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve AB Kriterleri sayılabilmektedir.

Siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanmasıyla daha hızlı, uygulanabilir, uygun politikalar izlenerek Türkiye'nin kendine has piyasa sistemi oluşabilecektir. Post Otistik İktisatçılar Neo-klasik kuramın serbest piyasa sisteminin revize edilmesi gerektiği savunmuşlardır. Aynen bunun gibi Türkiye kendine özgün bir sistemi benimsemelidir.

2000 ve 2001 krizlerinden belli dersler çıkaran Türkiye bankacılık sisteminde yaptığı düzenlemelerle 2008 global krizinden birçok gelişmiş ülke kadar etkilenmemiştir. Finans kurumlarından hiçbirinde iflas durumu görülmemiştir. Bu kriz sürecinde fırsat yaratanlar olmuştur. Kredi derecelendirme kuruluşları kendi paralarının bulunduğu ülkelere yüksek notlar vermeye devam ederek Post Otistikçilerin eleştirdiği gerçekçilik sorunun ciddiyetini göstermiştir. Dolayısıyla insanların sistemden ötürü bu denli özgürleşmesi, binlerce insanın ekonomik kayıp yaşamasına neden olmuştur. Bu da iktisadın sosyal bir bilim olduğu gerçeğinin giderek azaldığını göstermekte ve tartışılması gereken bir konu yapmaktadır. Türkiye'de bu konu çok fazla tartışılmasa da iktisat biliminin değişmesiyle yani revize ilgili olarak bazı görüşler bulunmaktadır. Bu görüşler Neo-klasik kuramın hatalı varsayımlarının minimuma indirilerek kabul edilmesi ve yeni bir iktisat anlayışının benimsenmesi gerektiği yönünde iki eksende gelişmiştir.

KAYNAKÇA

- ACAR, Gökmen Tarık (Çev.) (2004a), “İktisat Öğrencilerinden Öğretim Üyelerine ve Bu Disiplinin Öğretilmesinden Sorumlu Olan Herkese Açık Mektup”, **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardıç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.25-26.
- ACAR, Gökmen Tarık (Çev.) (2004b), “İktisat Eğitimi Üzerine Bir Tartışma Çağrısı”, **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardıç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.27-29.
- ACAR, Gökmen Tarık (2005), “Neoklasik İktisat Teorisine Metodolojik Açıdan Eleştirel Bir Yaklaşım”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Teorisi Anabilim Dalı, İstanbul.
- ACAR, Gökmen Tarık (2008), **İktisadı Değiştirmek**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ACAR, Gökmen Tarık (2010), “Egemen İktisat Görüşünün Son Dönemdeki Eleştirisi: Post Otistik İktisat Hareketi”, s.2, <http://www.ceterisparibus.net/metodoloji/pae.htm> (10.05.2010).
- ACEMOĞLU, Daron (2009), “The Crisis of 2008: Structural Lessons for and From Economics, p.2, <http://econ-www.mit.edu/files/3703> (25.11.2010).
- AKDOĞAN GEDİK, Melek (2010), “Türkiye’nin Kriz Geleneği ve Küresel Krizin Türkiye Ekonomisine Yansımaları”, **Küresel Kriz ve Türkiye**, Ed. Seyfi Karahan, Karahan Kitabevi, Adana.
- AKMAN, Cüneyt (2010), **Marksist Kriz Teorileri Işığında Küresel Kriz**, 1. Baskı, Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- AKMEŞE, Halil ve Hüseyin ÇETİN (2009), “2008 Dünya Ekonomik Krizinin Türkiye Ekonomisi Ve Türk-Azeri Ekonomik İlişkileri Üzerindeki Etkileri”, Journal of Azerbaijan Studies, s.106, <http://www.jas-khazar.org/2009-12-1/2008%20DUNYA%20EKONOMIK%20KRIZININ%20TURKIYE%20EKO NOMISI%20VE%20TURK.pdf> (25.05.2010).

- AKTAN, Coşkun Can (2000), “Politik İktisat”, Anadolu Matbaası, İzmir, <http://www.canaktan.org/ekonomi/iktisat-okullari/okullar/Neo-klasik-iktisat.htm> (22.05.2010).
- AKTAN, Coşkun Can (2002), “Yoksullukla Mücadele Stratejileri”, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, s.3, Ankara, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bol/kavramlar.pdf> (25.05.2010).
- AKTAN, Coşkun Can ve Hüseyin ŞEN (2002), “Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri”, Yeni Türkiye Dergisi, Ocak, http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/toplam-kalite/aktan-sen-ekonomik-kriz.pdf (27.01.2010).
- AKYILDIZ, Fulya (2010), “Kriz, Kapitalizm ve Hayırseverlik”, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Kongresi – I, 15-16 Nisan, s.1262-1264, <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/73.pdf> (11.07.2010).
- AKYÜZ, Yılmaz (1977), **Sermaye-Bölüşüm-Büyüme**, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- ALANTAR, Doğan (2009), “Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”, s.2, http://www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/81/Dogan_Alantar_Kuresel_Finansal_Kriz_Nedenleri_Sonuclari_MFY81.pdf (16.09.2010).
- ALCORN, Stanley ve Ben SOLARZ (2006), “The Autistic Economist”, Post Autistic Economics Review, Issue No:38, Article:2, <http://www.paecon.net/PAERReview/issue38/AlcornSolarz38.htm> (14.02.2010).
- ALİ, Ferhat (2009), **Marksist Kriz Teorisi**, Umut Yayıncılık, İstanbul.
- ALTUNTEPE, Nihat (2009), “2008 Küresel Krizinin Ülkelerin İstihdam Yapısı Üzerine Etkilerinin Dinamik Bir Analizi”, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, <http://edergi.sdu.edu.tr/index.php/sduvd/article/viewFile/1372/1460> (12.01.2010).
- APAK, Sudi ve Ayhan AYTAÇ (2009), **Küresel Krizler Kronolojik Değerlendirme ve Analiz**, Avcıol Basım Yayın, İstanbul.

- ARDIÇ, Kaya ve Gökmen Tarık ACAR (2004), “Sunuş”, **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardiç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.14.
- ATİK, Selda (2009), “Post Otistik İktisat Çerçevesinde Küresel Ekonomik Kriz ve Neo-klasik İktisat İlişkisi”, Econanadolu 2009: Anadolu Uluslararası İktisat Kongresi, 17-19 Haziran, Eskişehir, s.10.
- AY, Hakkı M. ve Nazan ŞAHBAZ (2010), “Küresel Krizin Türkiye’de Vergi Gelirlerine Yansımaları”, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Kongresi – I, 15-16 Nisan, s.1292, <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/74.pdf> (11.07.2010).
- AYDIN, M. Kemal (2003), “Kapitalizm ve Kriz”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:6(2), s.7, <http://kosbed.kocaeli.edu.tr/sayi6/aydin.pdf> (20.01.2011).
- AYDIN, Üzeyir ve Oğuz KARA (2008), “Krizlerin Türkiye Ekonomisine Etkisi: Geleceğin Öngörüsüne Yönelik Bir Deneme”, 2. Ulusal İktisat Kongresi, 20-22 Şubat, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, İzmir, s.3, http://www.deu.edu.tr/userweb/iibf_kongre/dosyalar/aydin.pdf (15.01.2011).
- AYDINONAT, Emrah (2009), “Mülkiye Post Otistik İktisat Hareketi”, <http://www.neaydinonat.com/gunluk/?p=1717> (22.03.2011).
- AYDOĞUŞ, Osman; Burcu TÜRKCAN, Elif TUNALI ÇALIŞKAN ve Barış Serkan KOPURLU (2009), “Kriz Teorileri: Kondratieff, Schumpeters ve Wallerstain”, Ege Üniversitesi Çalışma Notu, s.4, <http://iibf.ege.edu.tr/economics/papers/wp09-01.pdf> (21.01.2011).
- Bağımsız Sosyal Bilimciler (2009), **Türkiye’de ve Dünya’da Ekonomik Bunalım, 2008-2009**, Yordam Kitap, İstanbul.
- BAYRAKTUTAN, Yusuf (2006), “Küresel Finansal Krizler ve IMF”, **Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri**, Ed. Halil Seyidoğlu ve Rıfat Yıldız, Arıkan Yayınevi, İstanbul, s.26.

- BERNANKE, Ben S. (2009), “Four Questions About The Financial Crisis, Georgia, <http://www.federalreserve.gov/newsevents/speech/bernanke20090414a.htm> (08.10.2010).
- BOCUTOĞLU, Ersan ve Aykut EKİNCİ (2009), “Genel Teori, Küresel Krizler ve Yeniden Maliye Politikası”, Maliye Dergisi, Sayı: 156, Ocak-Haziran, s.68-69, http://portal1.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/156/05.Ersan.BOCUTOGLU_Ayktu.EKINCI.pdf (24.01.2011).
- CALDWELL, Bruce J. (2004), “Temel İktisadi Akıl Yürütmenin Savunucusu”, (Çev. Gökmen Tarık Acar), **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardıç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.61-64.
- CAMPBELL, Deborah (2005), “Post-Autistic Economics”, Social Policy, <http://www.paecon.net/PAEarticles/SocialPolicy.htm> (06.03.2010).
- CAN, İsmail; Yılmaz AKYÜZ ve Hakan ÖZKAN (2009), “Küresel Finansal Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri”, 13. Ulusal Finans Sempozyumu, Afyonkarahisar, s.368, <http://www.finans2009.aku.edu.tr/> (17.09.2010).
- CANDAN, Esin ve Avni Önder HANEDAR (2005), “İktisat Neden Kapalı Bir Kutudur? Hakim İktisadın Değer Yargısı-Sınama İlişkisi”, Ekonomik Yaklaşım Dergisi Kongreler Dizisi (IV), Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 12-14 Ekim, Ankara.
- CHARI, V.V., Lawrence CHRISTIANO and Patrick J. KEHOE (2008), “Facts and Myths About The Financial Crisis of 2008”, Federal Reserve Bank of Minneapolis, p.1, <http://www.minneapolisfed.org/research/wp/wp666.pdf> (08.10.2010).
- COSTANZA, Robert (2003), “Ecological Economics is Post-Autistic”, Post-Autistic Economics Review, Issue No: 20, Article 2, p.1, <http://www.paecon.net/PAEReview/issue20/Costanza20.htm> (16.02.2010).
- COŞKUN, Yaprak Sevil ve Zeynep BALATAN (2009), “Küresel Mali Krizin Bankacılık Sektörüne Etkileri ve Türk Bankacılık Sektörünün Veri Zarflama Analizi ile Bilançoya Dayalı Mali Etkinlik Analizi”, 12. İktisat Öğrencileri

- Kongresi, Ege Üniversitesi, İzmir, s.19, http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/sevil_coskun-zeynep_balatan.pdf (12.01.2010).
- ÇAKIR, Necip (2001), “İktisatın Dama Taşları, Ekoller-İktisatın Dama Taşları, Ekoller-İz Börakanlar-Kavramlar”, İÜ İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.96.
- ÇİNKO, Levent (2008), “Finansal Kriz Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme”, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Yüksekokulu Uluslararası Finans Sempozyumu, İstanbul, s.329-330, <http://bsy.marmara.edu.tr/Konferanslar/2008/32.pdf> (16.09.2010).
- ÇOLAK, Ömer Faruk (2009), 2008 Krizinin 1929 Krizi ile Benzerlikleri Üzerine Bir Analiz, TİSK Akademi Dergisi, Cilt: 4, Özel Sayı: II, Ankara.
- DANACI, M. Cem ve Osman ULUYOL (2010), “En Son Yaşanan Küresel Finansal Krizin Türkiye Ekonomisine Etkilerinin İşletmeler Bazında Değerlendirilmesi Ve Bir Örnek Olay”, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Kongresi – I, 15-16 Nisan, s.868, <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/52.pdf> (11.07.2010).
- DEĞİRMEN, Süleyman; Ahmet ŞENGÖNÜL ve İsmail TUNCER (2006), “Kriz Erken Uyarı Sinyalleri Olarak Reel Ekonomi Göstergeleri”, **Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri**, Ed. Halil Seyidoğlu ve Rifat Yıldız, Arıkan Yayınevi, İstanbul, s.468.
- DELİCE, Güven (2003), “Finansal Krizler: Teorik Ve Tarihsel Bir Perspektif”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:20, Ocak-Haziran, s.65, <http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi20/delice.pdf> (25.01.2011).
- DELİCE, Güven ve Erdinç TUTAR (2006), “Uluslararası Sermaye Akımlarının Bileşimi ve Finansal Krizler”, **Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri**, Ed. Halil Seyidoğlu ve Rifat Yıldız, Arıkan Yayınevi, İstanbul, s.281.
- DEMİRAL, Mehmet (2008), “Türkiye’de Sıcak Para Hareketleri ve Ekonomik Krizlere Etkisi (1990-2006 Dönemi)”, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

- DEVINE, James G. (2002), "Psychological Autism, Institutional Autism and Economics", Post-autistic Economics Review, Issue No. 16, October 17, Article 2, http://www.btinternet.com/~pae_news/review/issue16.htm (18.08.2010).
- DOĞAN, Seyhun (2009), "Küreselleşme, Finansal Kriz Olgusu ve İstikrar", **Güncel Ekonomik Sorunlar: Global Kriz**, Ed.Sadi Uzunoğlu, 1.Basım, Literatür Yayıncılık, s.18.
- DOĞANLAR, Murat (2006), "Türkiye Ekonomisi'nde 1994 Krizi İçin Öncü Göstergeler Denemesi", **Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri**, Ed. Halil Seyidoğlu ve Rifat Yıldız, Arıkan Yayınevi, İstanbul, s.377-378.
- DORMAN, Peter (2004), "Doktrin Merkezli İktisat Problem Merkezli İktisada Karşı", (Çev. Gökmen Tarık Acar), **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardıç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.67.
- DOWLETOW, Alyjan (2008), "Türkiye'de İktisat Eğitiminin Değerlendirilmesi ve Egemen Öğreti Olan Neo-klasik İktisadın Eleştirisi", Yüksek Lisans Tezi, İktisat Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- DUDU, Hasan (2003), "Neo-klasik İktisat Kuramının Genel Çerçevesi ve Eleştirisi", Aydınlanma 1923 Dergisi, s.28, <http://hasan.dudu.gen.tr/images/stories/pdf/48-08.pdf> (22.05.2010).
- DURMEIER, Thomas G. (2005), "Post-Autistic Economics: A German Perspective", Wilhelmshöher Allee 121, D-34121 Kassel, Germany, p.2, http://eaepe.org/files/Duermeier_PAEcon.pdf (14.02.2010).
- DURMUŞ, Mustafa (2010), **Kapitalizmin Krizi 2008 Krizinin Eleştirel Bir Çözümlemesi**, 2. Baskı, Tan Yayınevi, Ankara.
- DURSUNOĞLU, Abdulkadir (2009), **Teorive İlişkileri İle Global Ekonomik Kriz**, Çizgi Kitabevi, Konya.
- EDMONDS, Bruce (2001), "Against: A Priori Theory For: Descriptively Adequate Computational Modelling", Post Autistic Review, Issue no.10, December 7,

- Article 2, <http://www.paecon.net/PAEReview/wholeissues/issue10.htm> (24.08.2010).
- EGELİ, Pınar (2009), “Globalleşme ve Küresel Kriz”, Econanadolu 2009: Anadolu Uluslararası İktisat Kongresi, 17-19 Haziran, s.3.
- EĞİLMEZ, Mahfi (2008), “Krizlerin Bulaşıcılığını Önlemek”, Radikal Gazetesi, 07 Şubat, http://www.ekonomikorumlar.com.tr/dergiler/yorum/Yorum_Sayi_510.pdf (25.05.2010).
- EĞİLMEZ, Mahfi (2009), **Küresel Finans Krizi (Piyasa Sisteminin Eleştirisi)**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- EMİRKADI, Ömer (2005), “Gelişmekte Olan Ülkeler ve Parasal Kriz Teorileri Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, Sosyoekonomi Dergisi, Temmuz-Aralık, s.41, <http://www.sosyoekonomi.hacettepe.edu.tr/050202.pdf> (12.01.2011).
- ENGİN, Cem ve Efdal POLAT (2010), “Türk Otomotiv Sektörü ve Küresel Finansal Krizin Sektöre Etkileri (1996-2009)”, Ekonomi Bilimleri Dergisi, Cilt:2, Sayı:1, s.40, http://www.sobiad.org/eJOURNALS/dergi_EBD/arsiv/2010_1/04cem_engin.pdf (17.01.2011).
- ENGİN, Nazım (2008), “Tüketim Toplumu Olduk, İsraftan Kaçınmalıyız”, Ataşehir’in Haber Dergisi, Ekim, Sayı:93, <http://www.atasehirmagazin.com.tr/nazmengin.html> (E.T: 27.01.2010).
- ERDOĞAN, Bülent (2006), “Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizler ve Finansal Kriz Modelleri”, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Kahramanmaraş.
- ERDÖNMEZ, Pelin A. (2009), “Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi”, TBB, Bankacılık ve Araştırma Grubu, Kıdemli Uzman, Bankacılar Dergisi, Sayı:68, <http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Dergiler/Dokumanlar/68.pdf> (15.01.2010).
- ERGÜN, Suzan ve Levent GÖKDEMİR (2010), “Küresel Krizin Türkiye’nin Dış Ticaretine Etkisi”, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Kongresi – I, 15-16 Nisan, s.2109, <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/131.pdf> (11.07.2010).

- ERKUL, Hüseyin ve Işıl ARPACI (2010), “Küresel Krizler Türkiye’nin Küresel Sisteme Eklemlenmesinin Bir Aracı Mıdır?”, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Kongresi – I, 15-16 Nisan, s.1608, <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/96.pdf> (11.07.2010).
- ERSOY, Arif (2008), **İktisadi Teoriler ve Düşünceler Tarihi**, Nobel Basımevi, 3. Baskı, Ankara.
- European Commission (2009), Economic Crisis in Europe: Causes, Consequences and Responses, Eurostat Publication, p.35, http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication15887_en.pdf (25.11.2010).
- EVRANOS, Furkan (2005), “Neo-klasik İktisat&Post Otistik İktisat Tartışmaları”, s.18-19, http://www.ekonomist.gen.tr/v3/makale_goster.php?makid=3 (14.02.2010).
- FIRAT, Emine (2006), “Ekonomik Krizler ve İstikrar Paketleri Türkiye Uygulaması (1980-2002)”, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- FULLBROOK, Edward (2001), “The Post-Autistic Economics Movement: A Brief History”, Post-Autistic Economics, p.1, <http://www.btinternet.com/~paenews/history.htm> (14.02.2010).
- FULLBROOK, Edward (2004), “Gerçek Bilim Çoğulcudur”, (Çev. Gökmen Tarık Acar), **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardıç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.116-117.
- GALBRAITH, James K. (2004), “Lütfen Artık İlerleyebilir Miyiz? Guerrien Tartışması Üzerine Bir Not”, (Çev. Gökmen Tarık Acar), **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardıç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.216-218.
- GALBRAITH, James K. (2009), “Statement to the US House of Representative”, Real World Economics Review, Issue No:49, p.62, <http://www.paecon.net/PAERReview/issue49/whole49.pdf> (02.03.2011).
- GUERRIEN, Bernard (1999), **Neo-klasik İktisat**, (Çev. Ertuğrul Tokdemir), İletişim Yayınları, İstanbul.

- GUERRIEN, Bernard (2004a), "Standart Mikroekonomiyi Sürdürmeye Değer Bir Neden Var mı?", (Çev. Gökmen Tarık Acar), **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardiç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.55-57.
- GUERRIEN, Bernard (2004b), "Bir Kez Daha Mikroekonomi Üzerine", (Çev. Gökmen Tarık Acar), **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardiç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.85-86.
- GÜLŞEN, Abdulkadir (2008), "Seküritizasyon Nedir?", <http://www.huseyinust.com/Thread-SEKURITIZASYON-NEDIR> (31.12.2010).
- GÜRİSOY, Melih (2009), **Ekonomik ve Finansal Krizler Dünü ve Bugünü**, 1. Baskı, MG Yayınları, İstanbul.
- HALEVI, Joseph (2002), "High Priest and Run Of The Mill Practitioners", Post Autisic Economics, Issue No: 12, Article 4, June 24, <http://www.paecon.net/PAERReview/wholeissues/issue14.htm> (25.08.2010).
- HALLEY, Thomas I. (2009), "After The Bust: The Outlook For Macroeconomics ans Macroeconomics Policy", Real World Economics Review, Issue No:49, p.22, <http://www.paecon.net/PAERReview/issue49/whole49.pdf> (02.03.2011).
- Hazine Müsteşarlığı (2009), "Küresel Mali Krize Karşı Politika Tedbirleri", Ağustos, s.5, http://www.hazine.gov.tr/doc/Guncel/Politika_Tedbirleri.pdf (28.01.2011).
- HODGSON, Geoffrey M. (2004a), "İktisat Nasıl Bu Hale Geldi?", (Çev. Gökmen Tarık Acar), **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya ARDIÇ, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.160-161.
- HUDGSON, Geoffrey M. (2004b), "Teorik Öz Tekniğe Karşı Önceliğe Sahip Olmalıdır", (Çev. Gökmen Tarık Acar), **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardiç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.74-76.
- HODGSON, Geoffrey M. (2008), "After 1929 Economics Changed: Will Economists Wake Up in 2009?", Real World Economics Review, Issue No: 48,

- p.273, <http://www.paecon.net/PAEReview/issue48/Hodgson48.pdf> (28.02.2011).
- ILO (2010), “Global Employment Trends”, January, p.9, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_elm/---trends/documents/publication/wcms_120471.pdf (23.11.2010).
- Islamic Development Bank (2009), “Impact of Global Financial and Economic Crisis on OIC Member Countries”, p.3, http://www.adfimi.org/dosyalar/news_pdf/Longer_Version.pdf (25.11.2010).
- IŞIK, Nihat ve Tuba TÜNEN (2010), “Türev Ürünlerin 2008 Küresel Finans Krizindeki Rolü”, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Kongresi – I, 15-16 Nisan, s.843-844, <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/51.pdf> (11.07.2010).
- İNCEKARA, Ahmet (2010), “2008 Küresel Finans Krizi Sürecinde Dünya ve Türkiye Ekonomisi 2008-2009”, İktisadi Araştırmalar Vakfı, s.42, <http://www.iav.org.tr/makale.asp?id=11> (17.09.2010).
- İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Öğrencileri (2004), “Post Otistik İktisat Hareketi’ne Katkı”, **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardıç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.37-38.
- KAMINSKY, Graciela; Saul LIZONDO and Carmen M. REINHART (1998), “Leading Indicators Of Currency Crises”, IMF Staff Papers, Vol:45, No,1, p.5, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/staffp/1998/03-98/pdf/kaminsky.pdf> (26.01.2011).
- KANDEMİR, Orhan (2005), “Türkiye’nin 2000/2001 Ekonomik Krizlerinin Nedenleri ve Alınan Önlemler”, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.6, Bolu.
- KARAÇOR, Zeynep (2007), **Öğrenen Ekonomi Türkiye**, Çizgi Kitabevi, Konya.
- KATSUHITO, Iwai (2008), “Global Financial Crisis Shows Inherent Instability Of Capitalism”, The Tokyo Foundation, <http://www.tokyofoundation.org/en/articles/2008/global-financial-crisis-shows-inherent-instability-of-capitalism> (27.01.2011).

- KAZGAN, Gülten (2008), **Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2001)**, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- KEEN, Steve (2004), “Guerrien’in Sorusuna İki Bakış”, (Çev. Gökmen Tarık Acar), **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardıç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.77.
- KEEN, Steve (2009), “Mad, Bad, and Dangerous to Know”, Real World Economic Review, Issue No:49, p.2, <http://www.paecon.net/PAERReview/issue49/whole49.pdf> (02.03.2011).
- KIRMAN, Alan (2009), “Economic Theory and The Crisis”, Real World Economics Review, Issue No: 51, p.80, <http://www.paecon.net/PAERReview/issue51/Kirman51.pdf> (05.03.2011).
- KİBRİTÇİOĞLU, Aykut (2001), “Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001”, Yeni Türkiye Dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, s.1, <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/ytd-kibritcioglu.pdf> (17.09.2010).
- KOBAL, İsmail (2009), “Küresel Krizin İstihdama Etkileri”, http://www.alomaliye.com/2009/ismail_kobal_kuresel_kriz.htm (16.09.2010).
- KOTZ, David M. (2009), “The Financial and Economic Crisis of 2008: A Systemic Crisis of Neoliberal Capitalism”, Review of Radical Political Economics, 41(3), p.305, http://people.umass.edu/dmkotz/Fin_Cr_and_NL_08_12.pdf (10.11.2010)
- KRUGMAN, Paul (2010), **Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü ve Küresel Ekonomik Kriz**, (Çev. Neşenur Domaniç), 6.Baskı, Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- LAWSON, Tony (2004), “Gerçeğe Dönüş”, (Çev. Kaya Ardıç), **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardıç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.153.
- MANCI, Ali Rıza (2006), “Küreselleşme, Türkiye’nin Ekonomik Küreselleşmesive Krizleri”, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.

- MARTINAZ, Katalin (2002), "Is The Maximization Principle Necessary?", Post Autisite Economics, Issue No: 12, Article 4, 15 March, <http://www.paecon.net/PAEReview/wholeissues/issue12.htm> (25.08.2010).
- MORGİL, Orhan (2008), "Küresel Kriz ve Türk Ekonomisine Etkileri", TİSK İşveren Dergisi, Kasım, www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=2204&id (02.12.2010).
- NANTO, Dick K. (2009), "The Global Financial Crisis: Foreign and Trade Policy Effects", Congressional Research Service, p.4, <http://fpc.state.gov/documents/organization/122298.pdf> (25.11.2010).
- NARİN, Müslüme ve Aslı ÖZER (2010), "Küresel Krizin Reel Sektör Üzerine Etkileri: Türkiye İmalat Sanayi", Turgut Özal Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Kongresi – I, 15-16 Nisan, s.1092-1093, <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/64.pdf> (11.07.2010).
- NAUDE, Wim (2009), "The Financial Crisis of 2008 and The Developing Countries", United Nations University, p.3, <http://www.iadb.org/intal/intalcdi/PE/2009/02547.pdf> (10.11.2010).
- NELSON, Julie A. (2004), "Standart Mikroekonomiden Geride Ne Bırakılmalıdır?", (Çev. Gökmen Tarık Acar), **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardıç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.80-81.
- ORLEAN, Andre (2001), "İktisatta Alçakgönüllülük", (Çev.Gökmen Tarık Acar), http://www.ceterisparibus.net/arsiv/a_orlean.htm (24.08.2010).
- ORMEROD, Paul (2001), "Beyond Criticism, High Priest and Run Of The Mill Practitioners", Post Autisite Economics, Issue No: 7, Article 3, 10 July, <http://www.paecon.net/PAEReview/wholeissues/issue7.htm> (25.08.2010).
- ÖZKAN, Gökhan (2009), **Küresel Finansal Kriz, Uluslararası Finans Sisteminin Yeniden Yapılandırılması ve Uluslararası Güç Dengesine Etkileri**, 1.Baskı, Dora Yayıncılık, Bursa.
- ÖZSOYLU, Ahmet Fazıl (2010), "Küresel Krizin Nedenleri, Oluşumu ve İlk Önlemler", **Küresel Kriz ve Türkiye**, Ed. Seyfi Karahan, Karahan Kitabevi, Adana.

- ÖZTÜRK, Nazım (2010), “Klasik ve Neo-klasik İktisatta Gelir Bölüşümü”, Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı:24, s.84-85, <http://calismatoplum.org/sayi24/ozturk.pdf> (15.03.2011).
- ÖZTÜRK, Serdar ve Ali SÖZDEMİR (2010), “Küresel Krizin Ekonomik Etkileri: Küreselleşmenin Krizi”, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Kongresi – I, 15-16 Nisan, s.2156, <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/133.pdf> (11.07.2010).
- PARASIZ, İlker (2009), **Küresel Kriz Finans Krizinin Güven Krizine Dönüşmesi**, 1. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- PIÇAK, Murat; Sema YILMAZ ve Yavuz GİRAY (2009), “Küresel Ekonomik Sistemde Finansal Krizleri Önleme ve Yönetme Sorunsalı”, Mevzuat Dergisi, Sayı:137, Mayıs, <http://www.mevzuatdergisi.com/2009/05a/03.htm> (16.09.2010).
- POYRAZ, Erkan ve Saliha DİDİN (2009), “Küresel Kriz Ortamında Konaklama İşletmelerinin Finansal Yapı Analizi”, 13. Ulusal Finans Sempozyumu, Afyonkarahisar, s.57, <http://www.finans2009.aku.edu.tr/> (17.09.2010).
- RANKIN, Keith (2002), “Autistic Economics”, Journal of Australian Political Economy, No:50, p.12, http://keithrankin.co.nz/jape50_rankin.pdf (14.02.2010).
- RAVEAUD, Gilles (2001), “Teaching Economics Through Controversies”, Post Autistic Review, Issue No:5, Article:3, <http://www.paecon.net/PAERReview/wholeissues/issue5.htm> (23.08.2010).
- RAVEAUD, Gilles (2002), “For Guerrien... and Beyond”, Post Autistic Economics, Issue No: 13, May 2, Article 6, <http://www.paecon.net/PAERReview/wholeissues/issue13.htm> (24.08.2010).
- ROSE, Andrew K. and Mark M. SPIEGEL (2009), “Cross-Country Causes and Consequences of the 2008 Crisis: Early Warning”, p.2, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.153.8080&rep=rep1&type=pdf> (08.11.2010).
- ROTHERING, Frank (2004), “Yeni Bir İktisada Doğru”, (Çev. Gökmen Tarık Acar), **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardıç, İstanbul

- Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.212-214.
- Sabah Gazetesi (27 Mart 2009), “Hazine'den Küresel Mali Kriz Değerlendirmesi”, <http://arsiv.sabah.com.tr/2009/03/27/haber,84CEA5666BF946DA94D77680B662C22.html> (01.02.2011).
- SAPIR, Jacques (2004), “Guerrien’in Makalesine Yanıt”, (Çev. Gökmen Tarık Acar), **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardıç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.66.
- SAVAŞ, Vural Fuat (2007), **İktisatın Tarihi**, 5. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- SEAN, Mallin (2009), “A Non-formal Look At The non-formal Economy”, Real World Economics Review, Issue No:49, p.36-40, <http://www.paecon.net/PAERReview/issue49/Mallin49.pdf> (02.03.2011).
- SEDEFED (2009), “Hazine Bakanlığı Sınıflandırması ile Kriz Önlemleri”, <http://www.sedefed.org/default.aspx?pid=60978&nid=57159> (10.01.2011).
- SHAIKH, Anwar (1978), “An Introduction To The History Of Crisis Theories”, U.S. Capitalism in Crisis, U.R.P.E., New York, p.220, <http://gesd.free.fr/shaikh78.pdf> (07.01.2010).
- SOLOW, Robert (2004), “Deneycilik ve Matematikleştirme Arasında Kalan İktisat”, (Çev. Kaya Ardıç), **Post-Otistik İktisat: İktisada Eleştirel Bir Bakış**, Ed: Kaya Ardıç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi, İstanbul, s.41-42.
- SOROS, George (2008), “The Crisis&What to Do About It”, Real World Economics Review, Issue No: 48, p.312, <http://www.paecon.net/PAERReview/issue48/Soros48.pdf> (02.03.2011).
- SÖNMEZ, Cahit (2009), “Küresel Krizin Çıkış Kaynağı: Mortgage Kredileri”, **Güncel Ekonomik Sorunlar: Global Kriz**, Ed.Sadi Uzunoğlu, 1.Basım, Literatür Yayıncılık, İstanbul, s.80.
- SÖNMEZ, Mustafa (2010), **Teğet’in Yıkımı... Dünyada ve Türkiye’de Küresel Krizin 2009 Enkazı ve Gelecek**, 1.Basım, Yordam Kitap.

- SPAVENTA, Luigi (2009), “Economists and Economics: What Does The Crisis Tell Us?”, Real World Economics Review, Issue No: 50, p.133, <http://www.paecon.net/PAERReview/issue50/Spaventa50.pdf> (03.03.2011).
- Standard and Poor’s (2010), “Home Prices Increases Slow Down in August According to the S&P/Case-Shiller Home Price Indices”, p.1, www.standardandpoors.com (25.11.2010).
- STRETTON, Hugh (2001), “Plural Education”, Post Autistic Review, Issue No:5, Article:3, <http://www.paecon.net/PAERReview/wholeissues/issue5.htm> (23.08.2010).
- ŞENDOĞDU, Aslan ve Yunus Emre ÖZTÜRK (2009), “Küresel Krizin Büyüyen Etkisi ve 1929 Dünya Ekonomik Buhranı Bağlantıları Işığında Türk Bankacılık Sektörü”, Journal Of Azerbaijani Studies, s.426, <http://jas-khazar.org/wp-content/uploads/2010/06/KURESEL-KRIZIN-BUYUYEN-ETKISI-VE-1929-DUNYA-EKONOMIK-BUHRANI-BAGINTILARI-ISIGINDA-TURK-BANKACILIK-SEKTORU.pdf> (13.09.2010).
- ŞİŞMAN, Mehmet (2006), “Parasal Kriz Teorileri ve Gelişmekte olan Ülkeler”, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:21(1), s.18-19, http://iibf.marmara.edu.tr/dosya/fakulte/iibfdergi_2006/02PARASAL-KRIZ-TEORILERI-MEHMET-SISMAN.pdf (25.01.2011).
- TALAS, Cahit (1999), **Ekonomik Sistemler**, 5. Baskı, İmge Kitapevi, Ankara.
- TEKEOĞLU, Muammer (1993), **İktisadi Düşünceler Tarihi**, 1. Basım, Çukurova Üniversitesi Yayınevi, Adana.
- TGSD (2009), “İnternet Servis Sağlayıcılığı Hizmetine İlişkin Özel İletişim Vergisi (ÖİV) Uygulaması Hakkında 5 Seri No.lu ÖİV Tebliği”, s.1, <http://www.tgsd.org.tr/images/stories/Mevzuat/2009/sirk073.pdf> (02.02.2010).
- TİSK Yayınları (2009), “İşsizlikle Mücadele: Ülke Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneriler”, Yayın No: 302, Aralık, Ankara, http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ana&ana_id=111 (02.02.2010).
- TURGUT, Ahmet (2006), “Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler”, TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Cilt:20, Sayı:4-5, s.37,

http://www.tuhis.org.tr/dergi/cilt20_sayi4-5/cilt20_sayi4-5_bolum4.pdf

(13.09.2010).

TURTON, Dan (2009), “The Real Dirth on Happiness Economics: A Reply to The Unhappy Thing About Happiness Economies” Real-World Economics Review, Issue No:49, Part II, p.83, <http://www.paecon.net/PAERReview/issue49/whole49.pdf> (02.03.2011).

TUTAN, Mehmet Ufuk (2010), “ Kapitalist Üretim Sisteminde Üretim ile Tüketim Dengesizliğine Tarihsel Ve Teorik Yaklaşımlar”, Ege Akademik Bakış Dergisi, Cilt:10(3), s.777, http://eab.ege.edu.tr/pdf/10_3/C10-S3-M2.pdf (26.01.2011).

URAL, Mert (2003), “Finansal Krizler ve Türkiye”, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:18(1), s.14, http://www.iibf.deu.edu.tr/dergi/1139576186_1.pdf (26.01.2011).

ÜNLÜKAPLAN, İlter (2010), “Kriz Kuramları, Modelleri ve Tarihsel Süreçte Krizler”, **Küresel Kriz ve Türkiye**, Ed. Seyfi Karahan, Karahan Kitabevi, Adana, s.2.

YALMAN NOYAN, İlkay ve Mustafa GÜLMEZ ve Yalçın YALMAN (2010), “Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Kriz Dönemlerinde Teşviklerin Önemi”, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Kongresi – I, 15-16 Nisan, s.1132, <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/65.pdf> (11.07.2010).

YAPRAK, Şenol (2009), “Ekonomik Krizlerin İstihdama Yansıması”, Ekonomi Bilimleri Dergisi, Cilt:1(2), s.44, www.sobiad.org/eJOURNALS/dergi_EBD/arsiv/ebd.../04senol_yaprak.pdf (20.11.2010).

YAY, Gülsün Gürkan (2001), “1990’lı Yıllardaki Finansal Krizler ve Türkiye Krizi”, Yeni Türkiye Dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı II, Sayı:42, s.4, <http://www.gulsunyay.com/portal/documents/files/yeniturkiye2.pdf> (17.09.2010).

YETKİNER, Hakan (2009), “İktisat Üzerine Tutucu Düşünceler”,<http://www.hakanyetkiner.com/comments.php> (17.05.2011).

YILDIRIM, Oğuz (2006), “Kriz Deneyimlerinin Kavramsal Olarak Farklılaştırılması: Latin Tipi Kriz ve Asya Tipi Kriz Modelleri”, **Ekonomik**

- Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri**, Ed. Halil Seyidoğlu ve Rıfat Yıldız, Arıkan Yayınevi, İstanbul, s.113-114.
- YILDIRIM, Süreyya (2010), “2008 Yılı Küresel Ekonomik Krizinin Dünya ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”, KMÜ sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt: 12(18), s.49.
- YILMAZ, Ömer; Alaattin KIZILTAN ve Vedat KAYA (2005), “İktisadi Kriz Kuramları, Finansal Küreselleşme ve Para Krizleri”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:24, Ocak-Haziran, s.84, <http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi24/oyilmaz.pdf> (25.12.2010).
- YILMAZ, Rasim ve Ali ŞEN (2006), “Finansal Krizler ve Finansal Krizleri Açıklayan Teori ve Modeller”, **Dünya Ekonomisinden Seçme Konular**, Ed. Feride Öztürk ve Fatih Çelebi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, s.318.
- YÜKSEL, Cihan (2005), “İktisat Eğitiminde Metodoloji Sorunu”, Son Baskı Dergisi, Yıl:2, Sayı: 6, Haziran, s.1, <http://www.sonbaski.com/haziran2005cihan.htm> (22.05.2010).
- WEINTRAUB, E. Roy (2002), “Neoclassical Economics”, The Concise Encyclopedia of Economics, <http://www.econlib.org/library/Enc1/NeoclassicalEconomics.html> (17.08.2010).
- ZEKEY, Ahmet Hamdi (2010), “Krizden Çıkış İçin Politikalar: Yeşil Ekonomik Düzen”, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Kongresi – I, 15-16 Nisan, s.1241, <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/72.pdf> (11.07.2010).
- http://www.ekodialog.com/Konular/neoklasik_iktisat.html (17.08.2010).
- <http://www.turkcebilgi.com/otizm/nedir> (18.08.2010)
- <http://www.paecon.net/PolicyImplications.htm> (09.03.2010).
- <http://www.imf.org> (24.11.2010).
- <http://www.tcmb.gov.tr> (31.03.2011).
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Konsolidasyon> (03.01.2011).
- www.tuik.gov.tr (31.03.2011).
- http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/avrupa_birligi_ve_imf_yunanistana_saglanacak_yardim_paketi_uzerinde_anlasmaya_vardi.pdf (07.06.2011).
- <http://www.ntvmsnbc.com/id/25219234/> (07.06.2011).

<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2011/DUY2011-21.pdf> (15.05.2011).

<http://www.finzoom.com.tr/Info/art/Advices/Krizle-Yasamayi-ogre~ff64d9fa694945aa9e6ecd5c2b5877eb/> (08.06.2011).

ÖZGEÇMİŞ

1986 yılında Gaziantep’te doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini sırasıyla Behiye Reşat Kaleoğlu İlköğretim Okulu, Vali Muammer Güler İlköğretim Okulu ve Hasan Ali Yücel Lisesi (YDA)’nde tamamladı. 2004 yılında Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü’nde başladığı lisans öğrenimini 2008 yılında tamamladıktan sonra aynı yıl Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans öğrenimine başladı. 2010 yılında Şırnak Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Politikası Anabilim Dalı’nda Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. Halen bu görevde çalışmaya devam etmektedir. Başlıca ilgi alanları; küreselleşme, ekonomik krizler, turizm sektörü, ekonomik kalkınma, Post Otistik İktisat Hareketidir.

Mehmet Vahit EREN
Şırnak Üniversitesi İİBF
İktisat Politikası ABD
mvahiteren@sirnak.edu.tr